Presented to the

LIBRARY *of the*

UNIVERSITY OF TORONTO

by

PROF. GEORGE BISZTRAY

Puskás János és neje

adománya

EGY AZ ISTEN.

REGÉNY.

IRTA

JÓKAI MÓR.

KILENCZEDIK KIADÁS.

ELSŐ KÖTET.

1

BUDAPEST.
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.
1912.

LIBRARY
FEB
26
1990
UNIVERSITY OF TORONTO

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

ELSŐ KÖTET.

Regény, mely a végén kezdődik.

I.

A szokott, triviális történet. Az ideál, a szép hölgy, nagy veszélybe keveredik, s abból őt a másik ideál, a hős, kiszabadítja; azután a hála érzetéből kifejlődik a szerelem, végül egymáséi lesznek s az emberi lehetőség határáig boldogok.

A rendkívüliségek tetszenek. Érdekkel olvassuk a történteket, a miket a költők irnak arról, hogy mi lesz a halál után? mi lesz a jövő században? mi lesz a föld utolsó napjaiban? Mi megkisértjük leirni, hogy mi lesz a „házasság után?“ van-e még ott is élet és poézis? Laknak-e még a holdban is emberek? Igenis laknak. Annak az egyik oldalán még van valami zöld, s a virányon öröm és szomorúság.

Ezt ugyan inkább illett volna egy „Előszóban“ elmondani: ott senki sem olvasta volna el, s nem lett volna az olvasó figyelmeztetve rá, hogy itt egy fölöttébb unalmas történettel lesz dolga, a mi nem fogja megtéríteni a ráfordított fáradságot

A veszélyes helyzet a következő:

Képzeljünk egy olaszországi vasuti állomást 1848 tavaszán, a melyben egy más vonat megér-

kező vendégeinek kell átszállítkozni, a kiknek a fülébe ezt a halálítéletet mennydörgik: „due minute!“ s azok aztán bőröndöt, kalapokat, esernyőt marokra kapva, kis gyermekeket kezeiknél vonszolva, félregyűrt kalapokkal, földön húzott shawlokkal, köpönyegekkel, rohannak az ostromok leglehetetlenebbikét megkisérteni: helyet keresve utasokkal csordultig zsúfolt waggonokban, egymástól elszakított összetartozók kétségbeesve az elválás borzalmai fölött, s útban állók agyba-főve taszigáltatva sietö málhahordároktól.

Két úrhölgyet, meg egy urat nagy sietséggel tolt fel a kalauz egy zöld kocsi börtönajtaján, a kik csak akkor vették észre, hogy hol vannak? mikor már benn voltak. Heten ültek már a waggonban: mind férfiak és olaszok, némelyek olyan szivart szivtak közülök, a melynek a füstje savanyú; pálinkát már korábban ihattak s az a fokhagymás heringre nagyon jól eshetett, s néhányan közülök aligha bagaria-csizmát nem hordtak a lábukon. Az újon érkezőkről tudomást sem látszottak venni; valami heves vitatkozást folytattak fenhangon mindannyian.

Az újonérkezettek elszörnyedve protestáltak a kényszerhelyzet ellen.

A két úrhölgy közül az egyik nagyon fiatal volt, a másik valamivel idősebb.

Az idősebb hölgy megragadá a kalauz karját s haragosan mondott neki valamit először németül, azután farancziául, — minek az a büntetése itt, hogy senki sem felel rá: — azt akarja kifejezni, hogy itt már heten ülnek.

A kalauz egy automat közönyösségével mutatott

a waggon falán olvasható feliratra „per dieci persone". Itt tíz embernek kell elférni.

„De mi első helyre váltottunk jegyet!" heveskedék az úrhölgy, előmutatva a sárga papirszeletkét, mely a világ minden vasutainál az aristocratia jelvényét képezi — hely dolgában.

A kalauz nem csekélyebb kíváncsisággal nézte meg a mutatott tárgyat, mintha az úrhölgy azt mondta volna neki, hogy íme itt van egy scarabaeus a Pharaók sírjából! Furcsa állat! azzal vállat vont, s kimutatá helyét: íme oda abba a szegletbe leülhet még egy; emebbe a másikba a másik, s ha ennek a signorenak tetszeni fog azt a zsíros batyut az ölébe venni, annak a helyében nyugtot talál a harmadik.

Mit volt tenni? Az egyik hölgynek le kellett ülni az egyik series férfi közé, a másiknak a másik közé, s megnyugodni a sorsában. Hanem a velük jött férfi úgy látszik, még küzdeni akart a gondviselés ellen. Neki sehogy sem tetszett a maga helye két disznókereskedő között; maga is elég köpczös ember volt.

— Majd csinálok én itt rendet mindjárt!

Azzal fölkelt, leszállt a waggonból, sietett az állomásfőnököt fölkeresni.

Az ott sétált a perronon, hátratett kezekkel, katonás egyenruhában.

Az utas elkezdte neki magyarázni a dolgot. Ő már tudott olaszul, ha mindjárt keverte is egy kicsit latinnal és franczival.

Elmondta az illustrissimónak, hogy ő és még két hölgy az első helyre váltottak jegyet egész Bolognáig; ez a nemzetközi törvények szerint jogot

ád még az idegennek is, minden konzuli közbenjárás nélkül ugyanazon első helyi waggonnak használatára. Ennek daczára őt s még két úrhölgyet betuszkoltak erővel egy már korábban elitélt gonosztevőkkel teljes másodosztályu börtönbe, a mi ellenkezik a magyar Tripartitum primae nonusával, mely szerint magyar nemest birói itélet nélkül bebörtönözni (nisi in flagranti) nem szabad; s minthogy az angol Habeas Corpus acta is a mellett bizonyit, hogy minden ember birja a maga testét, s másnak az ölébe ne üljön vele, annálfogva kér egy elsőrendű waggont felnyittatni.

Az illustrissimo úgy nézett a debacchálóra, mint a hogy nézne rá a padra kifektetett elèven tintahal két nagy szemével, ha annak magyarázta volna a dolgot, s épen úgy nem felelt neki rá semmit, mint a hogy az nem felelt volna. Hanem a helyett a fülébe ordított hátulról a kalauz, egy hatalmas hangkiejtéssel előadott szót: „Partenzaaaa!“ A mi annyit jelent, hogy indul a vonat! (Mert az olasz még a csengetésben is takarékos, a második csengetésnél már fut a kerék.)

A megriasztott úr erre ijedten futott vissza az elhagyott waggonhoz, de alig talált bele; mert az alatt, míg ő leszállt a szóbeli tárgyalásra, a kalauz még három uj vendéget tolt be a ketreczbe: azok egy katonaiskola nagy kamasz növendékei voltak, az egyik mindjárt leült az üresen hagyott helyre, a másik kettőnek állva kellett maradni; azok hát nem tehettek okosabbat, mint hogy a két közéjük szorult hölgyre mondogattak fönhangon sikamlós élczeket, dévaj nevetéssel. A visszakerült úr már épen tizenharmadik lett volna, a mi nagyon bal-

jóslatu szám, kivált egy vasuti coupéeban. Pedig a táskája, köpönyege már ott volt: az volt a hazája.

A hölgyek kétségbe voltak esve. Az uti társ dühében magyarul kezdett beszélni.

Ekkor valaki megrántja a könyökét hátulról s szintén magyarul szólítja meg:

— Polgártárs! Soh se hevítse ön fel a vérét. Nem orációkell ide, hanem baksis. „Romanus sum civis: Cajum smucium vocant.“ A mig ön capacitált, addig én fel is nyittattam egy első osztályu rezervált coupéet: csekélységbe került — ha tetszik önnek és hölgyeinek, megoszthatják velem a birtokát.

— Köszönöm, de lekésünk, — csak két percz az idő.

— Ne féljen semmit. A due minute csak az utasoknak szól, a vonat ki nem kászolódik innen fél óráig.

A két hölgy e megszabadítást nem kevesebb hálával fogadta, mint a minővel Andromeda fogadta Perseus segélyét s a mint e rettenetes fegyintézetből kiszabadíták őket s átszállították, most már szolgálatkészszé, beszédessé, nyájassá vált kalauzok egy kényelmes, tágas és tiszta első osztályú coupéeba, az ellentétek szerencsés combinatiója folytán még e semmi jelentékenységet nem igérő helyzetben is megtalálták bizonyos nemét az érdekességnek.

Tulajdonképen még semmi hálával sem tartoznak a közbelépettnek, mert hisz az saját érdekében nyittatta fel a rezervált üres coupéet — s ők csak jogos helyüket foglalták el benne; de azt mégis el kellett ismerniök, hogy a gyors szinpadi átváltozás

az ő rendezői érdeme. Még a kalauz is szerepet cserélt egyszerre, s az automatból érző szivü ember lett, ki a hölgyek számára frissítőül narancsokat hozott, s kikereste azok közül a pirosbélűeket, s azontúl mindig az ő waggonablakuk előtt mászkált végig, s bemosolygott rajta, vagy felült a waggon tetjére s barcarolát énekelt.

A két hölgy egymással szemközt helyet foglalt a zárt ablak előtt, míg azon oldal szélső ülései, a hol a kocsit nyitogatják, a két úr számára maradtak, s azoknak egyikébe a kiséretet képező hazafi elhelyezte magát. Az a másik, a ki e kényelmes erősséget mindnyájuk számára kivívta, még odalenn maradt: valószinüleg sokkal jobban érdekelte az, hogy a szivarját végig kiszívhassa, mint hogy ismeretlen utitársnéival ismeretséget kössön, s bevárta, míg a másodikat is elcsengetik, akkor a szivarját odaajándékozta a facchinonak, s már indult a vonat, mikor felugrott a lépcsőn s a furfangos zárt nagy tudománynyal bezárta maga után. Azután levette uti sipkáját s letette maga mellé. Azt is csak azért tette talán, mert melege volt a fejének. Olyan sürü és erős haja volt, hogy szerteszét állt a fején minden irányban. Egész arczán valami szokatlan fajjelleg volt kifejezve, széles kidomboruló homloka, erős, sürü perzsa szemöldökei, s azokhoz egészen malayi metszésü szemei, tiszta kék svéd szemszivárványokkal, egyenes görög orra, felvetett felső ajkának sémita jellegü csigavonala, míg kétfelé osztott állán volt valami lengyeles, mintha öt-hatféle nemzetnek az eszménye volna benne összekeverve s mégis valamennyi egy összhangzó egészszé egyesítve. Fiatal

ember volt még; kevés bajusz az ajkán s csak a felső arczán valami ütköző szakáll.

A szemközt ülő utitárs igazi magyar typus volt, zömök, erőteljes alak; barna piros arczczal, kifent bajuszszal, a minek a pödörgetésével nagyon sok tennivalója volt mindig.

A két hölgy közül a fiatalabbnak az arcza a sűrű kalapfátyol alá van rejtve, mely csak a classikus remek körvonalakat engedi kivenni, a másik azonban egész szabadelvűséggel hátracsapta a kalapja fátyolát szőke hajfürteiről, s egy őszinte, kigömbölyödő arczot enged a közszemlének, melynek beszélő vonásai kárpótlást szereznek az ajkaknak, a miknek nehezükre esik az a hallgatás, a mire jónevelésü ember kötelezve érzi magát, mikor egy idegen lép a közelébe, a kivel önkénytelenül együtt kell maradnia.

A férfi kisérő igen nyügösködő utitárs volt. A megindulás első perczében azt mondá átellenesének, hogy ő nem tud háttal a mozdonynak ülni, rögtön tengeri betegség előjeleit érzi magán. A fiatal ember aztán megkínálta a maga helyével, hogy cseréljenek. Mikor az megvolt, akkor meg azon panaszkodott, hogy a légvonat egészen a szeme közé hordja a kőszénfüstöt, meg kell vakulnia. Akkor a fiatal ember azt ajánlotta, hogy húzzák föl a kocsiajtó ablakát. Arra meg az a baja lett, hogy meg kell az embernek fulladni ebben a ketreczben! Akkor aztán a telt arczú hölgy, azzal a még most is jól illő kellemes kettős tokácskával, kelt fel a helyéről, a tisztelt úrral cserélni, a ki elvégre meg lehetett elégedve; nem úgy a csereajánló hölgy, ki már most átellenese lett annak az

idegennek, a ki iránt a kötelezettség ellenszenvét érzi.

Utazó hölgyek gyanakodók és hálátlanok. Az idegent, ki hozzájuk szivességgel közelít, vagy zsebmetszőnek, vagy kalandornak nézik, s egyik kezöket a tárczájukon, a másikat a szivükön tartják, nehogy hevenyében ellopja tőlük valemelyiket.

Növelte a gyanút az ismeretlen irányában az a körülmény, hogy az első megszólítás után itélve, az is magyar. És mégis az ő kisérőjük és az ismeretlen nem tesznek egymással úgy, a hogy két magyar szokott tenni, mikor a külföldön véletlenül összetalálkozik: kezet szorít, elmondja kölcsönösen kinek hiják? hová való? mi járatban van? s aztán közli egymással, mi hirt tud hazulról? megkérdezi egymástól, nem ismeri-e ezt az urat, ezt az aszszonyságot? s nagy az öröme, ha találnak egy olyan harmadik nevet, a melyik mind a kettőnek ismeröse; s végül összecsküszik, hogy egy vendéglőbe szálljanak! E helyett ez a két férfi az első üdvözlés után semmi mondanivalót nem talál egymáshoz, semmi közleni való ujdonságot — most! 1848 márczius végén! a mikor csodákkal van tele a levegő-ég. Talán ismerik egymást? Ha ismerik, kisérőjük miért nem mutatja be a hölgyeknek a honfitársat? Miért kárhoztatja őt e néma szerepre? Talán fáj nekik valami abban az ismeretségben?

A hölgynek tetszett tüntetőleg kimutatni azt, hogy mindezekre nem kivánesi. Úgy tett, mint a ki tudomást sem vesz a vele szemközt ülőről. A nap a szemébe kezdett sütni, a szél az arczába fútt; az ellen különböző stratagémák vannak a waggon ablakára alkalmazva, a mi nek kezeléséhez azon-

ban gyakorlottság és physikai erő kell; a furfangos mechanismusba a hölgy egészen belevesztette minden erőlködését, utoljára is megszánta az utitársa s elintézte a függöny és ablakváltoztatást kivánata szerint.

A hölgy még most sem köszönte meg neki, hanem e helyett boszusan veté magát kerevetébe, ingerülten ejtve ki e zúgolódást:

— Oh milyen nyomorult teremtései az Istennek az asszonyok!

— Maguk az okai, asszonyom.

Ez volt az átellenes válasza.

Pedig a szép utitársné felfohászkodására a kötelezett válasz az a triviális bók lett volna, hogy „oh asszonyom, önök gyöngeségük által uralkodnak mi fölöttünk, erőseken". E helyett egy ilyen kihivó mondat, a mi még paradoxon is!

A bókot egy fanyar mosolylyal elutasította volna a delnő; de ez a vágás meglepte.

— Par exemple? ez úgy látszik, szavajárása volt.

— Például, mikor egy hölgy elhagyja azt a kényelmes helyet, a mit a sors rendelt számára, hogy felcserélje azt egy kényelmetlennel, a mit egy férfi ajánl neki: szabad akaratból.

A hölgy nem tilthatta el magának, hogy elpiruljon. Ez a válasz vonatkozott csupán a waggonban megcserélt helyekre; de az sem lehetetlen, hogy ez az idegen annál többet is tud s egyéb helycserére is céloz. Nem lehetett arczából kivenni. Azok a szép, őszinte kék szemek olyan ártatlanul tekintének szemközt, míg az ajk olyan ravaszul

mosolygott. — A társalgás most már kezdett érdekkel birni.

— A szabad akarat nem a nők számára van feltalálva, mondá a hölgy, elhatározási jogunk csak látszat: mindig kötve vagyunk valakihez, a ki erősebb.

— De ez a kötelék eltéphető, mihelyt kiállhatatlanná lesz, s ez ismét csak önakarattól függ: — a nőnél. A férfinál nem; azt fogva tartja az igézet.

— Csakhogy ez igézetet nem azok a nők gyakorolják a férfiakra, a kiknek joguk van hozzá, hanem mindig mások.

— Ez ismét az ő hibájuk; miért nem teszik azt? Ha tudják, hogy azt a szivet, mely jog szerint az övék, csak az igézet tudja fogva tartani, miért nem hatnak rá e varázszsal? Ha tudják, hogy abban van a hatalom, miért szégyenlik ezt a koronát viselni? A szép szoborarcz, mely nem tud mosolyogni, sok boldogtalan életnek volt már okozója. De hát miért engedte át a vidám kaczagás varázsát másnak?

E szavaknál a másik ifju hölgy felveté fátyolát, tán hogy jobban lássa a beszélőt, s kitünt az alól egy ép oly gyönyörü szoborarcz, mely nem tud nevetni; két nagy bámuló szemmel, hallgató ajkakkal. De az ifju nem láthatott reá, mert átellenesével volt elfoglalva, kit egészen hadilábra állított ez a merész okoskodás.

— Ah, ön tehát azt hiszi, hogy egy nőnek egyenesen az a feladata, hogy ha a férj gyönyörvadász, legyen számára a hitves az, a mi az őrjöngés eszményképe; kövesse őt érzéki deliriumainak minden phantasmáin keresztül: ne szégyenljen

lőtte csábító agaçant, kaczér lenni, s ha a férj irce philtraját keresi, találja meg azt otthon a ját poharában?

Ezt kívánja ön egy hitvestől?

A szép hölgy tűzbe jött már.

Az ifju pedig azt felelé rá:

— Valóban nem látom át, hogy mit vétenék ele, ha ezt kívánnám?

A szép szobor arczán annyi változás történt, ogy szemöldei összehuzódtak.

A vitatkozó szép hölgy pedig el volt szánva rá, ogy most mindjárt kicsavarja a fegyvert ellenfele kezéből, azután a mellének fogja szegezni a hegyét.

— Jól van. De már most egyet megenged ön. A hitestárs nemcsak szeretőtárs, hanem — családanya is. Mikor a nőnek legfenségesebb hivatása méla aggodalmat, sejtő várakozást parancsol arczára, — hova lesz akkor önnek az elmélete?

Az ifju ellenfél erre a lesujtó támadásra teljesen és föltétlenül capitulált.

— Akkor, asszonyom, megszünik a jog és kötelesség kölcsönös felosztása, s az egyik félnek jut egészen a jog, a másiknak a kötelesség. A nő, a ki előtt a római consulok a lictorokat tisztelegni parancsolták, korlátlan úr a maga országában, s a férj annak föltétlen rabszolgája, a ki kötelezve van a szentek életére, lemondásra, együttérzésre és imádatig menő hűségre. S a ki nem úgy tesz, annak követ nyakába s a tengerbe vele!

E föltétlen megadás kiengesztelni látszott a szép asszonyt: győzelme érzetében, nagylelkűséget akart gyakorolni s a capitulált várőrségnek meg-

engedni, hogy kibontott zászlókkal tovább vonulhasson, azt kérdezve tőle:

— Ön Rómába utazik? (mintha eszmetársulás volna ez a római consulok és lictorok adományával).

— Igen, oda utazom.

— A világhirű nagyhéti szertartásokra?

— Azokhoz nekem semmi közöm.

— Hogyan? önnek nincsen semmi köze a vallás legmagasztosb ünnepélyéhez, mely Krisztus Istenné lételét jelvényezi? szólt a hölgy hitbuzgó szemrehányás hangján.

— Mert én azt nem hiszem, felelt rá az ifju, de feleletében nem volt az a kihivó, káromló tagadás, mely a skeptikus sértő szándékát árulja el: arcza olyan nyugodt maradt mellette, mint a ki meg van győződve felőle, hogy azzal, a mit mondott, se a földön, se az égben nem sértett meg senkit.

A szép hölgy aztán találgatta magában: hogy vajjon mi lehet ez az ő átellenese? vajjon zsidó-e, vagy atheista? — Ha zsidó, akkor egészen rendén van, hogy ne higyje azt, a mi a keresztyének hitágazatát képezi; ezért a különállásért aztán megvannak neki a maga társadalmi hátrányai, s ha neki tetszik azokat a hitéért elviselni, az igen tiszteletreméltó hűség az ősi hagyományokhoz. Hanem az egészen menthetetlen, hogy valaki elfogadja mindazon előnyöket, a mik együtt járnak azzal, ha az „Atya, Fiu és Szentlélek" nevében megkeresztelték, ennélfogva földbirtokot, házat vásárolhat, hivatalt viselhet és mégis előáll, mint rationalista, kutatni a dogmákban az anyagi lehetőséget

is philosophi exactságot. Ez már stellionatus. Szeretett volna tisztába jönni a maga emberével.

— Ugy tudom, hogy a római curia most egy eddig szokatlan kölcsönkötéssel foglalkozik.

Az ifju nem rejthette el mosolyát. Észrevette, hogy útitársnéja azt szeretné belőle kivenni, hogy — csakugyan semita eredetü-e?

— Nem, nagyságos asszonyom: én nem is a bankárok csődülésére megyek Rómába, a pápai kölcsönben résztvevés végett. Engem egy válóperem hajt ide.

— Válóper? szólt a szőke hölgy érdekelten, s most már a szép szobor is egész teljében felé fordítá arczát és szép ajkai, mint egy feslő rózsa nyiltak meg egy pillanatra.

— Igen, válóper, egy olyan kedves lénytől, a ki engem elűzött, megtagadott, máshoz pártolt, a kit kerülnöm kell örökre, birnom nem lehet soha többé, s a kitől még sem tudok soha elszakadni, a kit még sem tudok mással felváltani soha. Azért megyek Rómába, mert az egy halott város: mindenkié — és senkié sem.

A vonat megállt, új állomás jött; a fiatal férfi kinyitotta a kocsiajtót és kiszállt s a kalauzzal kezdett el beszélgetni, s aztán elment valamerre, mert nem látták többé.

— Ismeri ön ezt az urat? kérdé a szőke hölgy az ott maradt kisérőt.

— Nagyon jól.

— És még sem szóltak egymáshoz.

— Mert ez nekünk nehezen megy.

— Ellenfelek önök?

— Nem ellenségek, de ellenlábasak.

— Zsidó ez az úr, vagy atheista?

— Egyik sem; hanem „egy Istent valló".

— Mi az?

— Egy törvényesen bevett vallásfelekezet Magyarországon. Keresztyének, a kik egy Istent vallanak, s mikor esküsznek, az egy hüvelykujjukat emelik fel az égre.

A hölgy csodálkozva rázta szőke fürteit.

— Hogy én ezekről soha nem hallottam.

— Nagyobbrészt Erdélyben laknak; hitsorsosaik Angliában, Amerikában települtek le, s ott hatalmas befolyásuk van. Kevesen vannak, de összetartanak; nem terjeszkednek, de nem is engednek.

A szép szobor ismét arcza elé vonta a fátyolát, s a fátyol alatt észrevétlenül keresztet vetett magára.

A szőke hölgy pedig kiváncsian dugta ki a fejét a kocsiablakon, hogy lopva végignézzen az irtóztató utitárson, azzal a kiváncsisággal, a mivel nézheti valaki azt, a kiről felfedezték előtte, hogy ez a rejtélyes subjectum, a ki most vele utazik, valamikor megölt két embert; — hisz ez még többet tett: ez megölt két Istent. — Borzalom arra gondolni!

Hisz még a kik közelükben laknak is ott Erdélyben az egy Istent vallóknak, azt hiszik felölük, hogy azoknak szarvaik vannak, s keresztelőjükhöz embervért használnak .

Mind a két hölgy buzgó orthodox volt.

A vonat nem sokáig időzött ezen az állomáson; a kalauzok irditották a „partenzát!" s csengettek, trombitáltak, a mozdony fütyölt; a kiszállt utitárs

még sem tért vissza. Úgy látszik, annyira hitetlen ez, hogy nem hisz ez a kalauzokban és gőzgépekben sem.

„Bár csak lemaradna!“ gondolá egyszerre mind a két hölgy magában.

S íme az igazhivők óhajtásainak van sikere: a vonat csakugyan megindult, a nélkül, hogy a fiatal utitárs visszatért volna.

— Ez bizonyosan lemaradt! mondá a szőke delnő.

— Se baj, nyugtatá meg a hegyes bajuszú úr; a másik vonattal majd utánunk jön. Nem is hozott magával semmi utitáskát, s a felső kabátja rajta volt.

Ennek aztán nagyon örültek, hogy megszabadultak egy embertől, a kinek köszönhetik, hogy most kényelmes helyen ülnek s nincsenek katonatiszt-növendékek és lócsiszárok közé bebörtönözve tizenharmad magukkal, s már most megszólhatják kedvükre azt, — a ki hozzájuk olyan jó volt.

— Ön közelről ismeri ezt az embert? kérdezé a szőke hölgy a zömök úrtól.

— Nagyon jól ismerem. Neve Adorján Manassé.

— Ah! kérem! Melyik a vezetéknév, s melyik a keresztnév?

— Adorján egy régi székely törzs családi neve. Manassét kapta a keresztségben; ebben a felekezetben nagy előszeretettel vannak az ótestamentomi nevek iránt. Manassé apját Adorján Izraelnek hitták. Kívüle még hét fia és egy leánya volt. Mind idősebbek Manassénál, a leányt kivéve, a ki ikertestvére. S ezek mind otthon vannak most is az ősi háznál s gazdálkodnak együtt; néhány meg

is házasodott s ugyanannyi család lakik egy födél alatt az ősi kastélyban.

— Az rettenetes háztáj lehet!

— Az egy igen patriarchalis ház. Jákob fiai nem éltek nagyobb egyetértésben, mint ezek. Soha sincs közöttük semmi czivakodás.

— Még az asszonyok között sem?

— Csak annyiban nem hasonlítanak a bibliai Jákob fiaihoz, hogy ők nem adták el egyptomi kereskedőnek a legifjabb testvért, azért mert szülőik kegyencze volt; pedig ez is az volt; hanem inkább ők maguk dolgoztak, fáradtak, nélkülöztek, hogy a legfiatalabb testvért magasabb pályára neveltethessék Ez látszott örökölni valamennyiök osztályrészét szellemi tehetség dolgában. A többiek mind igen derék, természetes eszű székely lófők; de ez maga egy lángész, ki húsz éves korában már egyike volt azoknak, a kiket az unitáriusok a betöltendő consiliariusi hivatalra candidáltak; mert Erdélyben az volt a szabály, hogy mind a négy bevett vallásfelekezet, tehát katholikus, helvét és ágostai protestáns és egy Istent valló részről keli a magasabb hormányzati hivatalkart összeállitani. S igy oda Manassét meg is választották. S ettől fogva kezdődik ellenségeskedésünk.

— Önök tehát még is ellenfelek?

— A kereszmék terén igen. Én mindig a haladó párthoz tartoztam, ő pedig minden ujításnak ellene volt.

— Ah, ilyen fiatalon?

— Csak az érti ezt meg, a ki Erdélyt ismeri: a négy vallás és négy nemzet hazáját, a kik alatt még egy ötödik vallás és egy ötödik nemzet moz-

gatja a földet, mely számra nagyobb, mint együtt ama négy. De nem akarom nagyságtokat államtani fejtegetésekkel untatni: folytatom eltünt utitársunk jellemrajzát. Mint hirtelen fölkapott s főnökei által tenyéren hordott fiatal ember, nagyon elbizakodott lett; előtte állt egy fényes pálya, melyen nyitva volt előtte az út egész a cancellárságig; sőt még a kormányzói méltóság polczáig is. Ekkor beüt a nagy politikai rázkódás. A magyar országgyülés eltörli a rendi alkotmányt, behozza helyébe a képviseleti felelős kormányt. Erdély kimondja az uniót, s ezzel az egész hatalom és dicsőség, melyet Adorján Manassé huszonkét éves korával szerzett magának, mint a jégvár elolvad s lesz a fiatal emberből egy élő halott, a ki ifjusága kezdetén már a lomtárba van dobva, s ha azt nem akarja, hogy őt, ki előtt tegnap még nagyságos és méltóságos urak kapartak hátra a lábaikkal, ma az utolsó mesterlegény is insultálja, hát keresheti, hogy hová temesse el magát? Volna ugyan még más választása is. Tehetné azt, a mit pályatársai közül többen, hogy feltüzze a mellére a trikolor szalagcsillagot, s a győztesek élére állva, tulárverezze eddigi ellenfeleit, vagy pedig azt tegye, a mit pályatársai közül még többen, hogy felmenjen Bécsbe, összesúgni-búgni azokkal, a kik az új korszak tartósságában nem hisznek s segitsen ásni a földalatti folyosókat, a mikkel az új épitményeket hiszik romba dönteni. De úgy látszik, hogy egyiket sem választotta: hanem a helyett keres magának egy „holt várost, a melyik semmi nemzetéé", hogy abba eltemetkezzék.

A szőke hölgy közbeszólt eleven észszel:

— Akkor hát meg tudom oldani azt a rejtélyt is, a mi e mondatban volt: „megyek válópert indítani egy kedvesem ellen, a ki eltaszított, a ki mással szövetkezett, a ki megtagadott és a kit mégis kénytelen vagyok holtig szeretni“. Ez a kedvese a saját nemzete.

— Valószinüleg az; mert neje nincsen.

— Ez magyarázza meg azt is, hogy a két honfitárs, mint önök, mikor véletlenül összetalálkoznak, hogy nem kezd egymással beszélgetni; a szomszéd-waggonokban hogy vitatkozik minden ember a napi politikáról: majd áttörik a kocsi falát.

— Valóban úgy van. Kettőnknek a mai idők eseményeiről együtt társalogni vagy kegyetlenség volna, vagy hóbort.

— Most már kezdem sajnálni azt a fiatal embert, daczára annak, hogy pogány. Bár csak le ne maradt volna.

S az igazhivők óhajtásainak van sikere; még ha a hitetlenek javára szolgálnak is azok: ime, a mint a vonat ujra megállt, az elveszettnek hitt fiatal ember arcza felbukkant a waggonablak előtt s nyájasan mosolygott a bennlevőkre.

— Ah, mi azt hittük, hogy ön elveszett, mondá a szőke utitársnő.

— Az lehetetlen. Elveszni csak annak lehet, a ki valakié. Odafenn ültem az imperialon. „Polgártárs!“ — szólt a köpczös honfihoz azután, nem mászik fel velem a kocsi tetejére? Onnan gyönyörü a kilátás.

A polgártárs tétovázott.

— Aztán ott pipázni is lehet.

Ez döntő indok volt a köpczös utitársra. Eddig is tantalusi kinokat állhatott ki. Elővette időszakonkint a gyönyörűen barnára szitt tajtékpipát, megtörülgette a kabátja ujjával a kifaragott névelőbetűit rajta, megfordította a tüllanglaiset a szára végén, fölnyitotta az ezüst kupakot rajta s boldoggá tette a kisujját azzal, hogy beledugta az üres kráterbe; aztán fogai közé szorítá a csutoráját, hogy legalább egy hangot adjon rajta, megpróbálva, ha szelel-e még? s éljen abban az illusióban, a multak emlékét szippantgatva, mintha most is pipáznék! — s aztán csak megint szomorúan visszadugta a drágaságot az oldalzsebébe. Annálfogva a tett indítványt sem irásban nem kivánta beadatni, sem a sectiókhoz nem utasitotta elébb tárgyalás végett, hanem stante sessione elfogadta s ment a fiatal utitárs után azon a macskahágón föl a waggon tetejére, a hol a kalauz kukulloriumát kisajátitották és beleültek. Csak itt jutott eszébe azt az észrevételt tenni, hogy: „de talán a hölgyek meg is neheztelnek, hogy őket magukra hagytuk?“

— Ne féltse őket, Gábor bátyám. Utazó hölgyeket azzal kötelez le a férfiember legjobban, ha elpárolog közülök.

II.

Az az úr, a kit már most Gábor bátyámnak tisztelhetünk, mindenekelőtt azt a kedvencz tajtékpipát tartá kötelességének dohányzacskójából megtölteni, ezután belecsiholni az illatos bükkfataplóba és azt lezárni a koronaalakú ezüst kupak

alá: addig hiába terült el szemei előtt az olasz paradicsomkert, melynek magasztalásában fiatal utitársa oly kifogyhatatlan volt; a míg nem füstölt a pipája, addig oda sem tekintve, mormogá: „mi ez egy ezer holdas szép egyforma buzavetéshez?“ s csak azután, hogy a kospallagi felszálló azur füstjén keresztül tekinthetett rajta végig, ismeré el, hogy „biz ez gyönyörü egy ország: — kár a németnek!“

— Bátyám! — tudja? — ne politizáljunk! jegyzé meg rá a fiatal úr.

— Hát szóltam én egy szót? A szép vidékről beszéltem. No hát beszéljünk inkább a szép asszonyokról. Te nem is sejted, hogy micsoda kényes húrokat pengettél oda lenn?

— Hogyan? Bátyám szénájába vágtam volna tán a kaszámata?

— Ej, ej, ej! De gonosz szemed van: mindent észre kell venned. Nem arról a szőke hölgyről van szó; hanem arról a barnáról.

— Barna? Nem is láttam jól; úgy le van fátyolozva az arcza.

— Pedig az téged nagyon megnézett s akkor a fátyolát is feltakarta; de te nagyon el voltál foglalva azzal, hogy a szőkének magyarázd az asszonyok, kötelességeit a férjek iránt, s a válóperek természetét.

— No! és kellemetlen vonatkozásokat tettem volna ezzel?

— Annak nem, a kinek beszéltél; mert az már özvegy! hanem a másiknak, a ki veled egy sorban ült s hallgatta, a mit beszéltél.

— Azt fogja hinni, hogy valami bonvivant vagyok s őrizkedni fog tőlem.

— Nagyobb bajt okoztál neki. Azon fog töprenkedni, hogy nincsen-e neked igazad?

— Hisz ez meg épen nem lesz baj rá nézve.

— De igen nagy baj lesz rá nézve. Mert épen a válópere miatt utazik Rómába.

— Ah! Már válópere van? Én azt hittem, hogy most hozzák valami zárdából, a hol nevelőben volt.

— Mondom, hogy hamis szemed van; oda sem néztél, mégis megláttad, hogy egész gyermek még. Ez az én védenczem: a szerencsétlen Cagliari herczegné.

— A kinek a férje indigenatust nyert Magyarországon.

— Ő maga egy Zboróy Blanka grófnő. A családot jól ismered. Nagy birtokuk majoratus. Az első szülött dynasta lesz, fivérei pedig láthatnak utána, hogy katonai, vagy papi pályán keressenek magoknak szerencsét, a mi az utóbbin sokkal hamarább feltalálható, mint az előbbin. A leányok pedig arra vannak utalva, hogy igyekezzenek gazdagon férjhez menni, ha pedig ezzel elkésnek, menjenek zárdába. Volt azonban a családnak egy püspök őse, a ki annak idején olyan végrendeletet csinált, hogy vagyonának kamatjai a tőkéhez csatoltassanak, s mikor egyszerre annyira felszaporodnak, hogy a Zboróy gróf család minden tagjára jut belőle kerek egy millió, akkor osztassék fel közöttük. No ez a mostani ivadék alatt teljesedésbe ment. Minden Zboróy családtagra jutott egy millió. Ennek azonban az örökösök végrendelete szerint csak haszonélvezői, mert a hagyomá-

nyozó több kemény föltételt kötött jótékonyságához, mely szerint ez élvezettől a családtag eleshetik s akkor az a többiekre marad. Ilyenek: ha egy családtag a dynastia ellen lázadó lesz; vagy ha kiköltözik idegen országba; vagy ha elhagyja a római katholikus hitet; vagy ha mint nő, botrányos életmódot követ. Képzelheted ennélfogva, hogy az igy együtt érdekelt családtagok milyen jó rendőri felügyelet alatt tartják egymást? Egy millió nem potyapénz a mai világban! Megérdemli, hogy az ember utánna lásson. — Blanka grófnőt, a mint a zárdából kikerült, hozzá adták Cagliari herceghez. A herczegnek hallhattad hirét. Nagy szerepet játszik a politikai világban.

— Volt hozzá egynéhányszor szerencsém.

— Bécsben, az udvari bálokban. — Nem fiatal ember már. És sokat élt. Kétszer annyit, mint más ember hasonló idő alatt; mert még az éjszakákat is keresztül élte. Mikor Blanka grófnőt elvette, igen közel ismeretsége volt egy Caldariva marquisnővel, a kit a legfiatalabb korában „Cyrene“ név alatt ismertek a cirkusz látogatói, a hol magas fokra vitte a choreographia művészetét, míg egy olasz marquis olyan szives nem volt, hogy a czimerével megajándékozza, s aztán rövid idő mulva főbelője magát. Ennek a Caldariva marquisnőnek igen pompás palotája van Bécsben, a mit a herczeg iratott a nevére. Ennek a palotának a kulcsait még azután is elfeljetette a marquisnőnek hazaküldeni a herceg, hogy Blanka grófnőt feleségül vette; sőt azt mondják, hogy mikor az esküvőre ment, akkor is a szép Cyréne kötötte csokorra nyakravalóját. — A herczeg elvette Blankát, mint a hogy megszerez

magának egy gazdag úr egy ritka szép paripát, egy drága szokrot; azért mert ritkaság és drága. Blanka pedig irtózott a hozzá kötött férjtől. Gyermek volt. A nász napjáig fogalma sem volt arról, hogy mi különbség van a párta és a főkötő között? A herczeg egy óráig sem volt boldog vele. A mint ifju nejéhez egy gyöngéd propos-val közeltett, az rögtön ideges görcsöket kapott, arczát elhagyta a szin, rángások vették elő s elájult. S ez így volt, valahányszor magukra maradtak. A kéjsóvár herczeg fűnek-fának panaszolta a baját, orvosokkal consultált, tapasztalt rouéktól kért tanácsot: ugy, hogy a családi titka egészen köztudomásuvá lett. A „parere" az volt, hogy a nőnek természetes hajlama van az epilepticus rohamokhoz. — Gavallér ember az ilyen kényes helyzetben iparkodik nagylelküen eltűrni a rá mért keresztet s keres magának kárpótlást compromittálás nélkül. — Van azonban a herczegnek egy totumfacja: valami „Vajdár Benjamin".

E névre akkorát ugrott ültéből a fiatal utitárs, hogy a fejét beleütötte a faköpönyeg ernyőjébe.

— Mi lelt? Le akartál esni?

— A szivaromat ejtettem le, felelt az, s utána kaptam.

— De majd utána ugrottál. — Hát a mint mondám, ez a totumfac az, a ki ennek a családnak a rossz szelleme. Ketten tesznek a herczeggel együtt egy ördögszámot. A herczegben megvannak a daemonhoz való rossz indulatok, a hóbort, a kéjsóvárgás, a dölyf, a boszúvágy; emennél pedig a mindezeket életrekeltő ész, furfang, leleményesség. A herczeg vigasztalni akarta magát régi barátnéjá-

val; de a szép Cyrene valaki által nagyon jó tanácsokkal lett ellátva. Élni akart felismert hatalmával. Élt is vele. A herczeg minden megaláztatást megszerzett fiatal nejének a marquisnő kedvéért. Utoljára, hogy a mű meg legyen koronázva, megindította a válópert neje ellen. Ez volt az ára annak, hogy a szép Cyrene ismét kegyébe fogadja a herczeget. De én meg vagyok felőle győződve, hogy a terv Vajdár Benjamin fejében fogamzott.

— Hisz ez a válóper csak felszabadítja a herczegnőt helyzetéből, jegyzé meg a fiatal utitárs.

— Jó volna, ha úgy végződnék, de épen itt a bökkenő. Az ellenfél arra alapította támadását, hogy a nő epileptikus idegrohamokban szenved, s így házaséletre képtelen. Én azt nem engedem meg. Azt elhiszem, hogy a herczeg közeledtére görcsöket, rángatózást kap; hisz én sem vagyok nyavalyatörős, rugni, harapni sem szoktam rendes körülmények között, de mikor ezzel a Cagliarival szemközt állok, érzem, hogy valami csendes hydrophobia kerülget, a nyakamban azerek felduzzadnak, az állam rángatózik, s az ökleim alig elnyomható vágyat érzenek valakinek az oldalbordáival érintkezésbe jönni. Pedig hát nekem nem is férjem a jámbor, nem kell tőle félnem, hogy megölel. Én azt allegálom, hogy csak ő előtte esik ájulásba védenczem, s kérem a házasságot egészen megsemmisíteni. Mert ha az ellenfél győz, ha az ő indokai lesznek elfogadva, akkor a szentszék ítélete egyuttal ki fogja mondani az asszonyra, hogy soha többet férjhez mennie nem szabad. Már most gondold el azt a sorsot, a mi erre a nőre vár, a kit ifjusága virágában, alig húsz éves korában, a törvény és a

társadalom kitilt az életből, s elitél egy hosszú, hosszú tetszhalálra, a miből nincsen feltámadás, elveszi tőle a napvilágot, a levegőt, s azt mondja neki: te neked nem szabad többé nevetned, nem szabad örülnöd, nem szabad reménylened, a te szívednek nem szabad dobogni, a te arczodnak kigyulladni, a te lelkednek nem szabad álmodni! Hanem azért nézned kell tovább is, hogy jön az ősz a tavasz után, a mi számodra se virágot, se gyümölcsöt nem hoz.

Mikor az ügyvéd pathetikus szónoklata végén félretekintett ifju utitársára, azt vette észre, hogy annak a szemeibe valami vízcsepp lopózott.

Hisz ez az itélet az ő fejére is ki van mondva. Abban a perben, a mit ő a maga válóperének nevezett. Ő is ki van már tiltva a világból, a társadalomból, ő is meghalt már és semmi sem vár rá többé: neki is megmondták azt, hogy: „te neked nem szabad többé szeretned, reménylened, álmodnod! Hanem azért nézned kell tovább, hogy jön az ősz a tavasz után!"

— Valami esett a szemedbe?

— Igen; a kőszénfüst csapódott bele.

Azzal megtörlé a szemeit, s aztán nem volt semmi baj.

Az ügyvéd folytatá a beszédét:

— Most azért megyünk Rómába, hogy megkisértsük a herczegnőnek személyes esedkéseivel hatni a birákra. Lehetetlen, hogy meg ne essék rajta a szivük, ha van bennük emberi érzés. Az idő most kedvez nekünk. A pápa a reformok terére lépett: a római curia vezetését új emberek vették kezükbe, a régiek befolyása megszünt; Rómában

is a szabadság szele fujdogál s alkotmányosság csirázik a földből.

— Hahaha!

— Mi az ördögöt nevetsz?

— Én? Dehogy nevetek. A szivarfüst szaladt a torkomra. Eh — hahaha! Oh be csiklandja a torkomat!

— De sok bajod van a füsttel. Hol megríkat, hol megnevettet. Én egészen bízom a pápa igéretében. Csak nem tartasz bennünket valamenynyiünket idiótáknak, a kik a napokban lepleztük le ünnepélyesen a „radikal körben" Pio Nono arczképét egyhangú határozat folytán. Ha valaha, úgy most lehet a szegény herczegnő ügyének kedvező fordulatot adni. A milyen grata persona volt ezelőtt Cagliari herczeg a Vaticánban, annyira elvesztette ott most minden befolyását. — Mégis csiklandja a torkodat az a füst? — Csupán egy embertől tartok. — Ettől a furfangos Vajdártól. Velenczében összetalálkoztam vele. Kérdeztem: hová megy? Azt mondta Milanóba. Tudom bizonyosan, hogy hazudott. Ő is Rómába siet. Meg akar bennünket előzni. Vagy legalább is utolérni. — Csak egy nappal előbb érkezhessünk Rómába, mint ő: s akkor nyert ügyünk van. De félek, hogy már is magunkal viszszük valemlyik kerekes ketreczben. — Ej, de meleged van, hogy izzad a homlokod. — Tán az én pipám füstjét nem állhatod? Ha megkapnám azt a ficzkót, kitörném a nyakát! Képes egy ilyen angyalt örökre szerencsétlenné tenni, élve eltemetni.

— De hát ne engedje magát.

— Alázszolgája! Hát hiszen, ha tudsz valami jó

tanácsot adni, miért nem mondod? a kalapom is leveszem előtted. Hogyan ne engedje magát a herczegnő élve eltemetni?

— Columbus tojása! Legyen protestánssá, s akkor nem parancsol a római szentszék.

— Servus humilimus! Hát az egy millió, a mit a püspök nagybátyja ráhagyott?

Adorján Manassé széttörte a szelelni nem akaró szivarját az ujjai között, s azt mondá egykedvüleg:

— Hát én csak azt mondom, hogy ha a te herczegnődnek igazán van szive, el fogja dobni az egy millióját, mihelyt találni fog egy férfit, a ki megér harmincz ezüstpénzt. Úgy hiszem, ez a legmagasabb becsára egy férfinak; miután a mi urunk Jézust is annyiért adták el.

— Te! a Jézust hagyd ki a discursusból; mert az nekem Istenem, a kit én imádok.

— Nekem pedig emberem, a kit követek.

III.

Ezalatt egy olyan állomáshoz érkezett a vonat, a mely csomópont volt egy másik vasutvonallal. Itt étkezni is lehetett.

A polgártárs meg volt éhezve. Különben is jó constitutióval birt s az utazás rendesen még fokozza az étvágyat. Azt mondta, hogy ő itt leszáll valamit falni.

Adorján figyelmezteté, hogy gyorsan végezzen,

költözésnél könnyen megteszik azt a barátságot, hogy tele ülik azt a coupéet, a hol ők a hölgyeket magukra hagyták.

— Hát te mit fogsz addig csinálni?

— Előveszem az albumomat s lerajzolom innen a kakasülőről ezt a tájat.

— Nem is tudtam, hogy pictor is vagy.

— Egyéb sem vagyok már.

A másik vonalon ezalatt megérkezett a csatlakozó vonat, s az abból átköltöző utasok siettek maguknak jó helyet foglalni a változásnál.

A szép szobor arcza némi nyugtalanságot árult el. A kalauz ő felőle nyitotta ki a kocsiajtót s ő aggódva tekintgetett kifelé, hogy nem jön-e valaki e kényelmes magányt megzavarni? Egyszer csak ijedten kapta vissza a fejét. Már késő volt; meglátták.

A waggon lépcsőjén acrobatai gyorsasággal szökött fel egy fiatal férfi, finom úti öltözetben, kezében egy kis utitáskát czepelve, oldalán szijáltalvetőn lógott szivartartója; másik kezében pálcza volt, melynek fogantyuja elárulá, hogy abban tőr van.

A fiatal ember veszedelmesen szép alak volt; gesztenyeszín hajú, eleven szemű, deli termetű s látszott rajta, hogy szépségének öntudatával bir; tanusítá ezt a hajfürteire s öltözékére fordított gond, s a kiszámítás, a mivel beszédközben kellemes mosoly alatt igyekezett ragyogó fogsorait megmutatni.

— Ah, minő véletlen szerencse, herczegnő! szólt, kásztor kalapját levéve s utitáskájával együtt letelepedve a herczegnővel szemközti ülésbe.

— Kérem, az egy úrnak a helye, a ki hozzánk tartozik, szólt a herczegnő ingerülten.

Mire a szép férfi mosolygó impertinentiával felelte:

— A hely nem volt öltönydarabbal jelezve s így a vasuti szabályzatok értelmében bárki által elfoglalható. Én nem mondok le könnyen arról a szerencséről, hogy a herczegnővel szemközt ülhessek.

A herczegnő nem tudott szavakat találni a haragtól, mely idegeit elállta. Annálfogva utitársnéja tartá kötelességének segitségére jönni, s megújitani e kisérletet annak a betolakodónak a kidobására.

— Vajdár úr! mondá, kemény accentusra hangolva szavát, önnek kellene ismernie egy nevelt ember kötelességeit hölgyek irányában. Ön tudhatja, hogy önt a herczegnő nem türheti s könnyen kitalálhatja az okát.

A deli ifju ez erős szemrehányásra egy czifra dobozkát huzott ki oldalzsebéből, s felnyitva annak födelét, odakinálta azt megtámadójának.

— Frau von Dormándy! kegyed szereti a csemegét, szabad szolgálnom e finom „persicaté"-val. Ferrarában készitik. Egyetlen a maga nemében.

Erre az úrhölgy boszúsan hátat fordított neki, s kidugta fejét a kocsi átelleni ablakán, mérgében dörmögve, hogy „de ugyan hol a pokolban is marad el ilyenkor az a prókátor?"

— Meddig akar ön még üldözni, uram? szólt indulattól reszkető hangon a herczegnő a szemközt ülőhöz.

— Csak a sirig, herczegnő, ott aztán elválunk. Ön bizonyosan a mennybe megy, a hova engem valószinüleg nem eresztenek.

— Miért esküdött ön az én elvesztésemre?

— Mert ön maga úgy akarta. Csináltam-e belőle titkot valaha? Nem nyilt kártyával játszom-e ön előtt?

— Kényszeríteni akar ön, hogy elhagyjam e kocsit, s beüljek a kofák és halárusnők közé?

— Nem fosztana meg vele a herczegnő attól az élvezettől, hogy közelében lehessek. Az egész úton Rómáig minden vetturinónál, minden postaháznál, a hol a herczegnő számára utazó szekér van megrendelve, fönn van tartva a számomra egy fölösleges hely.

— Mit akar ön velem?

— Azt, a mit ön választani fog. Vagy olyan boldoggá tenni önt, a minővé valaha férfi tett egy asszonyt, vagy olyan szerencsétlenné, a milyenné valaha ördög tett egy embert.

— Én védem magamat mind a kettő ellen.

— Ajult védelem! Nekem kezemben van minden eszköz önnek az életét úgy elrontani, hogy az ne legyen egyéb, mint egy befalazott sírbolt.

— Az Isten nem fogja megengedni!

— Ah, herczegnő! Rómába megyünk, s ott sok a templomba, de Isten egy sincs!

A hölgy úgy összeborzadt e szóra, hogy szinte fázva húzta magán szükebbre shawlját: míg a deli ifju egyik lábát a másik térdén átvetve, öntetszőleg mosolygott tréfás calembourghján.

„De ugyan hová lett az a másik két ember?“ dörmögé a szőke hölgy, hasztalan keresve a két utitárst a lótófutó közönség között.

Hát biz azok közül az egyik, a pogány, most is odafönn ül az imperialon, s rajzolja a piniáktól

körülvett várromot, mely a folyamban visszatükröződik; a másik pedig bement az étterembe megebédelni, ott azután az történt vele, hogy a mint igaz keresztényhez illő módon, begyürte az asztalkendőt a nyakravalójába, s neki ült kényelmesen a megrendelt rizottónak, még alig dugta bele a villáját, midőn a fülébe ordítja a kalauz a halottébresztő jelszót: „partenza!“ Erre a polgártárs megijed, hogy mindjárt elfut nála nélkül a vonat, s otthagyva rizottót, maccaronit, a késsel, villával kezében, az asztalkendővel nyakában rohan ki a waggonját felkeresni; akkor azután először végig szaladgálja az utóbb érkezett vonat minden kocsiját, míg észreveszi, hogy az a másik, az övé a tulsó vágányon áll.

Akor meg ott nem talál rá az elhagyott waggonra, mert a vonatot az alatt megfordították: a mi elől volt, az most hátul van; kérdez, kiabál, szitkozódik, könyörög, diákul beszél; míg végre az imperialon ülő utitársa észreveszi a veszedelmét s leszáll a megszabadítására, a mikor aztán egy pinczér segítségével, a ki az asztalkendőt és kést, villát jön reclamálni, sikerül a földönfutót kézrekeríteni, mire aztán kölcsönös magyarázatok folytán kiderül, hogy még épen húsz perczny ideje lett volna a rizottót is, meg még egy branzinót is elkölteni, a mit előre kifizetett; de már köszöni, nem kell semmi; úgy jól lakott az ijedtséggel, s nem kiván egyebet, mint hogy a coupéejába visszavezessék.

Ott várt azután csak rá az igazi meglepetés, a mint meglátta a helyén ülve azt az embert, a

kit szeretett volna nagyon megkapni, hogy kitörje a nyakát.

Most tehát megkapta, még pedig a tulajdon jogszerinti helyének a bitorlásában kapta, szemközt ülve az ő védenczével.

Hanem azért dehogy törte ki a nyakát! Nincs gyávább katona az ilyen vasutról lemaradástól demoralizált pasasérnál; még azt mondta neki, hogy alázszolgája! s aztán körülnézett, hogy hol találna a maga számára egy üres helyet.

S a délczeg ifju még azzal az impertinentiával élt, hogy azt kérdezte tőle:

— Talán az ön helyét foglaltam el, spectabilis?

A mire a polgártárs zavarában azt felelte, „oh, dehogy; kérem alássan."

A miért aztán a szép dandy részéről egy gúnymosoly, a szőke hölgy szép szemeiből pedig egy ezerágú villám lett a jutalma.

A következő pillanatban a herczegnő azt a gúnymosolyt egyszerre átváltozni látta az ijedtség elképedésévé. Manassé lépett fel a waggonlépcsőn.

A herczegnő csak annyit vett észre, hogy a két ifju egy pillantást váltott egymással, mely olyan volt, mint két kard összeczikázása.

Azzal Adorján a kocsiajtóban megállva, azt mondá Vajdárnak:

— Ez a hely el van foglalva.

A megszólított arcza mélyen elvörösödött; vonásain, mint a pohárban felkavart méregiszap, fellegzett végig a rossz indulatok egész salakja. Szemeinek nézésében gyülölet, félelem és düh ólálkodott. Egy pillanatig jobb kezének egy gör-

csös rándulása a pálcza markolatát annyira felcsavarta, hogy az aczéltőr kezdete kivillant alóla; s akkor ajkába harapott.

Az előtte álló másik ifjunak az arcza pedig akkor is hideg maradt és nyugodt, csak a homloka kidomborodásain jelent meg két pirosló tűzfolt, a mi olyan volt, mint a viharjósló vörös felhő az égen.

Mindez csak egy rövid perczig tartott. A másik pillanatban a megszólított férfi felkelt a helyéről, vette utitáskáját és elhagyta a coupéet.

E kényszeritett meghunyászkodás olyan kínzó látvány volt egy nőre nézve, mint mikor egy állatszeliditő parancsolja egy pompás vadállatnak, hogy csúszszék a lábaihoz.

Mi adja neki ezt a hatalmat? Azt jó volna tudni.

Manassé aztán leült az üresen hagyott helyre, s nem kinálta meg vele többé a polgártárst; hanem kinézett az ablakon mindaddig, a mig azt a másik ifjut láthatta. És addig mindig ott égett a homlokán az a két vörös folt. Arról tudhatá a ráfigyelő hölgy, hogy üldözője még közel van. Egyszer aztán eltüntek a vörös foltok az ifju homlokáról. Az a másik nem volt látható többé.

Mindez annyira érthetetlen rejtély volt a herczegnő előtt, hogy semmi természetes magyarázatát nem birta kitalálni. Fátyolát szemöldökéig emelte, hogy jobban beláthasson a rejtélyes arcz titkaiba.

Az elűzött rossz szellem azt mondá neki: „hiába sietsz Rómába, ott templom sok van, de Isten egy sincs.“ Ennek a másiknak meg az a jelmon-

data: „egy az Isten"; — s ez az egy vele jár mindenüvé. Még Rómában is ott lesz . . .

Ezen az eszmén aztán valami olyan földöntúli megnyugvást érzett, hogy szempillái lecsukódtak. Büvkör fogta körül. Elszenderült. A vonat megindult újra; hosszú, unalmas állomásköz következett. A halk robaj és izgalom hatása alatt nemsokára a coupée minden utazója aludt, csak Manassé maradt ébren.

Egy perczben a herczegnő szemei felnyiltak, s akkor úgy tetszett neki, mintha az, a ki vele szemközt ül, térdére tett albumába rajzolna valamit.

Blanka egészen félrehárítá a fátyolt arczáról, hogy homloka is kiszabaduljon. Talán nem is tudta, mit tesz? csak álmodott.

IV.

Azt a gőzmozdonyfütyülést is azért találták fel, hogy a mi tündér még maradt a földön, azt is elkergesse.

Az alvó hölgy fölriadt rá, s mint a ki egy toronytetőről esik lefelé, oly rémülten, kerekre nyilt szemekkel, egészen holdkóros elképedéssel ugrott fel helyéről, kezeit maga elé tartva s kevés hija volt, hogy szemközti utitársa karját meg nem ragadta. — Azután megszégyelte magát előtte s mosolylyal akarta eltakarni heves szivdobogását.

Aztán csakugyan azt hivé, hogy álmodta azt, hogy utitársa egy rajzalbumba az ő alvó arczát vázolja le: a mit az kezében tartott, az egy térkép volt s azon húzogatott vonalakat veres irallal.

A mozdonyfüttyre a társaság többi tagja is visszatért a siralomvölgyébe.

— Hol járunk most? kérdezé a herczegnő az egyedül ébrenvirrasztottól.

— Bolognához közeledünk. Onnan a vonat Imola felé megy Anconának. S itt én kegyelmességtektől búcsút veszek.

— Ön kiszáll itt? Hisz azt hallottam, hogy ön is Rómába utazik.

— Oda tartok, de nem ezen az úton. Málháimat hagyom futni az anconai vonalon, onnan a szekérposta majd elszállítja Rómába. Én pedig az Appenninekeu keresztül Pistoja felé megyek, Florenczre. Ez az út fáradságosabb, de fölséges részletei vannak, a mik kárpótolják, hogy sokszor gyalog kell menni a vetturino mellett s aztán egy nappal hamarább ott vagyok, mint az anconai úton.

— Egy nappal hamarább! E szó megkapta a herczegnő figyelmét. Nem mehetnénk mi is ezen az úton? Mit szólsz, Mária? Bolognában észrevétlenül kiszállnánk s aztán hagynók a böröndeinket magukban vándorolni Rómába, mi meg a hegyeken át utaznánk magunk?

— De nem lehet-e a rossz emberektől félni a hegyek között? kérdé aggódva a szőke hölgy Adorjántól.

— Erre egy igen szép dalban felel meg Fra Diavolo, szólt Manassé. A rossz emberektől mindenütt lehet félni. Hanem ha azt értette nagysád, hogy nem rabolnak-e ki bennünket? úgy sokkal valószinűbb, hogy akkor rabolnak ki, ha nagy málhatömeggel utazunk, mintha egy oldaltáská-

val a vállunkon teszszük az utat, a hogy én szándékozom. „Fiatal koromban" sokat barangoltam ezen a tájon, soha se bántottak a brigantik; ha találkozunk velük, én majd csoportositom őket és lerajzolom az albumomba. — Művészeket nem bántanak ezek soha.

— Aztán ketten vagyunk férfiak, s nem ijedünk meg tőlük! szólt bele Gábor úr, kiben fölébredt a prókátor arra a szóra, hogy egy napi előnyt nyerhet a birák informálására ellenfele fölött. Nálam vannak pisztolyok. Hát te nálad?

— Én nem hordok fegyvert.

— Oh én nem félek a rossz emberektől; mondá szeliden a herczegnő. Én nem tudok egynél több rossz embert az egész világon.

Mindenki tudta, hogy ki az a herczegnő speczialis rossz embere; de Gábor úr még illusztrálni is akarta a tételt.

— De hisz az ne próbáljon a hegyek közé jönni velünk, mert ha ott kaphatom: a végórája ütött! Szerencséje, hogy Manassé barátom szép udvarias felszólitására rögtön szót fogadott; mert ha még egy perczig itt marad a waggonban, hát emberhalál történik.

— Haha! kaczagott a szőke hölgy; fog az bámulni, ha majd hiába keres bennünket Anconában s onnan utazhatik a postakocsin együtt a böröndeinkkel.

— Mi pedig azalatt előre sietünk a szép hegyeken át. A herczegnő szép arczát gyermeteg öröm kezdte megaranyozni; ezt a gondolatot köszönöm önnek.

És önkénytelen bizalmassággal nyujtá kezét

utitársának, a minek az elfogadta — az ujjai hegyét.

Ez az eszme nagyon megtetszett a herczegnőnek. Volt benne valami a kiszabadulásból: az a vasuti vonat olyan, mint a börtön.

— Nem viszünk magunkkal semmit, csak a mit a kezünkben elbirunk; a hol egy szép sziklát találunk, vízeséssel, azt lerajzoljuk, s a hol nagyon félelmes lesz a vadon, ott énekelni fogunk.

— Akkor azt fogják hinni, hogy vándorszínészek vagyunk, szólt bele Gábor úr. Ha megszoritanak bennünket a taliánok, minden kitelik belőlünk. A herczegnő szépen énekel. Mária nagysád tánczol csárdást és tarantellát; én acrobatai mutatványokkal állok elő; hát te Manassé miféle komédiára vállalkozol?

— Én beszélni fogok a souverain népnek a constitutióról.

— Javithatatlan!

— Hanem akkor ne hívjuk egymást a czimeinken, szólt a herczegnő felelevenült kedélylyel. Ügyvéd úr az impresario, Marie a primadonna, ők szinből egymáshoz tartozhatnak: mi ketten pedig testvérek leszünk. Mi a neve az ön nővérének?

— Anna.

— Ön kölcsön adja nekem e nevet, a míg az út veszedelmes része tart és Annának fog nevezni. Nem sajnálja ön tőlem e nevet?

Manassé nagyon elkomorodott.

— A herczegnőt sajnálom e névtől. Annak a viselője egy igen szerencsétlen teremtés.

— Akkor annál könnyebb a csere.

Abban tehát megegyeztek, hogy Bolognában kiszállnak s onnan szekéren folytatják az utat tovább.

— De mégis nem előzhet-e meg bennünket az, a ki Anconának veszi az utat, a vaspálya gyorsaságával? aggódék a herczegnő.

— A felől bizton lehetünk. Ma éjjel a vonat Faenzánál megállapodik, mert a ravennai vonatot kell bevárnia, mely katonaságot szállít. Reggelig az utasok mulathatnak. Riminiben ismét be kell várni a szemközt jövő vonatot, s onnan délnél hamarább el nem indul a vonat. Erre Anconában az utasokat mind szigorú motozás alá veszik, hogy nem visznek-e proklamáczióakat, forradalmi leveleket magukkal? s éjszaka a jesii úton semmi postakocsi el nem indul. Ez által lesz rövidebb a Florenz felé vezető út egy egész napi járóval.

Csak az volt még a feladat, hogy az az ember, a kit meg akarnak előzni, észre ne vegye megszökésüket.

— Majd én fedezni fogom a szárnymozdulatot, mondá Manassé, előre leszállva a waggonból, a mint a vonat az indóházba begördült. Csak tessék a váróteremben bemenni. Az az úr nem fog sem a kicsiből kiszállani, sem az ablakon kinézni.

Ezt olyan biztosan merte mondani, mintha valami talizmánja volna amannak a megfékezésére.

És mindaddig ott állt a váróterem ajtajában, a míg a vonat ismét meg nem indult.

— Elment már! szólt aztán benyitva a terem-

ben várakozókhoz s felismerhető volt az a megkönnyebbülés, a mit érzett.

— Önt is érdekli ez az ember? kérdezé a herczegnő.

— Igen. Én félek tőle.

— Ön fél?

— Félek, hogy egyszer megölöm.

Azzal, mintha sajnálta volna, hogy annyit mondott, sietett ki a teremből, egy vetturinót fogadni, ki mind a négyüket elszállitsa Vergato felé.

Távolléte alatt aztán felvilágositá a herczegnőt az ügyvéd az iránt, hogy az egyistenhivők vallása tiltja az emberölést; — még aztán többet is hozzátett, mint a mennyi igaz, hogy vannak az unitáriusok között, kik a vérontás tilalmát még az állatokra is kiterjesztik; csupán növényi étkekkel élnek, nehogy megöljenek egy lényt, a minek a teremtő életet adott.

A herczegnő hitetlenül rázta fejét. Megfoghatlan volt előtte, hogy lehessen világfi, gentleman, a kinek elv szerint nem szabad fegyvert emelni embertársa ellen: hát akkor mivel védi becsületét, szerelmét, az oltalmára szorult gyönge nőket?

Kiváncsi volt ezt tőle megkérdezni.

Mikor a fedett kocsiban ismét egymással szemben ültek, belekötött a tárgyba.

— Ön azt mondá: fél, hogy ezt az embert egyszer meg fogja ölni. Tiltja önnek — a vallása az emberölést?

— Csupán egy esetet kivéve, felelé Manassé. De az kettőnk között nem fordulhat elő.

Ezen azután soká eltöprenkedett a herczegnő, hogy minő eset lehet az az egy?

— Ön közelről ismeri azt az embert?

— Gyermekkorom óta. Velem együtt növekedett fel. Ha volt egy darab kenyerem, fele az övé volt. Apja tiszttartója volt az apámnak; egyszer elkártyázta a rábízott pénzt, s főbe lőtte magát. Árváját apám fogadta fel kilencz gyermeke mellé tizediknek s nem tett közöttünk különbséget. Tűz esze van s deli alakja. Első találkozásra mindenkit megnyer. És jaj annak, a kit megnyert; mert azt megrontja. — Szegény hugom! kedves jó Annám! ő is hitt e csábító szép szemeknek. Esküvőjükre minden készen volt már, s akkor megszökött tőle; elhagyta az oltár előtt.

Manassé arczán még az alkony homálya sem takarhatá el a szívből jövő fájdalmat e szavaknál.

— Mikor történt ez? kérdé a herczegnő.

— Tavaly februárban.

— Akkor vitt engem a házához Cagliari herczeg, akkor láttam ezt az embert először.

És aztán kereste a összefüggést a két eset között.

Vajdár elhagyta menyasszonyát, a mint a herczeg feleségét meglátta. S a herczeg neki ura volt. Mint titkár szolgált nála.

S azóta válóper van férj és asszony között.

— Tehát a rossz lelkiismeret kényszeríté őt helyét elhagyni, mikor ön szembelépett vele?

— Nem. Lelkiismeret ő nála nincsen. Ha valami czélt akar elérni, nem válogat az eszközökben; nem bánja, ha annak, a mi neki élvezet, mások keserve lesz is az ára. Ez nem ismer fájdalmat, nem ismer szégyent.

— És mégis egész a gyávaságig meghunyászkodott ön előtt.

— Mert tudja, hogy a kezemben van életének egy titka: okiratokkal bizonyított titok, a mit ha én napfényre hozok, nincs az a magas polcz, a honnan le ne essék rögtön; nincs az a hatalmas pártfogó, a ki védelmére lehessen: el van temetve elevenen.

— Sön nem használja föl azt ellene? kérdé Blanka hevesen.

— Hisz az boszúállás volna; felelt Manassé nyugodt hangon.

— S a honnan ön jön: ott az emberek nem állnak boszút?

— Nem.

— És testvére: a szegény megcsalt leány, vigasztalást talált-e?

— Nem, herczegnő; a honnan én jövök, ott az emberek csak egyszer szeretnek . . .

V.

— De hát hol van az a világrész, a melyből ön jó? a hol az emberek egymást meg nem ölik, boszút nem állnak és csak egyszer szeretnek? Egy sziget a holdban?

— Valóban, herczegnő, annak a vidéknek van valami hasonlatossága egy olyan holdbeli tájképhez, a minőket a nagy refractorok hoznak közelünkbe, egy olyan sziklaszigethez, mint a Plutarch, vagy a Copernicus; és azon a szigeten minden olyan sajátszerű, mintha egy idegen csillagról

származott volna oda. A térképen „Toroczkó“ névvel ven e hely megjelölve. Egy sziklavölgy, melybe csak egy szűk folyamparton s egy bérczhasadékon át lehet eljutni.* Ez a két sziklakapu a völgy természetadta erőssége. Az északi bérczoldalt egy óserdő borítja, a délre néző egy óriási kopár szirttömeg, messze fehérlő sziklagerincz, melyen egész a völgy lejtőjéig egy bokor sem látszik, itt-ott tátongó oduktól megszakgatva. E mezetlen fehér szikla adja az egész völgynek azt a holdtájképi mélaságot. Székelykőnek hívják. Valaha vár volt rajta, romjai most is láthatók s benne magyar alvajda lakott. Hanem a kopár hegy lejtőjén aztán elkezdődnek, mint egy római szinkör egymásra emelt sorozatai, a szántóföldek. Minden egyes lépcső megannyi karzat, a hol az emberkéz földet teremtett a sziklából s kényszerité a bérczfalat századról-századra hátrálni előtte és helyet adni az ő ekevasának. Ezek a lépcsők az ott épült városnak a századait számlálják. Mert a kráter fenekén egy város áll és abban a világ legboldogabb népe lakik. És gyönyörű nép! Nem az önszeretet szól belőlem, nem az irlandi nostalgiája. — Én rég elszakadtam onnan s alig képzelek olyan helyzetet, hogy ismét visszatérjek oda. A mi nekik munka, az nem az én munkám, az ő örömük nekem nem öröm; s a mi emlékezet róluk, az nekem mind fáj. Még az is fáj, ha arra gondolok, hogy valaki szeret ottan. De így mondják azt mások. Nevezetes angol és német utazók eljöttek messze-

* Az Aranyos melletti utat az ezután következő években vágták a sziklaoldalba, míg másrészt az Enyed felé vezetőt egy vízár elseperte. J. M.

földről az én kis holdszigetemet meglátogatni s vaskos könyveket írtak róla, mint Japánról vagy Circassiáról. — S van benne mind a kettőből valami. Van egy önmagából kifejlett, tökéletes industriája, mint Japánnak, és vannak szép leányai, mint Circassiának; csakhogy az ő leányai nem eladók pénzért. Sőt szív-szívért sem az idegennek. Azok csak a holdsziget lakói számára virulnak. Azokat őrzik még a napsugártól is. A toroczkói leány nem megy a mezőre dolgozni. Az férfimunka. A leány otthon a szobájában (s az olyan, mint egy oltár) fon, sző, hímez, vagy csipkét köt. És azt mind saját magának; az az ő pompája. Mikor vasárnap egyszerre bejön a templomba az egész leánysereg s elfoglal hat sor padot, az olyan, mintha egy angol „book of beautys" elevenült volna meg. A szépség minden változatai együtt. Naparanyozta barna Judit-arczok, gránátvillogású szemekkel és liliomhamvasságú madonnafők a derült éggel szemeikben: szőkék-e vagy barnák? azt nem tudni, mert hajuk gondosan el van rejtve a kihimzett patyolat kendő alá. Minden öltönyük hófehér, maga a finom bárányborből készült ujjatlan ködmönke is; s aztán egy ilyen sor tündéri fehér rózsa között ott pompázik két-három ragyogó virágszál. Ezek már menyasszonyok. Kiválnak a többiek közül. Fejükön a korona alakú párta, arasznyi széles aranycsipkéből, az alól széles selyemszalagok omlanak alá, vállaikat eltakarva. És vállfűzőjük, köténük, viganójuk terhelve csipkékkel, mikért egy divathölgy irigy lehetne reájuk, öveik aranynyal áttörve s abba tűzve a földig csüggő selyem jegykendő.

— Ah, tehát az ön holdszigetének a leányai egész fiatalságukat a piperével töltik!

— Nem, herczegnő. Az én holdszigetem leányai egész ifjú korukban tanulnak. Van iskolájuk, kitünő tanárokkal. Annak a kis völgynek a népe tart egy gymnásiumot a férfi tanulók számára s abban szegény sorsú tanulóknak tápintézetet és külön leányneveldét. Az épület ugyan alacsony, a mit így neveznek s az ajtaja szemöldökfájába még eddig minden utazó, ki látogatóba jött, beleütötte a homlokát — emlékül; az ugynevezett alumniumban a diákok egymás fölé épitett nyoszolyákban hálnak s egy közös cseréptálból költik el a „mensa ambulatoriát", a sorban főzött ebédet; hanem részesülnek oly oktatásban, mely a kor szinvonalán áll s kerülnek ki közülök tudósok, a kiket a honi világ emleget s a kis holdszigeten minden ember bír annyi tudománynyal, a menynyire az életben szüksége van.

— Tehát azok gazdag emberek?

— Egy úr sincs közöttük. Egy kastély nincs a városukban.

— Tehát bizonyosan nagy pártfogásban részesülnek az ország, a kormány részéről? Ellenség sem dúlta fel a városukat soha?

—Nem, herczegnő. — Ez a legjobban üldözött népecskéje a két magyar hazának (a miről most azt állitják, hogy egygyé lett). A mi szabadalmakat a nagy királyok adtak nekik, azt a „kis királyok" elszedegették tőlük. Kitagadott nép voltak, mint Salt Lake mormonvárosának telepesei. Pusztitotta őket mongol, tatár, kurucz, labancz, oláh; de legkeservesebb pusztitást követett el rajtuk

saját hazájuk e czím alatt „bracchium“. Ennek az emlékére van most is a toroczkói házak ablaka veres kerettel befoglalva. És ők mindig hívek maradtak és békeszeretők. Fel volt mentve a katonáskodás alól, azért szolgálták a hazát fegyverrel; fel voltak mentve a jobbágyság alól, azért szolgálták a földes urat robottal; fel voltak mentve a papi dézsma alól és ők épitettek maguknak olyan templomot, a hol nem a fejedelmi alapitvány fizeti a papot. Egyszer egy juhász elment a szomszéd peterdi templomba s ott meghallotta, hogy a lelkész magyarul prédikál. Ez hazament, elmondta a többieknek s ez időtől elhatározták, hogy ők is akként fogják ezután az Istent tisztelni, a hogy nekik jobban megközelíthető s tornyukban a harang, mikor templomba hív, csak egyet-egyet üt.

— Tehát ha e kis sziget lakói a leányaikat selyemben, csipkében járatják, a fiaikat tudósoknak nevelik; ha a földjük oly kevés, akkor valami talizmánjuknak kell lenni, a mi nekik kincseket terem.

— Úgy van, herczegnő: — az én szülőföldem fiainak van csodatevő talizmánjuk: a két tenyerük s van egy kincsbányájuk: a föld alatti bércz. Ők vasat termelnek. Erdélyben a legjobb, legnemesebb vasat. Ezek nem pihennek akkor, mikor a természet nyugalomra tér. Más földmívesnek, ha a hó leesik, ha a szántást, vetést elvégezte, kezdődik a nyugalma: ezeknél kezdődik akkor a nehezebb munka. Mennek a föld alá. A kik vasárnap hófehér, sziromnyal, arany fonállal kivarrott ruhában, prémes mentékben pompáztak a templomban, vigadtak a kalákában, azok a hétnek hat

munkanapját a föld alatt töltik, nehéz, izzasztó, kitartó fáradság között. Minden munkát emberkéz végez ott alant. Gépeket csak a kohókban, a hámorokban használnak. Az is mind saját alkotásuk, találmányuk, semmit sem kölcsönöztek az idegentől. Egyetlen jó barátjuk a patak, mely városuk piaczán három sugárból ömlik elő, mint egy szökőkút, az siet segítségükre a nehéz munkánál. — S így dolgoznak együtt a kis patak és a kis emberek már hatszáz év óta. — Ez alatt a toroczkói vas harczolt a csatatéren, harczolt a szántóföldön, viselték mint páncélt a hősök, mint bilincset a rabok s a fönmaradt vas-salakból mérföldekre elnyúló út van építve: igazi „vasút". A hol ez a fekete országút elkezdődik, az már Toroczkó emléke. — Tehát a toroczkói szép leányok tündérbájainak titka ez a vas, a mit a férfiak törnek. — A másik titka pedig az a borszesz, a mit a férfiak meg nem isznak. — Egész Toroczkó városában nincsen csapszék. — De nem untatják még önt nagyon, herczegnő, ezek a nemzetgazdászati diatribák?

A hold megvilágította a vidéket, melyen keresztül járt az utazó kocsi. Langyos tavaszi lég volt, ki lehetett nyitni a kocsiablakokat. Az út mellett épen olyan völgyek jöttek és maradtak el, a minőt Manassé leírt: titokteljes csendes zugok, körülfogva meredek sziklákkal, a hegyoldalokba amphitheatralis karzatok vágva s azok beültetve fákkal; egy-egy pagony olajfákból, a miknek ezüstlevelű lombjai olyan kinézést ád, mintha megőszültek volna a tisztes vénségtől, a völgy fenekén rejtett házak, feketezöld cziprusfák pyramidjaitól beár-

nyékolva, a hegytetőn ódon várak és kopasz várromok ernyős piniákkal környékezve, a sziklapárkányokról zengő zuhatagok omlanak alá s a csendes völgy fölött ezüst ködfelhő uszik, — mint az Úr lelke. — Milyen jó volna egy ilyen völgy rejtett házikójában örökre elmaradni!

— S miért nem megy ön abba a szép völgyházába, ha úgy szereti azt? kérdé, önkénytelenül a saját kedélyhangulatának adva kifejezést, a herczegnő.

— Azért, mert az ott lakóknak most nagy örömük van — s abban én nem osztozom. Majd ha egyszer valami nagyon nagy bajuk lesz, akkor meglehet, hogy odamegyek és megosztom azt velük.

Az út egyre magasabban kapaszkodott fel, a hold el-elveszett a bérczormok mögött s olyankor félelmes volt a hegyi pálya; a polgártárs félni kezdett, nem a maga, hanem az utitársnői életeért

— Dejsz ma nem megyünk Viterboig, arról szó sem lehet. Meghálunk a legelső vendéglőben, a mit útban találunk.

Az indítvány plausibilisnek találtatott, a vetturino is meg volt vele elégedve. Már most csak egy vendéglőt kellett találni, a mi különösen akkor, mikor még minden ember kocsin utazott, sűrűen termett az olaszországi országutak mellett. Éjfél tájon csakugyan utólértek egy ilyen épületet fáradt lovaikkal, a mi csak azért sikerült nekik, mert az épület egy helyben állt, ha ez is ballagott volna egy kicsit, soha utól nem érték volna.

Az emeletes ház homlokzatára nagy betükkel volt fölmázolva a czím: „Albergo di vino antico".

Mely czimben a „di vino"-t egy szónak olvasva, nagyon megörült a polgártárs.

— Ez már sokat igérő ház! „Isteni" vendéglő! És hozzá még antik. Ennek jó firmának kell lennie. Ennél tovább ne menjünk.

Antiknak, az igaz, hogy elég antik volt az albergo, hanem a di vino grammaticaliter kétfelé osztva nem felelt meg a várakozásnak. Bora rossz volt. Berendezve sem igen volt az ilyen úri vendégek elfogadására. Csak két lakosztályból állt az egész. Földszint volt az ivószoba, annak egyik fülkéje a cuccina, kivülről egy lépcső vezetett föl a felső lakrészbe, ott voltak pokróczczal beteritett nyoszolyák, meg egy nehéz asztal két hosszú paddal a vendégek számára, a kik aludni akarnak. Az ajtókon természetesen nem volt se závár, se kilincs, s az ablakokon semmi tábla s a padláson keresztül besütött a holdvilág, sőt egy szőlővenyige a háztetőről befurakodott a szobába s szépen kizöldülve csüggött alá a szarufákba kapaszkodva.

A hölgyek nem kivántak semmit enni; nők tovább kibirják az éhezést. Inkább pihenésre volt szükségük. A herczegnő sem sokat finnyáskodott: ruhástul ledőlt az egyik nyoszolyára, míg utitársnéja előbb természettudományi kutatásokat tett tarantellák és scorpiók után, a mikkel az utasok képzelme az olaszországi vendéglőket megnépesíté. — A két úr pedig odalenn maradt a vendéglőben vacsorálni.

A csárdás megérkeztük neszére rögtön feltette eléjük az asztalra a csátéba fonott gömbölyű retortát a legfinomabb borral, a mire az első korty

után azt a megjegyzést tevé Zimándy Gábor úr, hogy „becsületes jó vinkó! Jó esztendőben nálunk is van ilyen a csinger".

Arra a kérdésre pedig, hogy hát valami ennivalót kapni-e? épen magnifikus képet csinált a kocsmáros: „meghiszem azt!" s rögtön indult a cuccinába tüzet rakni; sütött valamit, a minek az illata kellemes előhirrel előzte meg a jövetelét; s nem telt bele tíz percz, hozta is már egy óriási fatálon a világ legpompásabb eledelét: a sült ártics ókát. Most volt annak épen az évadja. Olyan ragyogó arczczal tette fel azt az asztalra, mint a ki meg van felőle győződve, hogy most fejedelmi munificentiával traktálja meg ezt a két — cane tedescot!

— Hát aztán tovább? kérdé Gábor úr elbámulva.

— Ez ártics óka! mondá Manassé.

— Látom, hogy ártics óka. Herczegnek való étel. De hát az én parasztgyomrom mit kap még?

No ugyan szépen kinevették ezzel a kérdéssel.

Ez az úr olyan országból való, a hol az emberek négy öltönyt vesznek fel egymás fölé: az ingre mellényt, a mellényre dolmányt, a dolmányra szűrt; itt pedig, a ki inget hord, az nem hord mellényt, s a ki mellényt hord, az nem hord inget, s ételt is csak egyfélét eszik. Most épen az ártics óka hónapja van.

Nem laknám itt, ha nekem adnák az egész Olaszországot! sóhajta fel szomorúan a derék táblabiró s visszagondolt a jó bográcsos húsra, a mit otthon minden tanyán meg tud készíteni az utolsó

juhász is, ha ott lepi nála az utast az éjszaka. — Enni már nem tud az olasz, azt látom.

— Azért olyan gazdag, jegyzé meg Manassé.

— Meg azért, hogy csizmát nem hord. — Hidd el nekem, öcsém, hogy mi magyarok az által, hogy magas szárú csizmát viselünk, évenkint ötven millióval többet adunk ki, mint más nemzet s ez száz év alatt öt milliárdra rúg. Ha papapucsban tudnánk járni, mint a francziák, mink is olyan gazdagok volnánk. De hát mi vagyunk a civilisatió úttörői a barbarizmus bozótján keresztül: magyarok, lengyelek, a kik hosszúszárú csizmát viselnek; ezért vagyunk arra kötelezve.

Félbeszakitá e kulturhistóriai és nemzetgazdászati értekezést egy erélyes dörömbözés az útfelőli ajtón. Uj vendégek érkeztek, hangosan beszélő férfiak.

— Ezek brigantik! kiálta, felugorva a tál árticsóka mellől Gábor úr. Én megyek fel, a hölgyeket megvédelmezni — a piros véremmel.

— Én pedig itt maradok a hölgyeket megvédelmezni — a piros borommal.

S míg a korcsmáros ment az ajtót kireteszelni, addig Gábor úr felsietett a hölgyek szobájába, s azzal a vigasztaló szóval ébreszté fel őket, hogy rablók érkeztek a tanyára, a kik ellen szükséges megtenni a legerélyesebb előintézkedéseket.

S azzal nekiveté a vállát a nehéz asztalnak, odataszitá azt az ajtó elé s hogy még erősebb legyen a torlasz, maga is ráült. Azután elővette a pisztolyait meg a bowie kniefot, meg a hatalmas casse tête-et s azokkal mindenféle változatokat elkövetett, míg végre odatökélesité a védelmi rendszerét,

hogy baljába az egyik dupla pisztolyt, jobbjába a másikat fogta, az ólom-buzogányt szíjra akasztva biztosítá a kézcsuklóján, a vívó kést pedig a foga közé szorítá, a min a szép Dormandyné minden félelme daczára sem állhatta meg, hogy fel ne kacagjon.

— Hát az utitársunk? kérdé a herczegnő aggódva.

— Az oda lenn maradt, a rablókat feltartóztatni.

— De csak valami baja ne legyen miattunk.

— Ha bántani találják, akkor segítségére sietek, mondá nagylelkűen az ügyvéd.

A herczegnő aztán hallgatózva figyelt, hogy mi történik odalenn? A padlat vékony volt, minden szót meg lehetett hallani. Lármás férfihangok zűrzavara volt oda lenn, a miből Manassé szavát vélte néhányszor felhangzani. A férfihangok kaczagásra váltak, a mire Manassé szava adott alkalmat.

— Most bizonyosan vallatják a brigantik; dörmögé Gábor úr.

— Hát nem siet ön a segélyére? kérdé a herczegnő, kit a felhangzó kaczaj egészen megnyugtatott már a helyzet iránt. Míg az egyik utitárs fegyverrel készül a védekezésre, az alatt a másik az idegeneket, akárkik legyenek is azok, vidám ötleteivel mulattatja s az is védelem..

A vidám kaczagás egyszerre halk mormogásba ment át; az emberek alkudozni látszottak; egy-egy kiváló felkiáltásból ki lehetett venni, hogy pénznemekről beszélnek.

Egyszerre aztán egy hang azt mondá „andi-

amo!" s arra mindannyian felkerekedtek, s a mint aztán a szabadba kiléptek, rögtön elkezdtek énekelni; eddig is nagy önmegtagadásukba került, hogy azt nem tették.

— Lám, még sem voltak brigantik! mondá a szőke szépség, mert danolnak!

— Az nem bizonyít semmit! sóhajta fel Gábor úr. Az olasz énekel a gyilkosság előtt s énekel a gyilkosság után. Nem tudom, az utitársunkból mi lett?

A herczegnő azonban odalopózott az ablakhoz s daczára az ügyvéd indokolt óvásának, hogy ne mutassa magát az ablaknál, mert a rablók észreveszik, hogy mások is vannak az albergoban, azért még is kikémlelt a szabadba.

— Utitársunkat magukkal viszik; mondá a herczegnő megijedve.

— Mondtam ugy-e, hogy brigantik? most elviszik az Abruzzok közé (Abruzzok vagy Appenninek: az a polgártársnak mindegy volt), ott becsukják egy barlangba s ott tartják, míg a rokonai le nem teszik érte a váltságdíjt, s ha az első felszólitásra nem küldik a kivánt összeget, már a másodikhoz odamellékelik a fogolynak az egyik fülét. Ez igy szokás ebben az — átkozott szép Olaszországban.

— Azt nem engedhetjük; monda a herczegnő.

— Kivánja a herczegnő, hogy utánuk fussak és kiszabadítsam?

Erre a különben sem komolyan tett indítványra meg a szőke delnő ijedt meg.

— Az Istenért! egyedül ne hagyjon bennün-

ket! Önök csak ketten vannak, azok meg tizenketten.

— Csak hatan, igazítá ki a herczegnő. Én látom őket.

— De ugyan a szentek nevére, jöjjön el az ablaktól herczegnő!

— Nézni akarom: hová viszik el?

— Hisz az ugyis csak egy pogány!

— De utitársunk.

A távozó csapat a legszebb összhangban énekelte a „la piccola cenerentolá"-t, a míg egy mély hegyszakadék sötét útja elnyelte valamennyit.

Ekkor a herczegnő odafordult az ügyvédjéhez.

— Ügyvéd úr, holnap, a mint megérkeztünk Pistojába, rögtön tegyen ön jelentést a hatóságnál s bármi váltságdíjt kérjenek a rablók az elfogottért, tegye le érte.

Aztán kis idő mulva, mintha szükségét látná, hogy ily budgetkérdésben a virement indokolásra is vár, hozzá tevé:

— Hiszen a mi megszabadításunkért áldozta föl magát.

— Akkor szükséges, hogy magunk ép hajszálakkal meneküljünk meg innen.

A csendet semmi sem zavarta meg aztán, csak a korcsmáros horkolása, ki, a mint vendégei elmentek, lefeküdt aludni.

A herczegnő ott maradt az ablaknál s kikémlelt a csodaszép éjszakába.

A hold lement már s a mint az átelleni hegyvágány egy helyen megnyitva a vidéket, a távolba engedett látni, ott abból a kis völgyből feljött az a csodaszép csillag, a mi a hajnal előtt szokott

járni. Olyan fényesen ragyogott, hogy szinte árnyékot vetett a fénye a sötét szobában.

„Vajjon hová vihették őtet? — Csakugyan megölik-e, ha ki nem váltja valaki?"

Az ég lassan világosodni kezdett; apróra tépett felhők hirdették a király jövetelét, mintha biboros aranygyapjú usznék a kék tenger tükrén. Az olasz reggel csendes, még madárdal sem háborítja.

Az olaszok jó kertészek: kiirtották a bogarakat s azóta nincsenek énekes madaraik. Fölöslegesek is, dalolnak ők maguk eleget. — A völgyi útból ismét felhangzik a „la piccola cenerentola", most már csak solo énekhangban s nemsokára feltünik az örökzöld cserebokrok közül a danoló — Manassé az!

— „Ő" visszajött! kiált örvendezve a herczegnő.

Mire a szőke hölgy odatut hozzá s bátorságot vesz az ablakon kitekinteni.

— De ugyan mit hozhat a hátán?

Manassé egy vállravetett fustélyon czepelt egy gyékényszatyorformát.

A herczegnő elnézte, milyen könnyed, ruganyos léptekkel halad a sziklaúton — ez a holt ember.

— Hátha csak előre küldték a brigantik, hogy bennünket kicsaljanak biztos positiónkból? jegyzé meg a mindig óvatos ügyvéd.

Hanem a herczegnő nem ügyelt a figyelmeztetésére semmit; a mint Manassé a közelbe ért, hirtelen kinyitá az ablakot s onnan üdvözlé:

— Jó reggelt.

— Jó reggelt, herczegnő! Hát önök már fenn vannak?

— Hát önt visszaeresztették a brigantik? kérdé viszont a herczegnő.

— Brigantik? szólt önkénytelen elnevetve magát Manassé. Ah, ki keresne brigantikat a jámbor Emilia lakosai között? Becsületes kőfejtők voltak a szomszéd kőbányából.

— De hát hol járt ön velük?

— Szabad felmennem önökhöz?

— Kérjük.

Szabad volt ugyan bemenni, de nem lehetett, mert az ajtót úgy eltorlaszolta az asztallal Gábor úr, az asztalt meg úgy leczövökölte, összeeszkábálta, hogy maga se tudta kiszabadítani, míg Manassé kívülről ki nem emelte az ajtót a sarkából.

— Gábor úr, monda Manassé. Ez nagy könnyelműség öntől. Gondolja meg, hogy ha csakugyan Fra Diavoli talált volna e zárt ajtóra jönni: mi történt volna önnel?

— Védtem volna magamat! szólt daczosan Gábor úr, ökölre szorítva a bowie knifeot.

— Kényszerítette volna önt, hogy e hölgyek egyikét nőül vegye.

— Akkor nem védtem volna magamat, szólt, letéve a kést az asztalra. A miért aztán a szőke szépség boszúsan fölhúzta az ajkait; hanem azért mégis elpirult.

— Ejh, polgártárs, ön úgy látszik, hogy megérezte, mit hozok? s már előre elkészítette a felszelő kést. Enyelgett Gábor úrral Manassé.

— Hát ugyan hol járt? kérdé a szőke hölgy.

— A kőbányászokkal elvezettettem magamat a legközelebbi majorházig s ott bevásároltam az útravalót, hogy többször meg ne szoruljunk.

Azzal letette az asztalra a vállán hozott fonott kosarat s kirakta belőle annak nagybecsű tartalmát: egy hatalmas sonkát, egy lopótök formára bőrbe varrt sajtot, meg egy-egy gerinczessé vagdalt kenyeret s aztán különféle palaczkokat.

— E szerint csakugyan a haláltól mentett ön meg bennünket; — az éhhaláltól, tréfálózott Dormándyné.

— Szabad hadi zsákmányomat az önök lábai elé raknom, úrhölgyeim?

— Előbb hagyjanak egy perczre magunkra; én imádkozni akarok, mondá a herczegnő.

— No hát gyerünk ezalatt mi is imádkozni, mondá Manassé Gábor úrnak.

Dormándyné kiváncsi volt rá, megtudni, hogy hogyan imádkoznak a pogányok? s utánuk lesett az ajtóhasadékon keresztül.

Biz az elég pogány ritus volt. Manassé elővett a zsebéből egy lapos, pálmahánczsba fonott palaczkot, s azt ajkaihoz illesztve, nagyot húzott belőle; azután Gábor úrnak nyujtá azt s az is hasonlóul cselekedett.

Már ezt is elcsábította.

Dormándyné első férje beteges ember volt, soha sem hallotta tőle, hogy „imádkozni" annyit jelent, mint pálinkát inni.

S Manassé még oly vakmerő volt, hogy mikor megengedtetett a férfiaknak, hogy ismét belépjenek abba a szentélybe, melyet a hölgyek ájtatossága csillagvilági athmosphaerával kitisztított, még egy második hasonló palaczkocskát vett elő a kosarából, s azt felnyitva az asztalra tette.

— Imádságos könyv ez uram? kérdé Dormándyné csipősen.

— Nem. Ez praeservativa. Olaszországban utazóknak elengedhetetlen a borléd, hogy reggel meg ne hűtsék magukat, a miből a makacs váltóláz támadhat. A Maremmákon keresztül utazva pedig valóságos prophylacticus gyógyszer a malaria ellen.

A herczegnő annyira hitt neki, hogy megkóstolta a tűzitalt. Dormándyné aztán csak nem engedhette, hogy a herczegnő egyedül menjen előre: ő is követte.

S ez nagy bűvészet, mikor egy férfi rá birja venni a hölgyet, hogy megizlelje a borlélt. Magyarországon az úrhölgyek nem élnek azzal. Midőn ez az édes folyó láng, ez a csiklandó méreg érinti ajkukat, olyan édes borzongással rázkódnak meg tőle, s szemöldeiket összevonva, szeretetreméltó utálattal fejezik ki a késő bánatot az elkövetett büntett után. Egy szürcsölet borléltől a szentből földreszállt emberi lény válik s az elárulja magát rögtön a szemek ragyogásában.

Ennek az embernek csakugyan talizmánnal kell birnia, hogy rá tudott venni erre egy hölgyet, a kit csak tegnap óta ismer, s a ki oly magasan állt fölötte és oly elérhetetlenül, — mint a szentek a hitetlenek fölött.

Aztán hozáfogott a beszerzett delicatessek felszeleteléséhez, kölcsönkérve hozzá a polgártárstól a bowie knifeot.

Gábor úr nagylelkű akart lenni, s azt mondta, hogy neki ajándékozza a kést.

— Nem, nem! tiltakozott a szőke hölgy; kést

nem szabad ajándékozni: az ellenségeskedést jelent.

— Hát nem vagyunk-e régi ellenségek?

— Épen most itták meg a békepoharat.

A herczegnő is közbeszólt.

— Ha valaki kést ajándékoz valakinek, hogy a rossz omen el legyen távolítva, mind a kettőnek mosolyogni kell egymásra.

És a két férfi mosolygott egymásra, míg a kést átadta és átvette.

Akkor aztán Manassé elővette az olasz sonkát, melyen még a sertésnek a négykörmű lába is meg volt hagyva, s neki mérte a kést mindjárt a sonka lábának keresztbe.

— Hisz úgy eltöröd a kést! rivalt rá Gábor úr.

— Miben?

— A csontban.

— Nincs olyan az olasz sonkában. Az olasz nem eszi meg a csontot, hanem megtöri lisztnek s a földét trágyázza vele.

S azzal egy metszéssel ketté vágta a rejtélyt.

Olyan sonka volt az, a minek előbb lehúzzák a bőrét, mint egy keztyűt, s aztán úgy töltik meg hússal.

Gábor úr visszahőkölt tőle

— Dejsz akkor én ebből nem eszem. Az olasz szamárhúst tett bele.

— Ne ijedjen meg tőle, bátyám, mondja, hogy „Cannibal ante portas!"

— Uram, ez magasfokú sértés! Cannibal az, a ki a magához hasonlót megeszi. Ha most úton nem volnánk, s ha egy palaczkból nem ittunk volna, ezért pisztolyra mennénk.

— Az ön pisztolyaival ugyan fölöttébb keresztyéni párbajt lehetne vívnunk!

— Hogyan hiszed ezt?

— Nincsenek golyóra töltve.

— Ah, azt kikérem magamnak!

Gábor úrnak olyan zsebpisztolyai voltak, a mikről a csövet le lehetett srófolni, s a lőkamrát akként megtölteni. Harczképességének bebizonyítására rögtön lecsavarta az egyik pisztolyáról a lőhengert s bámulva látta, — hogy nincs biz abban se lőpor, se golyó.

— Megfoghatatlan! Én magam töltöttem meg mind a kettőt. Azóta a táskámat el nem hagyták. Én a táskámat le nem tettem sehol. Hol tehették ezt?

A szép Dormándyné arcza olyan piros lettt, mint a pipacs. Panaszkodott, hogy mind az arczába ment a vér attól az erős pálinkától.

Mire aztán Manassé még egy pohárkával töltött neki, azt állítva, hogy az első pohár hevít, a másik hűsít, — s a szép hölgynek nem volt bátorsága azt visszautasítani.

(De hát rossz lelkekkel van az ez az ember társaságban, hogy azt is tudja, a mit csak egy ember tud?)

Tudott pedig az még többet is. Tudta ez már azt is, hogy a szép herczegnő két hónap mulva oly egyedül fog állni a világban, mint — mint ő maga; — elhagyva és eltemetve. — Nagyon sokat tudott előre, a minek még ekkor más boldog ember az ellenkezőjét álmodta. Hajlamánál fogva skeptikus volt s ezt még jobban kifejté benne a pályakör, melyet eddig megfutott. Minden nap

érintkezett azokkal az emberekkel, a kik azért beszélnek, hogy a gondolataikat eltitkolják. Látta a népszerűvé lett papokat és főurakat keservesen izzadó homlokkal betanulni a nép számára készült beszédeket, s látta, hogy seprik ki az inasok a babérkoszorúk leveleit a szobából. Csókolta a kezeiket a szép asszonyoknak, a kiknek a kegyetlensége nem ismert határt; látta eszeveszetten lótni-futni a hivatalszobákon keresztül az excellentiás urakat, mikor az utcza megzendül, s hallotta őket kaczagni az ijedelmükben tett fogadások fölött. Be volt avatva Cagliari herczeg családi titkaiba is épen úgy, mint világbontó cselszövényeibe. Azt is tudta, hogy mi vár a herczegnőre Rómában? Azt is tudta, hogy ez az egész föld itt a lábuk alatt hogy készül megrázkódni nemsokára s földindulásában torlaszokkal temetni el az utakat, a mik Rómába vezetnek.

És ezeknek az utitársaknak még arról mind sejtelmük sincsen. Ők most jönnek a boldog Magyarországról, a hol még most a népcsoportok testvéresülési banquetteket rendeznek; azok még csak az általános csókolódásig vitték a forradalmat, s mikor demonstrálni mennek, esernyőt visznek magukkal. Ezek az utitársak még nem látnak Olaszországban egyebet, mint a classicus népbölcsőt. Még csak azt tudják, hogy a mit kiálltak, az vasuti calamitás; — nem sejtik, hogy az már forradalmi zűrzavar. Már az éjjeli lármából az útféli csárdában csak a brigantik szavát lesik ki, s nem is álmodják, hogy azok szabadcsapatok zarándokai, kik Olaszország minden útjain, ösvényein, vizein tódulnak észak felé s az a „la piccola

cenerentola!", a mikről dalaik énekelnek, nem egy árva leány, hanem egy árva ország!

Manassénál nem volt puszta véletlen ez a találkozás. A mit megtudunk később.

A herczegnő behunyt szemmel, egy gyermek ártatlan bizalmával rohant legnagyobb veszedelmébe.

Csak egy esélye volt rá nézve a szerencsés megszabadulásnak: ha ellenségeit, a kik üldözik, megelőzheti.

Ma még, és talán napokig, talán hetekig a boldogság mámorában úszik Róma is. A pápa megáldja a népet, s a nép megáldja a pápát, a bibornokok hintaiba koszoruk röpülnek az erkélyekről, a papok a szószékben hazáról és szabadságról prédikálnak. Olyan idő van, a mikor még egy üldözött asszonynak is meg lehet a többi foglyokkal együtt menekülni a börtönéből.

De holnap, holnapután, vagy egy hét mulva már mindez másképen lehet, — s akkor újra becsapják a börtönajtót s jaj annak, a ki elkésett kijönni, elbámulva a remekművön, a mikkel a börtöne fel van diszitve.

Azért siess, siess szép hölgy! Meg ne állj Rafael stanzái, loggiái előtt, mikor a Vatikánon végig haladsz; hátra ne nézz a sixtini kápolnában a végitélet óriási képét megbámulni; hanem siess a saját itéletedet kikönyörögni, a míg azt kegyes mosolyra széthúzott ajkak mondják ki, s aztán igyekezz kimenekülni a tulsó ajtón, a mit nyitva találsz; mert a te börtönöd az!

Manassé azért választotta az Appennineken keresztüli utat Rómába, mert ez az egy még nyitva

volt; a többi már mind akadályokkal élállva, a mikben Blanka üldözői okvetlenül megfogják magukat. — Utjukat állják császári seregek, felkelő csapatok és kóbor rablók, mik a zűrzavarban egymás sarkára taposnak. S addig Blanka ügyvédjével még a napfényes időben rendbe hozhatja az ügyet, mely rá nézve vagy szabadság, vagy holtig tartó kínszenvedés.

— — — — — — — — — — — — — — —

Gábor úr, miután a sonkát, megismételt kisérletek folytán, tökéletesnek találta, azt mondá:

— Most már ki vagyok békülve Olaszországgal.

VI.

Gyönyörü is az az Olaszország! Az ember elvesztette a paradicsomot, s akkor azt mondta az Istennek: „már most csináljunk ketten együtt egy másodikat!“ S csinálták Olaszországot.

A gyönyörteljes táj hivogat és maraszt. Fáj megválni tőle, mint egy kedves álomtól.

Adorján Manassé nagy lemondást tanusított, a mikor sietteté az utazást s nem engedett pihenőt tartani sehol. Kevés ember tette volna meg azt a helyében, hogy az isteni Arno-völgyön keresztül a rövidebb utat keresse, hogy kikerülje Florenczet, s megrövidítse magának azt az időt, a melyben a legszebb földet láthatja — és hozzá a legszebb eget: utitársnéja szemeiben.

Ezek nem gyönyörüségre, nem szivhajlamok ápolására ajándékozott napok voltak.

Manassé tetteté, mintha az ő részén volna a tü-

relmetlen törekvés, mentül hamarább czélnál lehetni. El nem árulta magát, hogy Blanka titkából tud valamit, s hogy az őt érdekli. Úgy tett, mint a kit saját fátuma kerget.

Nem mutatott aggályt, szomorúságot; folytatta az ügyvéddel a scurrilis tréfákat s került minden érzelgésre vezető társalgást, a mire az olaszországi út oly nagyon kínálkozik.

Ez az út az olasz földnek legszomorubb panorámája.

A hajdankorban hatalmas, most aláhanyatlott városok, félbehagyott templomokkal, elhagyott várak, mikből kifogytak a herczegek; azután kopár, homokdombokkal hullámos pusztaságok, mintha nem Olaszországon, de köves Arábián vezetne át az út; ingoványok, miknek láttára az idegent könnyű borzadály futja át, lankasztó kéjelmetlenség száll idegeire. A közel Maremmák lázlevegője az; a malaria eltiltja az embert attól, hogy felékesítse a földet. A hol az ember beteg, a föld is beteg lesz. Széles, csendes tavak a völgyekben, miken nem járnak hajók; szabályozatlan folyamok, mik kőrakásokkal terítik be a völgyeket; vulkáni tájképek, miknek hegygerinczeire kigyótekervényben kúszik fel az út; mély völgyek, hajdani tűzokádók kráterei fenekén sötétzöld tengerszemek; sziklába vágott hosszú sor lépcsők; tanujelei annak, hogy milyen mélyen kell leszállni a tűzisten országában egy ital iható vízért? Vízrohamoktól aláásott sziklatömegek, tetejükön házakkal, mik várják, hogy mikor zuhannak le a mélységbe; sötét gesztenyeerdőkkel benőtt unalmas hegyoldalak, mocsárlapályok, rongyos tanyákkal, miknek se ablaka, se teteje, síremlékek, a

mik hasonlítanak elhagyott kastélyokhoz és kastélyok, a mik hasonlítanak síremlékekhez.

Hanem a rövidségen kívül még egy előnye volt ez útnak, a járatlansága. A mindenünnen északnak sietö szabad csapatok kerülték azt; a csendes városokban, miket az út érint, nincsen mit keresniök. Olyan forradalom, mely a sienai respublicát helyreállítsa, vagy Viterbót ismét a pápák székhelyévé tegye, nem jön többet. Brigantik sem háborgatják ezt az útvonalat: gazdag utazók nem járnak ezen.

Manassé ez unalmas úton hozta el az utitársait; de gyorsan és biztosan.

Este felé, mikor Róma közelébe érkeztek, elkezdett esni az eső; még attól az élvezettől is meg lettek fosztva, hogy szent Péter templomának kupoláját az alkonyégen lerajzolva lássák: egy hosszú, egyforma, kertfalak közé zárt út, megszakgatva kápolnákkal, síremlékekkel és csárdákkal, fárasztá a türelmet, míg egyszerre a postaszekér megállt s a postiglione azt mondá, hogy itt vagyunk a porta del popolónál, — a hol az embertől megkérdik, hogy mi járatban van?

Ez tehát már itt Róma!

Észre sem vette az ember

Hanem a főczél el lett érve. Azon nap estéjére, melyre Manassé igérte, eljutottak a világvárosba.

Vajjon ellenfelünk nem előzte-e meg öket?

A postiglione azon kérdésére, hogy hová hajtson az utazóival? Gábor úr előkereste a jegyzőkönyvét s kiolvasta belőle a hotel nevét, a mit még Bécsben feldiktált neki a vendéglős.

Tudniillik, hogy a vendéglősök valóságos sza-

badkőműves társaságot képeznek egymás között; megvan közöttük a reciprocitás: vendégeiket városról-városra, kézről-kézre adják, sőt ajánló leveleket is irnak melletük.

— Ebben a vendéglőben németül is beszélnek. Ez volt az előnye a kijelöltnek.

— Te is odaszállsz, úgy-e bár, a hová mi? kérdé Manassét lekötelező nyájassággal Zimándy úr.

— A hol németül is beszélnek? — Köszönöm. — Ha megmondom a hotelben, hogy magyar vagyok, összecsókolnak, — s aztán felteszik a számlára a csókot; ha azt mondom, hogy német vagyok, megvernek s feltszik a számlára az ütleget. Olyan helyet keresek, a hol, ha beírom a vendégkönyvbe a hazámat „Transsilvania", azt fogják hinni, hogy az Amerikában van: szomszédja Pensylvaniának; a yankeet még respectálja az olasz.

— Sajnálom szólt Zimándy úr. Annyi idegen közönyös ember között jól esett volna egy . . .

— Egy ellenséget birni a közelben, egészítő ki mosolyogva Manassé a phrasist. Hosszabb ideig akarok itt lakni, s nem maradok hotelben; hanem mihelyt a málhámat megkapom a harminczadon, keresek valami kis magánszobát a Colossaeum körül, a hová besüt a nap reggelenkint s oda rejtem a holttestemet.

Most egy fényesen kivilágított utczába fordul be a gyorskocsi. Egy szegletház sarkán pompás szobormüvű szökőkút okádta a vizet.

— Ez a palazzo Cagliari, jegyzé meg Manassé, minden emphasis nélkül.

Blanka önkénytelen kiváncsisággal dugta ki a fejét a kocsiablakon, hogy meglássa azt a palotát,

mely az ő férjének ősi lakhelye, a hová őt az soha be nem vezette, s a minek belsejét nem is fogja meglátni soha.

Manassé nem sokára csengetett a kalauznak. A kocsi megállt. Az ifju leszállt, kezet szorított az utitársaival, a kik közül az egyik, a férfi, azzal bocsátá el, hogy még okvetlenül találkozni fognak. a másik, a szőke szépség azon reményét fejezé ki, hogy talán még valahol látni fognak együtt valamit, a mit látni érdemes; a harmadik, a herczegnő, nem szólt semmit.

S ezzel az ismeretlen, a véletlen találkozó. eltünt a szeme elől. Elment magát eltemetni abba a nagy sirba, a melybe annyi nagy emberek, országok, népek és istenek vannak eltemetve, a hol neki is lesz helye elrejteni valahová a holttestét. Csak hogy a holttestnek még élő szive van, s viszi magával a szivébe lőtt nyilat.

— — — — — — — — — — — — — — —

A herczegnő pedig kiséretével együtt hajtatott a hotelbe, a hol németül is beszélnek.

A hotelier érkeztükre lesietett a vendégek elé. Finom. udvarias ember volt.

Gábor úr természetesen azon kezdé, hogy ők a bécsi vendéglőstől ide vannak utasitva s megmondá a herczegnő nevét.

E név hallatára a vendéglős összecsapta a kezeit s azt a betüt engedé ajkain kiszaladni, a mit különben az olasz kimondani nem tud, csak a nagy csodálkozás perczében képesül rá a nyelve.

„Cz! cz! cz!“

— S nem érte excellenciátokat semmi baj az úton?

— Minek ért volna?

— Megérkezésük jelezve volt bécsi ügynökünk által hotelünkbe a mai napra, s mi a szállást készen tartottuk önök számára; de ugyanekkor még egy másik vendég is volt előre bejelentve hozzánk; előkelő úr Magyarországból, ki szintén első emeleti szállást óhajtott. S ma délután kapjuk a tudósitást, hogy ezt a vendégünket, a vele utazó társasággal együtt, Monte-Rossonál a szük hegytorkolatban a rablók elfogták, valamennyit magukkal vitték a hegyek közé, s most váltságdíjfizetésig ott tartják. Megrettenénk, hogy önök is ott vesztek.

— Nem. Mi Orvieto felé jöttünk.

— Az a szerencséjük.

— Mi a neve annak az úrnak, a kit elfogtak a rablók? kérdé felvillanyozott tekintettel a herczegnő.

— Hja, az olyan czifra név, hogy én azt össze nem tudom szedni így könyv nélkül, mondá a vendéglős; hanem majd kikeresem a levelezéseim közül s felküldöm kegyelmességednek leírva.

Blanka alig vetette le utiköpenyét a szobában, midőn a pinczér hozta az ezüstfényű tálczán a leirt nevet.

„Conte Benjamino de Vajdár."

Blanka balját feldobbanó szivére szorítá, s ragyogó szemekkel, megdicsőült arczczal, csak e szót rebegé:

„Van!"

Maga sem vette észre, hogy a mikor e szót kiejté, jobbjának összeszorított öklét kinyújtott hüvelykujjal emelé az égre.

Azután arra kérte a pinczért, hogy vigye át a névjegyet a vele jött úrnak is.

Zimándy úr pedig e név olvastára egy arany borravalót nyomott a pinczér markába.

Az pedig gondolta magában, hogy furcsa emberek lehetnek ezek, a kik egy gyászhír hallatára hálát adnak az Istennek s aranyat a hirnöknek.

Blanka herczegnő egész lényét remegni érzé, mintha egy ismeretlen szellem földöntúli igézete folyná körül. Üldöző daemona e szóval rémíté meg lelkét: „Rómában templom van sok; de Isten egy sincs!“ — Olyan káromlás, melyet nem birt lelkéből kiirtani többé. Együtt repült vele az denevérszárnyakon. Most egyszerre megtörtek a daemon-szárnyak s a kisértő lehullt a porba.

Van. — Volt. — És talán még „Lesz“ is?

Meg kell-e ismernie egykor, a ki őt idáig betakarta, azt, a ki „egy“ és „minden“? A kinek nem kellenek égő oltárok, sem hekatombák megtört szivekből? — Vagy elhagyta őt az emberrel együtt, a ki „ŐT“ ismeri és senki mást?

Ave Máriára szóltak a harangok.

Blanka letérdepelt és imádkozott.

VII.

Blanka herczegnő azért imádkozott oly áhitatosan, hogy védjék meg őt az égiek a varázs ellen, mely lelkét töreiben tartja. Ne engedjék többet közelébe jutni azt a férfit, ki vakmerő homlokkal azt meri mondani: „én azt követelem a nőtől, hogy a férjének ne csak hitvese, de szeretője is legyen!“ a

ki puszta ránézésével képes ellenfelét elűzni; — a ki nem imádkozik, nem esküszik s mégis teljesül az, a mire gondol s mégis megtartja azt, a mit kimond; ki még az elenségén sem áll boszút, ha a szívének azt fogadta, hogy nem teszi.

A herczgnő azt hitte, hogy varázslat az, a mi a szivét fogva tartja: több volt az annál, egy felébredő szenvedély volt az, a mit táplálnia kell éjszakai könyhullatásaival, s vagy idvezülni, vagy elveszni miatta.

Azt hitte, hogy küzdhet ellene. Mennyei segítséggel.

Az a kísértő tájkép, a holdszigeti völgy egyszerű lakóival, majd el fog mosódni lassan emlékezetében a világváros pompája közepett.

Megérkezésük a nagyhét első napjaiban történt. Blanka egész tervet készített magában a következő napokra.

A templomokat végigjárni: meghallgatni a Sixtiniában a tenebrék magasztos ünnepélyét; meglátni a lábmosást, végig nézni a coenát, elfogadni az egyházfő bünbocsánatát a trónteremben, érinteni a szent ereklyéket, együtt térdelni a hivőkkel a feltámadás nagy ünnepélyén s aztán elzokogni a panaszát az Isten helytartója előtt s bünbánatos könnyeivel nedvesíteni a szent ember lábait. — Ez talán visszaszerzi majd azt a nyugalmát, a mi az üdvösség alapja.

Másnap korán reggel hivatta a maitre d'hôtelt; elmondta neki, hogy szerezzen hármuk számára mindezen magasztos helyekre bebocsátási engedélyt.

Erre hallatott még csak a becsületes olasz számlálhatatlan sokaságu „cz“ betüket.

— A Sixtinába! A tenebréhez! A benedictióhoz! Sőt még a glorificatióhoz is! Cz cz cz cz cz cz! Nincs annyi millió forint! S még épen három személyre! Cz cz cz hnn! Hamarább lehetne egyenesen a paradicsomba belépti jegyet kapni! Angol myladyk, spanyol herczegasszonyok, német fejedelemnők könyörögnek térden állva az ilyen gratiáért: még sem juthatnak hozzá! Az csak kevés kiválasztottnak adatik, rettentő protectió mellett. Legfeljebb a szentpétertéri karzatok valamelyikére lehet még három jegyet kapni; de azt is hátul! cz cz cz; leghátul cz cz cz; nagyon hátul! és igen nagy árért! Majd megpróbáljuk, onnan is rettentő szépet látni, oh, oh, oh! A benedictio a loggiáról! A három tiara! Ő szentsége meg fogja áldani a római seregeket, a mik az osztrákok ellen indulnak a háboruba. A derék Ciceruaccio fogja vinni a trikolor zászlót. Ott is rettentő tolongás lesz! Rendesen agyonnyomnak tiz-tizenkét asszonyt. De a Sixtinába! Oh, az lehetetlen. Most! Cz cz cz hhn!

Az olasz szaladt is, nem várt több beszédet, hogy legalább karzati jegyet kaphasson azoknak a vad embereknek, a kik azt hiszik, hogy Rómában a Vatikánban is olyan könnyü a husvéti ünnepélyre bejutni, mint odahaza — Bukarestben!

Blanka leverten panaszolta el sikertelen jó szándékát ügyvédjének, a ki aztán azzal vigasztalta meg, hogy nem is nőknek való abba a tolongásba belekeveredni; majd sokkal kényelmesebben el lehet olvasni a hírlapokból.

A herczegnőnek pedig annyira kegyeletes óhaja

volt ez, hogy meghiusultára könyek tódultak a szemébe; hanem azokat ő el tudta titkolni.

Zimándy úr azután elment egy kis kémszemlészetre.

Alig telt bele egy óra, midőn diadaltól ragyogó arczczal tért vissza a hotelbe, s köpczös termete daczára futott fel a lépcsőkön. Nem is igen törődött vele, hogy a herczegnő épen akkor fodroztatta a haját. (Mért nem sietett vele jobban!)

— Megvan minden! Kiálta örömtől és szaladástól elfulladtan; a lehetetlenség ténynyé változott. Itt vannak a bebocsátási engedélyek mindhármunk számára.

E szóra Dormándyné is kiszaladt a szobájából, a herczegnő is felugrott a székéről s közre fogták a jó hír hozóját.

— Hová? Merre?

— Hát mindenüvé! A tenebréhez, a lábmosáshoz, a tizenhárom apostol vacsorájához, a feltámadáshoz, az ereklyékhez, a benedictiohoz; a hová csak fentartott helyeket különösen kegyelt személyeknek osztogatnak. Mindenütt jelen lehetünk.

— De hát hogy jutott ön ezekhez? kérdé mind a két hölgy kiváncsian.

— Hm. Nagyon furcsa dolog ez. Hát a mint sétálok nagy dühösen végig a korzón s taszigálom le az embereket a szűk járdáról, egyszer csak megfog valaki hátulról s azt mondja magyarul, hogy „festina lente!“ Hátra nézek: hát az én arianusom áll előttem.

— Manassé! szólt ijedten a herczegnő.

— Igen, Adorján, mondá Gábor úr, kinek sehogy sem tetszett az, hogy a herczgnő a kereszt-

nevén említi az ifjú embert. — Kérdi tőlem, hogy rendben vagyunk-e már a dolgainkkal? Dehogy vagyunk, mondám; s aztán elpanaszoltam neki, hogy a nagyheti ünepélyekre se kaptunk engedélyjegyet. Teljes lehetetlen még csak közelíteni is a Vatikánhoz.

— No hát én lehetővé teszem! szólt azzal a latalis komoly pofával, a miről az ember soha sem tudja, hogy tréfál-e vagy imádkozik? „Csak nem képzeled, hogy a mi annyi igazhivő spanyol herczegnek meg nem adatik, azt megadják neked, bukott osztrák diplomatának, a kinek még a nagykövetjét is elkergették Rómából s hozzá még a ki arián vagy!“ — „Majd meglátod.“ Szólt, s azzal hónom alá öltve karját, vitt magával egynéhány tekervényes utczán keresztül, míg egy palota elé ért velem, mely előtt fegyveres őr állt; ott átadta a látogatójegyét a kapusnak, arra bebocsáttottak mindkettőnket egy szobrokkal körülrakott előszobába. Adorján ott elhagyott; őt egy titkárforma ember bevezette a mellékszobába, a honnan nem sokára kijött s kezembe nyomta ezeket a jegyeket: tessék! „De hiszen te bűvész vagy!“ mondám neki elbámulva. Mire ő azt mondta: „Ne higyje pedig, bátyám, hogy Cagliostro vagyok, s magam is csodákat tenni jöttem Rómába, egyszerű a magyarázat. Ez itt a franczia követség palotája. Rossi ur nekem korábbi időkből kegyes pártfogóm: családjához járatos voltam. Most felkértem őt hogy szerezzen nekem két magyar utazó hölgy és kisérőjük számára jegyeket az ünnepélyekre. S ő rögtön adott, a mennyit csak kívántam. Most már aztán csak „szemesé a vásár“; mert hát annyi jegy van ki-

adva, mint a mennyi ember a sixtini kápolnába befér. Azon legyenek önök, hogy bejussanak.

A herczegnő úgy örült a jegynek, mint egy gyermek.

Legbensőbb óhajtása teljesült! Megadatott az alkalom lelkét elmeríthetni a szent szertartások szenvedélyoltó hűs forrásaiba, odamenekülhetni forró szenvedélye elől a bűnbocsátó, lélektisztító oltár közelébe; s a mi örömét növelte, az volt, hogy ezt az üdvére vezető utat ép azon ember nyitja meg előtte, a ki elől ő odamenekülni óhajt; pedig ha ez is érez iránta valamit e szívdobbantó szenvedélyből, akkor tudnia kell, hogy a lelki kibékülés őket elválasztva tartja, s csak a végső kétségbeesés, a megtört hit, az összeomlott remények tehetik lehetővé, hogy valaha hozzá közeledjék.

És ő még segít neki a menekülésben!

Blanka úgy tapasztalá, hogy mentül messzebb távozik tőle, annál magasabbá válik annak az alakja.

— S hogyan hálálta ön meg neki ezt a szivességet? kérdé meleg hangulattal Gábor úrtól.

— Nagyon rosszul. Mikor már kezemben voltak a milliókat érő drága engedélyjegyek, akkor vettem észre, hogy ez reánk nézve mind halott kincs. „Ugyan édes ellenfelem. mondék neki, ha már ennyi szivességet tettél velünk, tetézd meg még egygyel. Eredj vissza s kérj még egy jegyet a magad számára is, s aztán légy vezetőnk."

— Ön meghítta őt, hogy legyen kisérőnk? kiálta fel a herczegnő megrettenve.

— Persze, hogy furcsa dolog volt az, szólt nevetve Gábor úr. Egy ilyen Krisztus-tagadót arra

kényszeríteni, hogy az egész passiót és glorificatiót végig nézze; olyan, mintha az ördögöt tömjénfüsttel traktálnák meg. Nagyon huzódott tőle, azt mondta, hogy mi jogon tolakodjék ő fel kisérőnek két hölgy mellé, a kik őt erre nem kérték? hogy az lehet másokra nézve kifogás alá eshető ajánlkozás s más efféle haszontalan ürügyeket; de utoljára categorice elfogtam: no hát ne a hölgyeket kisérd, hanem engem vezess, mint hazámfia, barátom; a ki magamban sehová oda nem találok, s nálad nélkül a Vatikán helyett beletévedek a katakombákba; soha ki nem találok belőle. Utoljára is meg kellett adnia magát a hitetlennek, s jönni fog velünk templomot járni.

A herczegnő úgy tapasztalá, hogy az angyaloknak szárnyaik vannak; egy percz alatt elerpülnek a halandó mellől s itt hagyják azt a földön.

A helyett, hogy a csábító varázs elől a hűs regiókba menekült volna, a hová nem süt a nap, csak a csillagok s a martyrok fejének glóriái, még oda is kisérőül nyerte maga mellé azt, a kitől édes irtózattal van eltelve egész valója; a kinek lelkével úgy összezavarta a saját lelkét, hogy nem birja azt kiszabadítani belőle. A kitől fél; úgy fél, mint egy szűz attól a férfitól, a ki azt kivánja tőle, hogy legyen nő: egy más világ lakója, a mely talán boldogság, de mégis csak egy halálon keresztül lehet hozzá jutni.

VIII.

Manassé még az nap délután meglátogatta a herczegnőt.

Érdekes ujságot is hozott neki, a mit megtud-

nia szükséges volt. A herczegnő málhái megérkeztek s már a harminczadon vannak. A gyorskocsis által hozott hír szerint a rablók nem a diligenceot tartóztatták föl, melyet carabinierek kisértek, hanem csak egy urat, a kinek nagyon sietős volt az útja, s a ki külön fogattal vágtatott Jesiből Róma felé. Ezt magukal vitték a hegyek közé, s azután egy levelet hoztak tőle, melyet az utánuk jövő postillionak adtak át. E levél Cagliari herczegnek szól Bécsbe. Valószinűleg a váltságdíj iránt szól. Minthogy pedig a levelezés most a Romagna és Bécs közt sok akadálylyal jár, valószinűleg a kiváltás késni fog odáig, a mig — — ez a mostani népszerű kormány a helyén marad.

Ez figyelmeztetés volt a herczegnőnek, hogy az ő ügyének az alatt jó lesz eldöntéshez jutni, mert nagy különbség lesz az elitéltre nézve, hogy milyen légáramlat jár a Vatikán körül?

Manassé egy szóval sem árulta el, hogy tud valamit arról, hogy a herczegnőt válópöre hozta ide. Ez már szabadságot ad egy férfinak a válni készülő nőt független nőnek tekinteni. Manassé úgy közelített Blankához, mint a kiről azt tudta, hogy herczegnő és hitves.

A málhák megérkezte nagy zavarból szabadítá ki a hölgyeket; most már tökéletes toilettet csinálhattak, a mi kedélyhangulatukat meglehetősen megjavította.

Manassé két dolgot került nagyon: a herczegnőnek udvarolni s a szent dolgokból gúnyt űzni.

Mikor legelső óhajtásunkra estenden körülvezette őket kocsin az ünnepi pompától ragyogó templomokba, maga kiült a bérkocsis mellé, s

onnan figyelmeztette a hölgyeket az útba eső monumentális épületekre. S aztán elvezette őket abba a templomba, a hol megláthatták az idvezítő testétől emlékezetessé lett három szeg másolatait; miknek egyik eredetije a Szent-Péter templomában őriztetik, a másik a vaskorona abroncsát képezi. Maga is vásárolt ez utánzatokból egyet emlékül a cistercita atyáktól; onnan elvitte a hivőket szent Ágota madonnájához, és a drágakövekkel elhalmozott Krisztus-bábhoz, a bambinohoz, s elmondá nekik a szép legendákat, a mik e két szoborhoz vannak kötve.

— Minden gyöngy, minden drágakő, a mi e szobron ragyog, egy teljesült óhajtás emléke; de a költészet, a mi azokat körülsugározza, még a gyémántoknál is fényesebb. Az olajfák hegyén nőtt békefa gyökeréből faragva, maga az evangelista kezével; aztán a tengerbe dobva, a hullámok által a Tiber torkolatáig szállítva, s onnan kegyeletes kéz által az Ara Coeliba elhelyezve. Ez a szobor legendája, a mihez a népköltészet folyvást újakat told. A templomból ellopták, kicserélték, helyette másikat készitettek, de az igazi „pólyás gyermek" éjszaka visszatért magától a szent lakhelybe s zörgetett a templomajtón. Pedig se keze, se lába. Az imádat költészete örök szépség!

Magasztalás és hitetlenség ugyanazon szóban!

Azután elvitte a herczegnőt az edessai képhez. Gyönyörű legenda van ahhoz is fűzve. Halálos beteg asszonyhoz hitták a Megváltót, hogy csodatevő erejével gyógyítsa. Nem mehetett már. Híva volt. A Golgotára. De mégis segített a benne bízó betegen. Halálverítékkel izzadó arczára teríté ken-

döjét s a kendőn ott maradt az arcz, töviskoronájával együtt. Azt küldé el a haldokló nőnek, s ez meggyógyult tőle. Ez az edessai kép.

Manassé oly pietással mondá el a legendát Blanka előtt, mint a ki tudja szeretni azt, a mit hinni nem tud.

Szerzett az ájtatos hölgyek számára szentelt pálmákat, aranyozott levelekkel, s a három szent fa őreit megvesztegeté, hogy egy-egy levélkét engedjenek nekik elvinni az apostolok ültette narancsfákról.

Nem mutatott hitetlen képet a sekrestyések előtt, kik az ereklyék csodaerejét magyarázták, s midőn Blanka térdet hajtott a sokszor felékesített madonna-szobor előtt, félrevonult mellőle, tudta, hogy az is fogadást tesz most és imádkozik.

Soha nehezebben teljesíthető imát nem sóhajtottak fel a szent szűzhöz.

Blanka azt könyörögte az égi királynétól, hogy szabadítsa őt meg üldözőitől, s ne engedje eltántorodni a kisértetben. — És ugyanarra a kézre volt bízva megszabadítása is, a melyre az eltérítése. A kisértő és megszabadító egy személy volt. Ott állt mögötte.

A különben is oly fogékony, gyermeteg kedélyü hölgy, ki folyvást kolostori légkörben növekedett, s onnan egyenesen a szenvedések iskolájába lépett, titokteljes ihlettségtől áthatva járt a nagy emlékek között, mik a megszentelt mult égig érő alakjait hozzák közel, s azt hivé, hogy e szent borzadályt a tagadóknak is érezniök kell.

Mikor elmondá előtte Manassé a szent lándzsa történetét a Veronika-kápolnában: hogy ütött sebet

azzal a római lictor Longinus a Megváltó oldalán, s hogy vakult meg abban a pillanatban; de Mária fiának négy csepp vére hullott szentségtörő kezére, s a mint e vért szeméhez dörzsölé, visszanyerte látását és megtért, szentté lett: akkor az a gondolatja támadt Blankának, hogy hasonló csoda nem történhetnék-e meg másodszor is az életben?

E napnak az éjszakáján erről álmodott.

S most már alakot tudott adni a fogadásának.

Ha a szent anya kiszabadítja őt e nagy szorongattatásból, ha kötelékeiből kimenekülhet, hogy ismét szabad legyen, akkor oly gyémántot fog neki megszerezni, a minél fényesebb nem ragyog fejének koronáján: — ezt az ifjút.

Azt hitte, hogy elég gazdag egy ilyen gyémántot megvenni. Szivében egy egész világ — és semmi adósság rajta. Most már nem félt tőle. A csodatevő ereklyéből annyi erőt merített, hogy már most ő gondolt a hódításra.

A következő napon már korán reggel eljött védenczeiért Manassé. Sietni kell, hogy a sixtini kápolnába jókor bejuthassanak.

A világ legnagyobb piaczára, a Szent-Péter-térre jutva, kocsijukból le kellett szállni s úgy törni utat a néptömegen keresztül a Vatikán bejárásáig. Most már Blanka kényszerítve volt vezetője karjába fogózni és szorosan melléje simulni. Egészen rábízta magát. Az már tudta is a járást, s meg tudta válogatni, hol használ a szép szó? hol az erélyes tiltakozás? kit kell ököllel félretaszítani az útból? kit lehet megszólídíteni egy pár markába kent líraval? Sikerült neki elvégre a legjobb szegletek egyikét elfoglalni a Sixtinában s Blankát felállítani egy zsá-

molykára, melyet összehajtott állapotban, eldugva hozott magával a felső kabátja alatt. Onnan mindent jól láthatott a herczegnő s egyúttal meg volt védve attól, hogy az embertömeg által órákig összesajtolva tartassék.

Szegény herczegnő, még akkor nem tudta, csak később a gyóntatója világosította fel róla, hogy ez által is nagy vétek elkövetésére csábíttatott el: ez az elrejthető zsámoly az angol eretnekek találmánya, kik enyhíteni akarják ez által asszonyaik szenvedését a szent szertartások alkalmával; holott azt mindenki türelemmel végig tűrni köteles, s mikor Megváltója a kereszten függ, a saját kényelmére nem szabad gondolnia. Ezt nem tudta a herczegnő s a gondos figyelem tetszett neki.

A „tenebre" (a sötétség olaszul) egyike a vatikáni pompa legmeghatóbb jeleneteinek. A gyász pompája. A sixtini kápolna egészen feketével behúzva, csupán tizenhárom viaszgyertya sárga fénye küzd e sötétség ellen, melynek mélyéből, mint sírboltból felhangzó zsolozsmák, zendülnek fel a zsoltárok: a lamentatiók, a búbánatos antiphona szavai láthatatlan alakok ajkairól. Emberarczokat alig lehet kivenni. A kik ott a kereszt körül mozognak, mintha élő árnyékok volnának.

Azután elkezdik a gyertyákat eloltogatni. Tizenkettőt, a sárga viaszgyertyákat mind. Utoljára csak a középső marad égve, a nagy szál fehér viaszgyertya, az a Jézus.

S e napelsötétülési világgyászban megzendül a láthatatlan chorusból a Miserere, Allegri világhírű zeneműve, melynek mysticus hangjai a golgotai jelenetet beszélik el, hangok, mikben a kínzott Meg-

váltó halálos végmondatai vannak kifejezve, a liktorok átkos hahotája, s a szent asszonyok siralma, közéjük zendül a megnyílt sírhalmok halottainak irgalomkiáltása, a recsegés, melytől az égkárpit végtől végig hasad s a megnyilt égből az angyalok panaszos hymnusza. Mindez oly ellenállhatlan malaszttal tölti el az emberi kedélyt, mely alól semmi skepsis nem képes megóvni. Megráz, megreszkettet az minden erőt, megbénít minden gondolatot, úrrá teszi a képzeletet a bölcseség fölött.

Mikor a nagyszerű gyászszertartás végeztével a közönség elhagyta a Sixtinát, Blanka gyászfátyolán keresztül figyelemmel vizsgálta kisérője arcvonásait, ki őt karján vezette. A szokott mélaság volt azokon, mely ellentéte a tompult (blazirt) egykedvüségnek, de még sem rokona az ihlettségnek. A mélaság azt árulja el, hogy a gondolatok túljárnak a láthatárokon.

— Ön többször is hallotta már a Misererét? kérdezé a herczegnő Manassétől.

— Most harmadszor hallom. Másodszor a Sixtinában. Egyszer a bécsi István-templomban.

— Én úgy tudtam, hogy ezt nem szabad másutt előadni, csak Rómában.

— Nem is szabad. Mert Allegri partiturájat nem adják senkinek. Hanem a bécsi karnagy megtette egyszer, hogy a tenebre alatt a sötétben a kalapjába dugott papirra lehangjegyezte az egész melódiát s aztán otthon Bécsben betanította. Ennek az előadásán voltam jelen. A jó bécsi nép nevetett rajta.

— Hogyan? nevetett?

— Nem daemoniacus rohamból tette, hanem

azért, mert ugyanez a zene, a mi a Sixtina tenebrejében oly megragadó összhang: a Sixtina nélkül egy groteszk zűrzavar.

— Engem, megvallom, hogy nagyon meghatott e magasztos szertartás, szólt közbe Zimándy úr. Az ilyen magamforma eretnekeket holmi gyönge convertitiai rohamok környezik ilyenkor.

Manassé odatekintett; de nem Gábor úr arczára, hanem a szép Dormándynééra, a miért az szeretett volna neki — egy töviskoszorút nyomni a fejébe. — Tetőtől talpig hitetlen pogány.

Blanka pedig arra gondolt, hogy a mi sugár az egyik „Saulus" szemeit felvilágositja, lehetetlen, hogy a másikat is látóvá ne tegye.

Manassé látta is jól, a mi Gábor urat úgy besugározta, de azok nem voltak szent sugarak.

Régóta megfigyelte ő azt, hogy a herczegnő két kisérője érti egymást. — Jöhetnek olyan külső körülmények, a mik a tenebre és benedictio hatását oda tökéletesitik, hogy Gábor úr, mint a katholikus egyház híve tér haza — s a herczegnő egyedül marad!

Blanka nem is álmodott ily lehetőségről; annyira hivő volt, hogy még a jó barátokban, sőt még a jó barátnékban is hitt!

IX.

A tenebrenek késő este van vége. A miserere végh hangjai után a sötétben mozgó alakok dübörögve hullnak térdre, sarkaikkal tombolnak a földön s jajkiáltásaik jelzik a keresztfeszítés pillanatának

gyászát, mire megnyílnak a Sixtina ajtajai s a közönség előtt feltárul a „királyi terem" vakító fénynyel megvilágítva. A nap végződött.

Másnap nagyon korán reggel ott kellett már lenni Manassénak a híveivel, hogy egy kis helyecskét kapjon számára a királyi teremben.

A Vatikán már hajnal óta nyitva volt és minden terme tömve tolongó csoportokkal; idegen utasok és olasz földnép összevissza keverve, a kik azt sem tudják, hol kezdjék el a bámulást? e halmazában a kincseknek, mikkel a világuralom, a kegyelet, művészi kéz és fejedelmi pazarlás telezsúfolt egy óriási palotát, a melybe a ki reggel bemegy, este jön ki belőle s meg nem pihent sehol. S jól van intézve, hogy kincs és művészi remek a tóduló nép özönét szétoszsza: így juthat a nap nevezetes pompájához a választottak serege, mely még mindig légió.

Blanka és kisérői a királyi terembe csupán Manassé hadvezéri taktikája mellett juthattak el ezúttal. Onnan egy pillantást vethettek a Sixtina-kápolnába, mely e napra már egészen fehérrel volt bevonva, még az oltár is (az Eucharistia emlékére) — s egy másik tekintettel a Paulina kápolnába, mely ezen az egyetlen napon szokott megnyitva lenni.. Ez a szent sír. Megérkeztükkör már a pápa eltávozott a Paulinába a szent kehelylyel, melyet ott a nagy hamvvederbe fog letenni. A chorus egy része a Sixtinában énekelt, másika a Paulinában, egymásnak felelgetve. S a királyi termen végig vonult az ájtatos processió.

Ott vonult el szemeik előtt az egész világ!

Az a világ, a mely volt ezer év előtt, és meg-

maradt olyannak, a milyen volt ezer év előtt. Zarándokok a föld minden részéből, a hol csak hivők laknak; Syriából és a délszigeti és chinai missiókból, Abyssiniából és Oroszországból, szerzetesek, remeték, vitézi rendek, biborpalástban, aranykoronákkal és hátratűrt csuklyákkal, szőrcsuhában és mezítláb, faczipőkben, keresztvégű botokkal, mikről kobak függ alá s drágaköves pásztorgalymokkal; öveikről lecsüggő olvasókkal, köpenyeiken szent Jakab kagylóival; helveták, a kantonok pallosaival; minden fegyver hegye, s minden tekintet a föld felé irányozva. S azután a nőszerzetek változatos jelmezű alakjai: az a női köntös, a min a divatnak nincsen hatalma; szemek, a mikben nincs epedés, ajkak, a miken nincs nevetés soha. Egy végeszakadatlan látvány, mely fogalmat ád arról a hatalomról, mely körülövezi az egész földet, s egyenlősíti a századokat. Ez a menet most is ugyanaz, a mi ezer év előtt volt, ez alakok most is ugyanazok. A horizon egyik felén lemennek, a másikon visszajönnek.

A zarándoksereg hosszú menetét bezárja a tizenhárom apostol.

A föld tizenhárom nemzetéből választott papok, földet seprő hófehér ruhában, turbán alakú fövegekkel, a kik letelepszenek egy kerek emelvényre, míg odajön hozzájuk a Paulina sötétjéből fölmerülve, egy szelíd, folyvást mosolygó arczú alak, minden pompa, ragyogás nélkül. Senki se mondaná, hogy ez a fejedelmek fejedelme: a pápa. Oly szerényen, oly alázatosan közeledik „társaihoz“; lehajlik lábaik elé, leoldja sandaljaikat, a bussolantik arany medenczét visznek előtte, izsóp-

illatos langyvizzel; azzal mind a tizenháromnak megmossa a lábát, megtörülgeti lágy gyapotkendővel és azután megcsókolja; a kincstárnok mindegyiknek átnyújt egy piros selyem erszényt, abban egy nagy arany és ezüst érem, egyfelől a pápa arczképével, másfelől a lábmosási jelenettel.

Az egyházi menet után tóduló tömeg aztán, mint a zuhatag ragadta magával Blankát és kíséröit, nem kellett már útmutató, az ár vitte őket az igaz úton, keresztül a vestibulumon, a királyi lépcsőn, Constantin tereméig, a hol „Cená"-hoz volt megterítve.

Ott ült már a tizenhárom apostol (a tizenharmadik az „angyal" a ki szent Gergely lakomáihoz meg szokott jelenni), előttük egy kosár tele virággal, ezüst tányérok és kések, az asztalon a húsvéti bárány. Az egyházfejedelem körül járt s arany tálból ételt oszt nekik: ráklevest és sült halakat. Minden, a mi az asztalon van, a vendégeké: étel, virág és ezüst. Azt kosaraikba rakják és elviszik.

Innen az embertömeg cataractái sodorják tova a hivőt és hitetlen bámulót, mig a nagy tengerbe beomlanak: a Szent-Péter templomába.

A tömeg nagy részét elvonják a szent Veronikaszobor előtt kirakott legnagyobb ereklyék: a zarándokok körülfogják Szent-Péter sirját. Manassé Blankát, ki, hogy el ne tépjék tőle, két kézzel kapaszkodott a karjába, egy oldaltranseptheż igyekezett eljuttatni, melyhez egy kimagasló trónmenyezet volt a jelmutató pharos. Az ügyvédet és Dormándynét egy másik ága a népfolyamnak elszakítá

tőlük s elvitte más embertömeg örvényébe. Ők eljutottak a nagy vezeklés látványához.

A transept közepét lépcsőzetes emelvény foglalja el, beárnyékozva aranyszövetű menyezettel.

Ezen a napon, ősszokás szerint, egy halálos bűnt elkövetett vétkes kap bocsánatot s a bibornokok egyike adja meg neki a nép előtt a feloldást.

A pápa választja ki a szertartást végrehajtó bibornokot, s a bibornok választja ki a szabadon bocsátandó gonosztevőt.

A megkegyelmezett orgyilkos volt, ki politikai fanatismusból le akarta szúrni a miséző papot az oltár előtt. Hogy ezt bocsátják szabadon, mindenki tudta már s Manassé előre figyelmezteté rá a herczegnőt. Hanem azt, hogy ki lesz a kegyelmet osztó bibornok, csak akkor lehetett megtudni, mikor a mennyezet kárpitjai közül kilépett.

Blanka Manassé karjára támaszkodott. Mikor a bibornok fellépett az emelvényre, a hercegnő úgy érzé, hogy kisérője megrendül, összerázkódik. Bámulva nézett fel:

— Ezt magát akarta a gyikos megölni! súgá oda Manassé Blankának.

Az áldozat maga jött fölmenteni az ellene vétkezőt.

Még sápadtan a vérvesztéstől, mit a rosszul irányzott tőrütés okozott, még reszketve a borzalomtól, mit a gyáva test érez, mikor az erős lélek parancsol vele, hogy közeledjék a halála helyéhez, foglalt helyet a főpap a trónszékben s inte, hogy hozzák eléje a bűnöst.

Egy mellék-sekrestyeajtón bevezették azt a terembe, nehéz szövetű szőrcsuhában; nyakán a kötél.

A bűnösnek felesége is volt és három kis porontya. Azok is vele jöttek .

A vétkes háttal volt fordulva Blanka és Manassé felé, addig nem láthattak az ő arczába, míg a bibornok trónja előtt térdepelt és gyónt; csak a főpap arczát látták, a mint szelíd biztatással suttogott ahhoz vigasztaló szókat; végül reszkető kezét fejére tette, megáldá, elvette nyakáról a kötélhurkot, s azt saját karjára csavarta s aztán megölelte a feloldott gonosztevőt.

Mikor a bibornok felállt a székéből, a megkegyelmezett is felemelkedék és megfordult, hogy a hét lépcsőn leszálljon. Ez alatt arczába lehetett látni.

Olyan arcz volt az, a mit egyszer látva, nem lehet többé elfelejteni.

A széles, magas homlok két szegletе annyira kidomboruló, mintha szarvak akarnának rajta kinőni, s az üstök közepén egy csipetnyi rögtön őszült hajtincs, mint egy fellövelő sugárkéve a fekete haj között. Sötét, tömött szemöldei, mint két kigyó huzódnak alá szemeire. Felvetett ajkait göndör bajusz s szakál veszi körül; a római szabású sasorr középcsontja valami ütéstől betörve látszik.

A félelem igézete jár e tekintet előtt.

Maga a nagyobbik fiú, mikor apját leszállni látja az emelvényről, félve húzódik anyja mellé, csak a kis ölbeli csecsemő vet feléje csókot a kezével.

A baljóslatú alak lassú, daczterhelte léptekkel halad végig a számára nyitott fegyversoron, s félre sem tekint senkire, még nejére és gyerme-

keire sem. Blanka sokáig fog álmodni a szörnyű alakról!

Ezzel a nap ünnepélye végződött. A gyilkost szabadon bocsátják, míg a Megváltó a Golgotán kiszenved. Legnagyobb emberi gondolat ez: könnyű volt Istent találni benne! — A harangok megnémultak; a kereplők szólnak.

— — — — — — — — — — — —

Mikor hazavezette a herczegnőt Manassé, azt kérdé tőle: „Nem fáradt ön ki, herczegnő?"

„Új erőt nyertem." Felelé neki Blanka.

És akkor forrón, erősen megszorítá Manassé kezét. Senki sem volt jelen. Ügyvédjét, társalkodónéját a népörvény hurczolta magával, s a kézszorítás alatt gondolta magában: „nem foglak elbocsátani!"

És Manassé elérte a kézszorítást és gondolta magában:

„Szegény asszony! Milyen nagy kincseket kellene elvesztened: millióit a világi vagyonnak, siklusait és talentomait a szivbeli kincsnek, hogy megnyerj érte egy ilyen ágról lehullott, lábbal taposott, széltől elkapott falevelet, a melyre az én nevem van irva. Dobj el engem, — s maradj „ilyen" gazdag!"

Azután még ott maradt nála mindaddig, míg hozzátartozói haza kerülnek s ez idő alatt elmondá a herczegnőnek a látott szertartások mély értelmét, a miről a nézők nagy része fogalommal sem bir, a vallási mysteriumokat, miknek közlésével a mai nap áhitatos gyönyörét az üdv érzetéig fokozta a herczegnő szivében. Ő, a profanus, mind jól ismerte azokat.

S mikor azt hitte a herczegnő, hogy a felmagasztaltság régióiban feltalálták lelkeik azt a paradicsomi tájat, a melyben boldog találkozót adhatnak egymásnak, akkor Manassé ezzel a szóval: „gyönyörű költészet mind ez!“ — leveté magát az égből hanyatt-homlok a földre s otthagyta a herczegnőt egyedül a paradicsomban.

Gábor úr és Dormándyné megérkeztek s áldották azt a csengetyűszót, mely jelt ád — nem a feltámadáshoz, hanem a table d'hôte-hoz, az igaz hivőknek, a kik reggel óta se nem ettenek, se nem ittanak, se nem ültenek vala.

X.

Másnap reggel, nagyhét szombatján, Gábor úr panaszkodni kezdett, hogy ő neki már elég volt a dicsőségből: annyi szent dolgot vett már be, hogy egész életére beéri vele. Ezzel összhangzólag Dormándyné is magas fokú migraine jelentkezésére kezdett példálózni s mind a ketten egyértelműleg constatálták, hogy a herczegnő szerfölött kimerültnek látszik.

Az értük jövő Manassé nagyot nevetett rajtuk.

— Ez rendesen így van. A nagyhétre feltóduló idegenek a két első gyásznap látványaiban annyira kimerítik erejüket, jól tartják a kíváncsiságukat, hogy a harmadik napon már öthatod része otthon marad, összeszedni képességei töredékét a főpompára, a húsvéti áldásra, s e közben elmúlasztja a legegyszerűbbet és legnagyobbszerűt, a mai nap két tüneményét: a valódi kereszt imádatát, s a Marcell pápa miséjét.

A hölgyek aztán nem hagytak békét Gábor úrnak, mennie kellett velük még egyszer a Sixtinába; pedig biznynyal állítá, hogy a lábai köszvényt kaptak már a sok állás miatt.

A Sixtus kápolnája most már teljes pompájában volt meghagyva, gyászleplek, fehér takarók nélkül, csak a zárt ablakok sötétje tartá még befátyolozva fölséges pompáját. Nem világított más, csak a viaszgyertyák az oltáron.

A mint Manassé előre megmondá: ma már sétálni lehetett a Sixtinában; ma nem volt semmi látvány, a bámész tömeg otthon maradt.

Mert azt nem lehetett látványnak nevezni, mikor a pápa legegyszerűbb papi köntösében, a bibornokok csak a violaszín palástban jönnek elő, aztán kihoznak eléjük egy fadarabot, melyen se arany, se ezüst, se gyémánt. Egy három sing hosszúságú gerendatönk az egész. Azt leteszik az oltárvánkosra.

De az a fa az igazi kereszt töredéke.

Valóságos darabja annak a nehéz fának, melynek terhe alatt a világ Megváltója összeroskadt, melyen vére végig csorgott, megőrizve a kősírban a rothadástól, felemeltetve egy császárnétól, darabokra törve a hitetlenek elől megmentés közben, melynek egy darabját egy császár a vállán hozta el gyalog és mezitláb Jeruzsálemből Alexandriáig, egy másik császár szoborba rejteté, templomosok hordták magukkal hitetlenek seregén keresztül, véres utat törve számára Konstantinápolytól Rómáig.

Ez az a minden nemes ércnél drágább fadarab, mely most oda van kitéve a vatikáni oltárra.

S az egyházfejedelem, a kinek lábai királyok

fejein járnak, atyja kétszázmillió embernek, őrzője a mennyország kulcsának, mikor e tört darab fához közelít, letszi fejének ékességét, leölti magáról hímzett köntösét, leveti czipőit s egyszerű szőringben és mezitláb, meghajtott fővel járul feléje, térdre veti magát előtte s alázattal megcsókolja azt. Követik a többi egyháznagyok. A chorusok ezalatt folyvást zengik Palestrina nagyszerű zeneművét, melynek neve „Marcell pápa miséje". Egy világot átölelő zenemű, minő valaha emberi és angyali fülek számára alkotva volt, melyet ihletett órákban egy költő ellesett az égből, s mikor készen volt, dedicálta azt egy üdvezültnek, a meghalt Marcell pápának és nem az élő fejedelmeknek.

Az igaz, hogy délután három óráig tartott a nagyszerű zenemű, a míg a szertartás végén a processió a tegnapi kelyhet az ostyával ismét visszahozta a sírboltból s a benne levő bort a pápa és bibornokai, az apostolok példájaként, egy szalmaszálon át szürcsölék ki, mire megkondultak a harangok a Péter-templom tornyaiban; arra a hangra egyszerre lehullottak az ablakokról a takarók; a Sixtina kitünt egész pompájában, Michel Angelo remekműveivel. A kivont kardok, az alabárdok, mik addig lefelé voltak fordítva, most egyszerre hegyeikkel égfelé emeltettek, s a chorusok, az egyháznagyok és a zarándokok egyhangból rázendíték a halleluját!

— Hála legyen a Mindenhatónak, mondá Gábor is Manassénak; csakhogy már vége van! Soha életemben még így nem úntam magamat.

— Bátyám ne mondja hangosan, csitítá Manassé. Ez Palestrina zeneműve volt.

— Mindjárt tudtam, hogy valami zsidó nóta, igazolá magát Gábor úr (a kinek Palestrina, vagy Palaestina nem tett semmi különbséget). Már nálunk Pesten csak szebbet hallani ennél a franciskánusok templomában.

Manassé nem vitatkozott vele tovább.

Gábor úr a hotelbe visszatérve, azon megmásíthatlan nézetét fejezte ki, hogy ő már „kerékbe van törve", s hogy ő a holnapi parádén, ha mindjárt szent János apocalipsisát mutogatják is, jelen nem lesz, a hölgyek is jól teszik, ha meggondolják, hogy micsoda mulatság lesz holnap reggeli öt órakor a vatikán kapujánál összecsoportosulva várni négy óra hosszat, a míg a hölgykarzatokra felmenetelt megnyitják, s azután másik négy óráig egymáshoz zsúfolva lenni, míg minden szertartásnak vége szakad a templomban s végre a pápa megjelenik a loggián, elmondani az áldást, a miből úgy sem értenek semmit, mert diákul van. Legjobb volna a holnapi napon itthon maradni és kipihenni magukat. — A minthogy Dormándynét csakugyan még az este utól is érte a bejelentett migraine: annak egész éjjel szódát kellett inni és mustárszeszt alkalmazni. Nőkisérő nélkül pedig a herczegnő magában nem mehetett a karzatra. (Magyarországi fogalmak szerint; mások nem tartották ezt a szabályt.)

— Tudod, kedves öcsém; mondá Manassénak bizalmasan az ügyvéd. A mi a lábaimat illeti, azok kiállnának még akár tíz napi marschot is: nem vagyok én totya: a Dormándyné fejfájása is elmulnék, csak azt mondanám neki, hogy doktort hozok. Nagyon fél az olasz orvosoktól, hogy mind-

járt eret vágnak rajta. Hanem az van a dologban, hogy épen most kaptam a pápai curiától a kegyes engedélyt, hogy a herczegnőt velem együtt ő szentsége kész elfogadni holnapután. Ez rendkívüli gráczia! ünnep második napján. Igaz, hogy egy olyan szép diák levelet irtam ő szentségének, a milyet nem olvasott egyhamar. De most már nekem is készülnöm kell egy kicsit: össze kell szednem, hogy mit beszéljek ő szentségének a cliensem ügyében. Tudod, diákul kell szónokolni. Hát csak hadd maradjon most a parádé. Köszönjük a szívességedet, tudod?

— Mindent tudok. Fáj bátyámnak a Dormándyné feje, meg a maga lába. Kapott engedélyt husvétmásodnapi kihallgatásra; a mi egyébiránt Rómában nem ünnep, mint Kun-Ágotán. A levele szépen volt írva. Ezt mind tudom. Hanem azért mégis jó lesz egyszer egy udvariassági látogatást tenni Rossi úrnál, a franczia követnél, a kinek az előszobájáig már elvezettem, mert az is tud egy kicsit diákul, ha nem is olyan szépen, mint bátyám. Tudja?

Ebből megtudhatta Gábor úr, hogy a gyors engedélyt a kihallgatásra alighanem Manassénak köszönhetik, ki azt a nagy befolyású franczia követ által kieszközölte.

Manassé is megtudott annyit, hogy a holnapi ünnepélyes látványról azért kell elmaradni a herczegnőnek, mert az „ügyvéd" védelmi tervébe sehogy sem illik az bele, hogy „védencze" nyiltan, ország-világ előtt együtt üljön és beszélgessen fél napon át egy idegen fiatal emberrel. Ez az egész per folyamát alterálhatná. Eddig megjárta. A hölgy lefátyolozott arczczal járt-kelt mindenütt,

de holnap már le kell vetni a gyászt, pompának öltözni; s ez a város tele van kémekkel, sanfedistákkal: azért, ha a mult héten kikergették is a jezsuitákat. Az ügyvéd tanácsosnak találta felmondani a barátságot. S ebben megint igaza volt.

Manassé megértette a dolgot s szépen búcsút vett a herczegnőtől, a ki igazán szomorú volt azért, hogy a holnapi nap öröméről le kell mondania. De hozzá volt szokva, hogy saját akarata ne legyen soha, s oda nyujtá búcsúra a kezét. De azután kikönyökölt az ablakba s utána nézett az eltávozónak, hogy legalább annyit tudjon meg, hogy mikor a hotelból kilép, melyik irányban hagyja el az utczát, s mikor a szeglethez ér, merre fordul el? Lehet, hogy soha sem fogja többé visszatértét látni.

Korán reggel, tizenegy órakor (római számítás szerint, a mi nálunk hajnali öt óra) az Angyalvár ágyúi kezdték Gábor úr ablakait megpróbálni, hogy jól be vannak-e téve? A nagy dörgésre kiugrott az ágyából s rögtön felöltözött. Első gondja volt bekoczogtatni Dormándyné ajtaján s megkérdezni az ajtón keresztül, hogy érzi magát? A szép hölgy azt felelte neki, nyögdécselő hangon, hogy most az ágyúzástól megint úgy a fejébe állt a mindenféle görcs, hogy reggelig aligha meg nem fog halni.

Ezt nagyon helyeselte az ügyvéd. Meghalásról szó sincs; de legalább a herczegnő nem mehet el a parádéra.

Neki csak parádé volt az, a kérges szivűnek. Mit tudta ő, hogy annak a félénk lelke, mint kétségbeesése balzsamát óhajtja azt az áldást, a mit a szívébe ojtott hit csodaerővel ruházott fel. A mi

neki csak a latin flosculus volt, attól ő gyógyulását várta.

Azután elkezdtek Róma száz temploma tornyaiban megkondulni a harangok: a város megelevenült, a nép mind tódult a Tiber felé, a hintók ünnepi pompához méltó néppel rakva, mind egy irányban, amik visszajönek, azok mind üresek.

Blanka kihajolt az ablakon s nézte folyvást „azt" a szegletet.

A népfolyam egyre omlott végig az utczán: az órák tizenkettőt, tizenhármat, tizennégyet ütöttek, akkor gyérülni kezdtek az utczánjárók; a ki eleven volt, az már a Szent-Péter-téren van rég.

Ekkor egy nyitott kocsi áll meg a hotel előtt, egy bennülő férfival, kiben Blanka Manassét ismerte fel.

Szive nagyot dobbant. S az arcza elárulta már a szivét, piros lett.

Manassé sietve jött fel hozzá.

— Bocsásson meg herczegnő, hogy hivatlanul jövök. Láttam az arczából tegnap, hogy nehezen mond le arról az áldásról, a mi a mai loggiáról fog elhangzani, s találtam rá módot, hogy jelen lehessen.

A herczegnő megörült s megrettent egyszerre.

— De hisz elkéstem már; ünnepélyhez sem vagyok öltözve.

Elég ideje van, herczegnő. Rossi úr neje olyan jó volt, hogy felajánlja önt magával vinni a franczia követség külön hölgykarzatára, mely csupán huszonnégy hölgy számára van felállítva, külön bejárással a katonai sorfal közül, legközelebb a

loggiához. Egy óra mulva eljön önért saját hintajával a grófnő. Addig felkészülhet a herczegnő.

— Ön is eljön?

— A grófnőt elkisérem idáig leányával együtt, a kiben ön igen rokonszenves alakot fog megismerni, de oda nem kisérhetem önöket, mert a külön karzatra csak hölgyeket eresztenek, hanem majd valahová befurakodom én is, felmászok valamelyik obeliszkre, a mit még meg nem szálltak mások.

Azzal sietett vissza a követségi palotába.

Ez ajánlat ellen aztán az ügyvédnek sem lehetett semmi kifogása. Inkább kapni kell két kézzel a magas pártfogáson. Nagy megnyugvására szolgált, hogy ezúttal Manassé elmaradt a herczegnőtől s az kizárólag hölgy társaságában fogja tölteni a napot.

Most aztán Dormándynénak még jobban megfájdult a feje, hogy a herczegnő nélküle ment el a benedictióra. De hisz őt csak nem hihatta, mikor be volt kötve a feje.

De még annál nagyobb bántalom is történt Dormándynéval; mert a mint Manassé visszatért a grófi családdal, s aztán a hölgyeket egymással megismerteté és magukra hagyta: ez alatt átment Gábor úr szobájába s azt is elkezdé csábítani.

— No, bátyám. Ha a lábai beleegyeznének, ha az etiquette-szabályok nem gátolnák, ha hite és vallása nem tiltaná, s ha a latin allocutio már be volna tanulva, tudnék ám egy olyan csendes kis helyet, a honnan árnyékban ülve lehetne meglátni azt, a mit ezernyolczszáz esztendeig nem látott em-

beri szem s letelik új ezernyolczszáz esztendő, hogy nem fog újra látni.

— Micsodát?

— Egy római pápát, a ki élére áll a népszabadságnak, s ki a Szent-Péter templom loggiájáról, a tiarával a fején, benedictiot mond az előtte felállított római hadseregre, a mely megindul harczolni a népszabadságért. Ott van felállítva Durando egész hadteste a téren; s a római pápa megáldja a szabadságért, a felvilágosodás győzelmeért kivont fegyvert. Bátyám álmai ezek, s most ébren nem nézi meg?

— Hüh, öcsém, ez valami! mormogá Gábor úr. Az egész római hadsereg! Maga Durandó! Ezt lehetetlen meg nem nézni! Várhatsz addig, a míg a díszruhámat fölveszem?

Gábor úr mindent elfelejtett erre a csábszóra, a mit eddig impedimentum dirimensnek talált saját személye s a szentpétertéri nagy szertartás között s sietett magyar vitéznek öltözni karddal, panyókával.

— De halkan lépegessünk, mert Dormándyné alszik.

Nem aludt biz az; sőt inkább nagyon mérges volt, mikor hallotta, hogy lassan, csoszogva osonnak el az ajtaja előtt s halkan teszik be az ajtót. Felfogadta haragjában, hogy ezért Zimándyhoz kegyetlen fog lenni, Manassét pedig szeme elé nem ereszti többé. Különben is ez az oka a mai fejfájásának is, mert ez előtt hat nappal rávitatta a pálinkát. Az akkori borszesztől kapta most ezt a migrainet. Haragudott a herczegnőre is, a miért az egy most eléje toppant idegen asszonynyal kész

elmenni inkább, hogysem egyetlen kipróbált barátnéja mellett ott maradna ápolónak; — sőt a pápára is haragudott, a mért épen olyan napot választott erre az ünnepélyre, a mikor ő neki az ágyban kell maradni; s haragjában félre tette az imádságos könyvet s elővette a patience-kártyát, azt rakta ki a paplanára, s a mint az első ágyúdördülés jelenté, hogy az ünepély kezdődik, sírva fakadt, s felfogadta, hogy a mint haza megy, rögtön kalvinistává lesz.

Manassé ez alatt bemutatta a grófnőnek az árpádkori hősnek öltözött Zimándy urat, kinek a mentekötő láncán akkora emberfejes medaillonok lógtak, hogy elbujhatott mellettük minden Calatrava érdemrend; azzal együtt lementek a grófné carosseáig, annak volt egy hátulsó inas-ülése, abból a lakájt leszállították, s átdelegálták a kocsishoz; a két úr pedig beült az expropirált inas-ülésbe, a hölgyek háta mögé; így minden akadály nélkül jutottak el a Szent-Péter-térig, a hol a követségi firma oltalma alatt a katonai sorfalak között minden furakodás nélkül érték el a föntartott franczia tribunet, melyen a választott hölgyek csak most kezdtek letelepülni, míg a „confessio“ két oldalán emelt karzatok lakói már hajnal óta helyeiken ülnek és szenvedik a keresztyéni csendes martyriumot.

A hölgyek tehát könnyen helyeikhez jutottak, a férfiaknak ez kissé nehezen ment. Nekik a tribunet emelő keresztgerendázat között kellett elhelyezkedniök; Gábor úrnak átengedé Manassé a legjob positiót, tudniillik azt az ülőhelyet, a mit két hegyes szöget képező gerenda kinál; a mi

olyan volt, mintha valaki egy V betűbe ülne bele; hanem neki magának már csak egy arasznyi kiálló szarufavég jutott, a min csak egy lábával állhatott meg, a másik az alatt pihent, s a félkarjával a czölöpökbe kellett fogóznia: valóságos aequilibrista tornagyakorlat volt az. De meg volt érette a jutalma. Egy kartávolnyi magasban láthatta épen maga fölött Blankát, s maga előtt az egész Szent-Péter-tért, a templommal együtt.

S az nagyszerű látvány volt, mely megszégyenít minden képzeletet.

Jól volt mondva: új ezernyolczszáz év kell ahhoz, hogy ezt emberi szem még egyszer meglássa.

A Szent-Péter templom előtt föl egész a lépcsőkig, felállítva egy egész hadsereg; gyalogság, lovasság, ágyúk. Minden ezrednek két zászlója van, az egyik a római egyházállamé a mennyország kulcsaival, a másik a piros fehér zöld: Olaszország és a szabadság lobogója.

S a hadrendbe állított fegyvertest azt az óriási tért csak végig éri, de nem tölti meg; a drága keretben, melyet a Szent-Péter templom, s a két félkörű oszlopcsarnok képez, egy kép van foglalva, melyet megmérni hiányzanak az emberi fogalmak.

Mindaz, a mi pompa és ragyogás, az öt világrészből egy tömegbe gyűjtve: egy tenger — selyemből, csipkéből és aranyból! Díszjelmezei minden népnek, zászlói minden országnak, ragyogó sisakok, arany süvegek, vésett művű mellvértek, tollas barettek és nyusztkalpagok, arany és ezüst vállrojtok ezernyi tömegekben; a körülfutó karzatokon a szépség népe, az egyedül egységes nemzet.

a hölgyek nemzete. Az emberiségnek az a fele, mely nem visel egymással háborut, mely nem részese az átoknak, mely az égre kiált; mely nem irtja ki a szomszédot, nem épit várakat, börtönöket: — a nők.

Még hátrább, egész a Borgoig, a kocsik özöne, megrakva sokasággal s maga a souverain nép a háztetőkön, a falakon, az obeliszk mellett, festői népviseletben; egy szent szobor helyén most egy ember-pyramid emelkedik s az élő szobor tetején a római nép kedvencz alakja: a hirhedett Ciceruacchio, kezében egy roppant tricolor zászlóval.

S e kép oly óriási nagy, hogy annak, ki egyik keretétől a másikra áttekint, a tulsó részen nyüzsgő embertömeg úgy tünik fel, mint egy czifra hangyaboly.

S benn a Szent-Péter temploma is tömve néppel. A ki a pápa pontificatioján akar jelen lenni, ugyan az nem részesülhet a loggiai benedictióban.

Az órák tizennyolczat ütnek, dél van, midőn megkondul a harang a nyugoti toronyban, s az angyalvár bástyáin elkezdenek dörögni az ágyúk. A templomi szertartás végződött: a bronz templomajtók bőrfüggönyei megnyílnak, s előjön a zarándokok menete, elfoglalva a kolosszális lépcsőzetet; a magasból titokteljes zene hangzik alá, az idegen nem tudja, honnan jön az? a kupolában elhelyezett katonai zenekar harsogtatja a dicsőitő zsolozsmát. Olyan az, mintha a bezárt égből hangzanék alá, elpárolva a felhőkárpitoktól. A hivők szerint a zenészek ezüst trombitákat fujnak. Minden arcz a loggia felé van fordulva most. Ez egy

páholyszerű oszlopcsarnok a Szent-Péter templom homlokzatán, toronymagasságban.

A miriadnyi néptömeg ide alant zúg; mindenki látni óhajt és nyugtalankodik; úgy hangzik az, mint a tengermoraj.

Egyszerre megelevenedik a loggia. Pompa, mely túlragyog minden fejedelmi fényt, tárul elé. Bíbornokok sorai, középkori pánczélos lovagalakok, szolgaruhának szegődött királyi palást. A koronahordók jönnek a két hármas koronával: az egyik I. Napoleon, a másik a spanyol királynő ajándéka, brilliántokkal terhelt koronák. A harmadik: a legrégibb, mely előbb egyszerű volt, azután kettős lett, utoljára hármassá növekedett, az egyházfejedelem fejét ékesíti, kit aranytrónusban ülve hoznak a loggia párkányáig, hová a másik két koronát letették; hordszéke mellett főpapok csoportja, a háttérben magasra emelt páva- s strucztoll-legyezők,

A mint a pápa a loggia párkányához ér, feláll a trónjáról, a nap teljes fényében megvilágítja alakját.

Öltözete csupa fehér és arany. Vakító fényalak. És az a jóságos mosoly az arczán, a mi ragyogóbb koronája minden köveinél.

Manassé nem a pápát nézte, hanem Blankát. Milyen boldog volt e perczben ez a szegény asszony! Valamennyi úrhölgy között ő hozta el magával a legszebb gyémántokat: azt a két örömkönyet nagy, sötét szemeiben.

A pápa kezében nem volt sem pásztorbot, sem kereszt. Annak az emlékére, hogy Péter apostol tanítványa Maternus feltámasztására odaadta pásztorbotját, a pápának nem lehet másutt azt

viselni, csak Trier kerületében, hol Maternus meghalt.

Mellette állt a két legifjabb bibornok, a dékányok; kezükben egy-egy pálmalevéllel.

S akkor, a miriádnyi nép elcsendesülése alatt aláhangzott a koronás főpap áldása.

Csengő, hatalmas, érzéstől áthatott férfihang volt az. Vontatott énekléshez hasonló. S az áldás tartama is egyszerű, emberi, malasztos. Bűnbocsánatot, időt a megtérésre, bűnbánó szivet, megjavult éltet, kegyelmet, vigasztalást s kitartást a jó munkában kér az Istentől a jelenlevőknek s nem zár ki belőle senkit.

Egy köny odahullott Blanka szeméből Manassé arczába, a mint egymásra tekintettek. Ez a könycsepp jegyezte el őket egymásnak. Vagy az egyiknek kell leszállni, vagy a másiknak kell fölemelkedni! De találkozniok, egyesülniök kell.

A mint a pápa áldása elrezgett a légben, egy stentori szó az emberpyramid tetejéről fölkiáltott: „Evviva Pio Nono!"

S erre a miriádok néptengere oly óriási kiáltásban tört ki, hogy azt semmi tenger utána nem csinálja. Egy itéletnapi hozsannakiáltás volt az, a halottak fölébresztésére szolgáló; a megáldott nép visszarivallja az áldást a főpapnak, kit e napon a szivében hordott mindenki. A szabadság Péter apostola volt ő e pillanatban s Szent-Péter kulcsainak egyikével a mennyei, másikkal a földi paradicsomot nyitá meg népei előtt.

A népáldás hangja elnyelte a két bibornok-dékány utóbeszédét; néhány pillanat mulva megint egyszerre mintha ketté vágták volna a zajt, elcsen-

lesült minden. A bibornokok a kezükben tartott pálmalevelet hajitják le onnan a magasból a nép közé.

A két leszálló levél egyszerre magára vonta a figyelmet. Vajon hová fognak leszállani? Ki lesz a boldog halandó, a kinek a áldás és bocsánat jelvénye jutni fog?

A lenge pálmalevél lassan szállt alá a magasból, s mint minden, a mi ívalakra hajlott, szeszélyes kanyarulatokat tett a légben.

A nyugat felé szálló pálmalevél végre orsóalakú örvénylő forgással hullott alá magára az olasz önkéntes ezred zászlajára, ismét felköltve a dörgő diadalkiáltást, míg a kelet felé szálló levél ringatózva, kanyarogva, szeszélyes lengéssel csalogatta a ráváró tömeget; egy szellőfuvallat egyszerre a franczia páholy felé ragadta azt. Száz kéz nyult föl eléje, hogy elfogja a lehulló jelvényt.

Hanem a szézegyedik hosszabb volt a többinél. Az tudniillik Manasséé volt, a ki az állvány szarufájára hágva, az egész tömeget megelőzte egy karhosszával, s az odalebbenő pálmalevelet szerencsésen elragadta. S ugyanabban a perczben odakinálta azt a feje fölött ülő hölgynek, Blankának. S ezzel ismét ki lett víva egy újabb üdvriadal a közönség részéről.

Blanka szép volt, de az a percz, melyben a bűnbocsánat és áldás pálmalevele kezébe jutott, valami oly megdicsőülést kölcsönzött arczának, hogy a rátekintő ezernyi szem előtt úgy tünt fel, mint egyike azoknak a szent alakoknak, a kik fölemelkednek az égbe.

Ez a pálmalevél annyi volt neki, mint egy egész fejére omló mennyország.

Mikor eszébe jutott, hogy megköszönje azt annak. ki merész kézzel közvetítője volt az égi ajándéknak, már akkor az nem volt közelében.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— Bizony Isten nagy dolog volt ez, öcsém! mondá Gábor úr, a mikor Manassé annyira útat tört előtte, hogy valami szekérbe elhelyezhesse magát. A római pápa áldást mond a szabadságharczba induló seregekre! Ilyen még nem volt!

— Hanem most azután, bátyám, sietve hajtsa keresztül a herczegnő perét, a míg ezek a csillagképletek uralkodnak.

— Mit? csak nem hiszed, hogy a pápa játékot űzzön ilyen nagy eszmékből? förmedt rá Gábor úr, valódi haraggal.

— Azon nem kételkedem, hogy Pio Nono szelíd, jó szívű ember, kegyes uralkodó, felvilágosodott fő, hanem hogy a jámbor keresztény Durandot a pogány osztrákok, nem tekintve a szent atya áldását, kegyetlenül meg fogják verni az első találkozásnál, azt nagyon valószínűnek tartom; s hogy akkor milyen időváltozás fog Rómában bekövetkezni? azt halandó előre nem tudhatja. Jó lesz sietni, míg el nem szárad az a pálmalevél!

XI.

Mikor Gábor úr hazaért a hotelbe, akkor még természetesen nem volt otthon a herczegnő. Annak még várnia kell, míg a tömegoszlásnál a Rossiék hintójára kerül a sor.

Gábor úr legelébb is sietett magát czivilbe tenni. Azután bekoczogtatott Dormándyné ajtaján: „szabad-e?“

Belülről erőteljes és kategorikus válaszul hangzott: „nem szabad“.

Ez most duzzog.

Pedig, a hogy a szobaleány tanuvallomásából kiderült, már föl is kelt a szép asszony és felöltözött s annyira elmult a fejfájása, hogy a table d'hôte határideje után tudakozódott s addig is egy adag osztrigát hozatott fel magának. Várni kell, míg magától kibékül. A herczegnő majd kiengeszteli.

Annak a megérkeztét aztán türelmetlenül leste Gábor úr, bodor füstöket eregetve tajtékpipájából ki az ablakon át, az utczára.

Egyszer aztán irtóztató néprivalgást hall közelíteni az utcza vége felől, mintha valami vidám jellemű forradalom venné erre felé az útját. A néptömeg megtölté az utczát, megkoszorúzott trikolor zászlókat lobogtatva s e zászlók között gördült előre Rossiék hintója, a grófnővel, leányával és a herczegnővel; az egész hintó tele volt szórva virágcsokrokkal és koszorukkal; hanem lovak nem voltak eléje fogva. Férfiak vontatták és tolták azt a hotel kapujáig folytonos üdvriadal mellett.

A hintóból leemelték a herczegnőt odasietö nemzetőrtisztek s fölvezették a szobáiba, a hintót, Rossiékkal, vontatta tovább a felséges nép.

Gábor úr meg nem foghatta, hogy történhetik mindez? Türelmetlenül csöngetett a szobapinczérnek.

A csöngetésre berohant hozzá egy nemzetőr; kardosan, a zöldágas keppivel a fején.

— Nekem pinczér kell, nem gárdista!

— Én vagyok a pinczér.

— Mi történt itt?

— Nem tudok semmit. Talán a maitre du hôtel tudja, az onnan jön.

— Hát küldje gyorsan a maitre du hôtelt.

Percz mulva belépet hozzá egy nemzetőrkapitány; csákósan, vállrojtosan.

— Kit keres signore capitano? förmedt rá Gábor úr.

— No hát én vagyok a maitre du hôtel.

— Ah, pardon! nem ismertem önre ebben a costumeben. Mi történt a herczegnővel?

— Cz cz cz cz cz hn! czuppogatott a vendéglős; s aztán megint elől kezdte; cz cz cz cz hn!

— Odáig tudom, vágott eléje Gábor úr, a mikor a herczegnő a pálmalevelet megkapta, mert addig magam is ott voltam.

— Csak röviden mondhatom el signore, mert száz felé kell szaladnom. Hol is kezdjem?

Ekor kopogtattak az ajtón. Ugyan ki alkalmatlankodik most?

Már a nyelvén volt Gábor úrnak a „nem szabad!" midőn az ajtó, nyomban a kopogtatás után fel is tárult s „nagyon is szabad!" annak, a ki most belépett. A szép Dormándyné volt. A kiváncsiság meg is gyógyította, ki is engesztelte. Azért, hogy megtudja a rendkivüli eseményeket, jégre tette a haragját s maga lett Gábor úr látogatója.

— Hát, signore és signora, két szóval elmon-

dom. A benedizione után, a mint a „beata ungherese“ (mert nálunk azt, a ki a husvéti áldásnál a „palmá“-t megnyeri, „beata“ névvel szokták megtisztelni) tehát, a mint a pálmát megkapta, levette a brilliántos karpereczét a karjáról s azt a közkedvességü népvezér, a szentelt barkaáruló Beppo Comincio kosarába veté e szavakkal: „a szent ügy elősegitésére!“ mely példájára a többi úrhölgyek mind egymás után lekapcsolták kösöntyüiket, hasonló szent lelkesedéssel; a gyujtó szikra körül futott a tribuneökön, a szentelt barkaárulók kosarai köröskörül jártak s egy percz alatt tetézve lettek ékszerekkel, miket a derék Ciceruacchio vett át a nemzeti kincstár számára: begyült egy millió scudi. A szikrából láng, aztán lángoszlop lett; olyan, mint a Vezuv kitörése, — (a mit önöknek is meg kell tekinteni, szurta közbe a „maitre du hôtel“ egy pillanatra elfeledve a capitano-de-la-guarda nazionalét; ajánlhatom Nápolyban a hotel du Danemarkot. ott németül is beszélnek), — tizenkét ezer fiatal ember iratta be magát az önkéntes seregbe rögtön. Nekem minden pinczérem nemzetőr lett. Holnap a szobaleányok fognak felszolgálni az asztalnál. A pápának két unokaöcscse is beállt az önkéntes légióba. A bibornokok pompás lovaikat odaadták a hadsereg ágyúihoz való fogatnak; hasonlót tettek a herczegek, grófok, nagykereskedők, mind kifogatták hintaikból a nemes paripákat; allo az ágyuk elé. Rossi grófné is odaadta a maga lovait. A nép azután maga ragadta meg a rudakat s vontatta a hintókat a palotáig! A balkonokról koszorú! cz cz cz! virág! cz cz cz! ohi! ahi!

A derék férfi úgy kifáradt a lelkesülésben, hogy

már csak jajgatni tudott és nem várta az „addiot“, hanem szaladt ki a szobából.

— No lássa ön; szólt Gábor úr Dormándynéhoz, e nagyszerű jelenet elbeszélése után. Milyen jól járt ön, hogy nem volt ott; most megmaradt a szép karperecze, a mit bizonyosan ön is elhagyott volna.

— Prózai ember! mondá a szőke delnő, elsietve s boszúsan csapta be maga után az ajtót.

A dolog nem egészen úgy történt pragmatice, a hogy azt a capitano előadta. Ilyen kezdeményezéshez a szelíd Blanka lelkében minden erély és routin hiányzott. Hanem úgy volt az, hogy a mint a pálmalevelet keblébe rejté, karperecze lekapcsolódott karjáról s leesett az embertömeg közé. A ki azt megtalálta, csakugyan a derék Beppo Comincio volt, ki egy kis ketreczet ütött fel a szegletben, s ott árulta a husvéti emlékvirágokat, a mihez neki szabadalma volt. Ez a karpereczet hosszú pálczájának hármas keresztű végére akasztva, nyujtá fel a herczegnőnek, ki azonban a véletlent égi intésnek véve, azzal a szóval utasítá azt vissza, hogy az elveszett ékszert a „szent ügy oltárára“ kivánja letenni. Ő bizonyosan az egyházat értette. A virágárust, aranyos casulájában, bátran a pápai cortegehez tartozó bussolantének tarthatta. „Szent ügynek“ azonban az esztendő folytán Rómában a „szabadságharcz“ ügyét tartották s a népszónok Beppo Comincio ily értelemben proclamálta a „beatától“ jött ajándékot. Az eredmény csakugyan az lett, a mit a vendéglős elmondott.

Blanka jó maga még csak sejtelemmel sem birt

arról, hogy mit tett? A dicsőség, az ovatio diadalzaja, mely körülvette, érthetlen talány volt rá nézve: megrettent tőle, reszketett. A lelkesedés felfoghatlan zaja, az ölébe repülő koszorúk oly hatással voltak rá, mintha temetési pompáját látná és hallaná élve. Mikor haza ért, alig volt annyi ereje még, hogy szobájába tudjon támolyogni. S ott rögtön levetkőztetteté magát és lefeküdt. Úgy rázkódott egész teste, mintha a hideg lelné.

Mikor Dormándyné bement hozzá, hogy meghívja a table d'hôte-hoz, már fekve találta, s az arcza égett, mint a lázbetegé. Nem kivánt mást, csak czitromvizet. Megvolt törve a rendkívüli izgalom alatt. A keskeny pálmalevelet odarejté az inge alá, keblébe s kezeit összefonva fölötte imádkozott.

De sokszor elringatá álomba ez a pálmalevél!

XII.

Gábor úr azzal igyekezett a szép Dormándyné duzzogását kiengesztelni, hogy mikor az étterembe levezette, azt mondá neki:

— Ez a mai nap eseménye végtelen sok előnyt adott a herczegnő ügyének.

— No hát, ha azt akarja ön, hogy ki legyek engesztelve, mondja meg ön nekem, de egész maga valóságában, miben áll ennek a mi herczegnőnknek az ügye, a miért mi ide Rómába jöttünk? Azt tudja ön, hogy nekem is tisztába kell lennem minden eshetőség irányában; minthogy saját elintézendő ügyeim vannak.

— Tudom, igen is; majd odalenn a table d'hôtenál hegyére tövire mindent elbeszélek; a szomszédaink nem értenek a nyelvünkön.

Ezért aztán megnyerte azt, hogy megcsipték a karját s teljes bűnbocsánatot kapott a gyónás után az eddig elkövetett bűnös tettekért.

Ezúttal Zimándy urat és Dormándynét ültette a maitre d'hôtel az óriási virágbokréta mögé, melynek az asztal közepén az a rendeltetése volt, hogy a vendégek savanyú képét eltakarja, a mit azok egymásra fintorgatnak, ha az ételek nem tetszenek nekik. S a suttogó párnak ezúttal jól esett a rejtegető bokor.

— Tehát, a míg a levest hozzák, röviden beavatom nagyságodat abba a tudományba, a mire kívánom, hogy soha se legyen szüksége életében. A herczegnő ellen a férje válópört indított. Ő lenne a felperes. A római katholikus vallás a házasságot felbonthatlan szentségnek tartja. Olyan esetekben, a mik az együttélést lehetetlenné teszik a házasfelek között, csak a külön lakást engedi meg, de a sacramentum maga csak a halál által bontható fel.

— Ne beszéljen ön halálról, mikor az ember épen levest kezd enni.

— Én — köszönöm — nem eszem levest. Ki nem állhatom a sárgarépametéltet a levesben. Egyáltalában nem szeretem a sárgarépát. Ugy-e bár, nagyságod nem szokott ezt odahaza főzetni soha? Ez is egy ok a separatióra, ha nem is thoro, de a mensa.

— Ugyan ne fecsegjen annyi hiábavalóságot, hanem értekezzék a válóperről.

— Hiszen azt teszem. Tehát az egyszerű külön-

választásba sem a herczeg, sem a neje nem akarnak belenyugodni; a nő még „gyermek"; még nem is élt, a herczeg pedig alkalmasint nőül akarja venni a kedvesét.

— De hát miért akarja épen azt nőül venni? Miért „nőül?" és miért „őt?"

— Jaj, lelkem, szép nagysád; ne kivánja ezt olyan könnyen megérteni, mintha arról volna szó, hogy miért szippantja be a szomszédom a maga tizenkét darab eleven osztrigáját olyan delicziával, a mitől engem a hideg kilel, ha a tányéromra találják tenni? Ez a herczeg és a marquisné közötti ügy. A tökéletes elválást azonban csak akkor engedi meg a római katholikus egyházjog, ha magát a megkötött házaságot nem létezőnek tekinti, a minek az esélyeit igen szépen versbe szedte valaki a diákok számára. Lehet válogatni a menüből, egyik rosszabb a másiknál.

— A table d'hôte-t érti ön, vagy a házasságbontó okokat?

— Talán mind a kettőt. Ezen okokat a tridenti zsinat alapitotta meg. A pápai curiának aztán van egy titkos instructiója, a mely a válóperekben dönteni szokott. Ez instructiónak 13-ik kacscsa az, a mire mind a két fél alapitja a keresetét, a herczeg is és neje is.

— S mit mond a 13-ik kacscs?

— Diákul van. Ugyan, signora, nem kaphatnék egy kis házi kenyeret? Grázia! Nagysád is szereti a házi kenyeret? Ez itt „pane francese". A 13-ik §-a az instructiónak nem létezettnek mondja ki a házasságot; hanem egyúttal halálitéletet is mond ki. Az a fél, a melyik az itéletre okot szolgáltatott,

meg van halva a világra nézve: annak többé házasságra lépni nem szabad.

— És miért nem?

— Vigyázzon kérem, nagysád! Mikor az ember halat eszik, akkor nem kell beszélni, mert szálkát nyel le. Csak én hadd beszéljek, a ki nem eszem halat.

Gábor úr aztán kitisztogatott szépen minden szálkát ebből a kényes themából, a mely egy gyöngéd hölgynek a torkán akadhatna.

— Ez egy igen kellemetlen, gyűlöletes per, a mi az embert mélyebben lealázza, a pap lába alá, mint a hogy Henrik császár volt megalázva Canossában; ez csak mint „bűnbánó ember" hajtá porba a fejét, a váló fél pedig: mint „bűnbánó állat".

— Ügyeljen ön! A szomszádja koczintáni akar önnel a pápa egészségére.

— Ah! Evviva Pio Nono! Igazán mondom: örömest ittam az egészségére. Pedig bizonnyal mondom, éhomra ittam. Ugyan adjanak már valami húsfélét! Hiszen elmúlt a nagy hét. Nem kell már böjtölni. — Minden reménységünk ő szentségében van most. A válóper ez alapon sok veszélylyel jár, s a mikor az egyik felt megszabadítja, a másik felt megsemmisíti. És itt épen olyan nevezetes ember ügyéről van szó, mint Cagliari herczeg. Ez nem csak gazdagsága miatt nevezetes, hanem diplomatai befolyása miatt is. Többet lakik Bécsben, mint Rómában s palotája mind a két helyen, téli s nyári. Ott is nagy földbirtokos, itt is. Tevékeny tagja annak a pártnak, mely ellensége minden alkotmányos szabadságnak. Mikor a római curia az olasz mozgalom által el hagyta magát ragadtatni, akkor a

herczegnek tanácsos volt Rómát elhagyni s a palotája ablakára vastáblákat tétetni föl. Ő és az osztrák nagykövet csak egy napon térhetnek vissza Rómába. S ez a herczegnőre nézve a legkedvezőbb helyzet. Ha az itélet eldöntését siettetni lehet, akkor a herczeg vesztett. Ő most az idézésre nem jelenhet meg Rómában. Itt a nép megkövezné — „most". Tehát itéletet nyerhetünk ellene „in contumaciam". — Még az is a szerencsénk, hogy meghatalmazottját, Vajdárt, a derék, jó, becsületes haramiák elfogták s valami barlangban fogva tartják, s míg azt a herczeg kiváltja, addig itt elverjük rajta a port. — No, ha az olasz ezt nevezi sült húsnak, akkor szeretném tudni, hogy milyen nála a nyers? Igazán mondom, bégetett, mikor belevágtam." — Mi volt ez az izé signore, a mit most lenyeltem? — „Cardi!" Bogáncs! Azzal nálunk a szamarakat tartják, köszönöm a komplimentet.

— Ugyan folytassa, kérem! Nem a gastronomiai értekezést, hanem a cánonjogit.

— Mondom, hogy a körülmények kedvezése mellett módunkban áll a herczeggel oly kegyetlenül elbánni, a hogy csak kívánjuk. Nyerhetünk ellene olyan itéletet, mely a herczegnőnek rangjához illő életjáradékot biztosít, még új férjhezmenetel esetére is: választhatunk a herczeg palotái közül, hogy melyikben lakjék? míg másfelől a herczeget érheti az a balsors (akarom mondani: szerencse!), hogy nem nősülhet meg többé.

— Uram, ön elfelejti, hogy ki előtt beszél?

— Ez „ad hominem" azaz „ad foeminam" volt mondva. Bizonyosan szerencse lesz rá nézve, ha

a marquisnőt nem teheti nejévé. — Azonban hát az egész ügyvédi szép tervem egy nagy akadályba ütközik. S az a herczegnő kedelye. Arra nézve, hogy magának kedvező ítéletet kapjon, neki kellene a herczeg ellen oly vallomásokat tenni, a miktől iszonyodik. Azt mondja, hogy készebb meghalni, mint ajkain egy szót kiejteni, a mi a családi élet titka. És azután azt tudva, hogy ezen önvédelme által a herczeget oly élve eltemett alakká tenné, a milyennek az szánta őt, visszaborzad tőle a jó szive, mint egy gyilkosságtól. Nincs bátorsága a szivének szegezett tőrt kivenni megölője kezéből s annak a szivébe ütni. Annak a vagyonából sem akart részt kapni. Fél a maga fájdalmától úgy szabadulni meg, hogy ezt odaadja másnak.

— De hát akkor minek jöttünk ide Rómába?

— Azt is elmondom. A titkos instructióknak van egy záradéka, mely azon esetekben, a hol a birák bölcsesége az igazságot eltalálni nem elégséges, a pápának, mint Krisztus helytartójának, adja meg a kegyelmezési jogot. Ez épen oly királyi jog, mint a haláltól megkegyelmezés. A törvény határain túl megteheti azt a pápa, hogy rendkivüli esetekben, különös kegyelemből semmisnek nyilatkoztatja ki az egész házasságot, s mind a két felt feloldja az itélet terhei alól. Ezt a jogot nagyon ritkán használja egy pápa: rendkivüli idők kellenek hozzá; — én azt hiszem, hogy épen ilyen eset és ilyen idők vannak most, s ezért siettünk olyan nagyon. A mai nap után semmi aggodalmam, hogy a herczegnő óhajtása teljesülni fog: megmenekül a herczegtől, a nélkül, hogy annak vesztét okozná, a mit nem tudna

a szivén elviselni. — Holnap fogad bennünket ő szentsége kihallgatáson.

A szép szőke hölgy egészen meg volt elégedve az ebéddel, nem úgy, mint Gábor úr, a ki a table d'hôte után rögtön egy rostélyost rendelt fel magának a szobájába.

XIII.

Másnap volt a fogadás ő szentségénél.

Korán reggel meglátogatta a magyarországi jövevényeket a Szent-Péter-egyház tizenkét gyóntatóinak egyike: a gyóntató „in lingua hungarica", főtisztelendő Szerényi diakonus úr, kinek láttára nagyon megörült az ügyvéd. Régi ismerőse volt, per tu pajtás, hajdan, mikor még csak plébános volt, sokat tarokkoztak együtt.

A diakonus egyenesen küldve volt hozzá és védenczéhez a főszertartásmester részéről, hogy őket a megjelenés helyéről, módjáról és külsőségeiről értesítse. Még abba is beavatta őket, hogy a hölgyeknek miként kell öltözve lennie. Magas ruhában, a ki nem gyászol, annak színes öltönyben, vagy ha feketében, hát akkor selyemben; ékszert lehet felrakni. Az elfogadási teremig versbe öltözött lakáj fogja őket elvezetni, folyamodásukat kezükben tartsák. A trónteremben (a hol a hölgyeknek szabad lesz hámulatukat kielégíteni a nagyszerű japáni porczellánműveken) a major domus két sorban felállítja az elfogadottakat, kik ott várnak, míg ő szentsége megérkezik.

— Te! szól közbe Gábor úr. Tudja a pápa, hogy én — „vastag nyakú" vagyok?

— Nem szokta kérdeni a kihallgatásért folyamodók hitvallását. Áldását egyformán osztja mindenkinek: azt hiszi, hogy a ki kérte, annak szüksége volt rá.

— No, mert azt mondom, hogy én meg nem csókolom neki a papucsát, ha azt a Vatikánt nekem adja is.

— Azt pedig nem adja neked. Hanem hát nem kell annak a papucsát megcsókolnod. Mikor odaér a kihallgatandó elé, az egyszerűen meghajtja előtte a térdét s átadja a folyamodását.

— No majd úgy teszek, mint az egykori király (nem jut eszembe a neve), a ki a pecsétnyomó gyürűjét ejtette a földre, hogy azalatt, a míg azt fölveszi, úgy lássék, mintha térdet hajtana.

— Azt is teheted. Egyébiránt akármit csinálsz, nem tűnik föl abban a nagy tömegben.

— Hát sokan leszünk a kihallgatáson?

— Ezúttal csak nyolczszázan.

— Hüh! Nyolczszázan! Hát akkor, hogy mondom én el az a szép latin orácziót, a miért egész éjjel fen voltam?

— Sehogy sem. A pápához nem szokás a nyilvános kihallgatáson orácziót tartani; ő szentsége szól, a kihez akar, s csak a megszólításra adnak választ. Kérvényeiket a titkár veszi át a pápa kezéből.

— Jó hát, hogy a kérvénybe is beleírtam, a mit el akartam mondani.

— Az nagyon jó.

— No hát köszöntetem ő szentségét. — Mondd meg neki, hogy én voltam az, a ki meginditványoztam Pesten a Radikál-körben, hogy Pio Nono

arczképe aranyrámában kifüggesztessék, aztán, ha szokott dohányozni ő szentsége, olyan hatalmas kospallagival szolgálok neki.

A diakonusnak dolga volt s búcsúzott, odább ment.

Eltávozta után Dormándyné keményen lebordta Gábor urat, hogy mit figurázik ilyen ünnepélyes dolgokkal, még elront mindent.

— Nem kell tőle félni. Csak a régi czimbora előtt feszítettem egy kicsit magamat. Azzal szabad tréfálózni. Mikor én védek valakit, akkor egészen annak az alteregója vagyok; ügyvédi kötelességem, ha kriminalistát védek, olyan furfangosnak lenni, mint az, úgy tagadni, a hogy az: esküm kötelez rá. Ha egy asszonyt védek, olyan alázatosnak kell lennem, mint egy asszony; s ha ő katholikus, én is az vagyok. Akkor én nem vagyok Zimándy Gábor, hanem Cagliari herczegnő teljhatalmazottja. De bizony csak kaphatnám nyolczszem között a pápát a herczegnő ügyében, fogadom, hogy összevisza csókolnám a papucsát, mintha az édes anyám ábrázatja volna!

Ez már megint a másik túlságba menő hetvenkedés volt Gábor úrtól, miután bizonyosan tudta, hogy nyolczszázad magával lesz a kihallgatáson s fogadását nem lehet beváltania.

A kitűzött órára azonban pontosan ott kellett lenni, s a magyar embernek az a szokása, hogy mikor idegen helyre, nagyon nagy úrhoz van híva, úgy szokott sietni a megjelenéssel, hogy ha reggelre van híva, ő segít az inasokat felöltöztetni, s ha estére van híva, a gyertyákat a csillárokban meggyújtogatni.

Mikor a várakozó-teremben beléptek, még senki sem volt rajtok kívül jelen. Csak épen egy diakonus jegyző, a ki a bejelentő kamarás fennhangú kiáltására egy hosszú lajstromban az érkezettek neveit kék irallal aláhúzta. Elég idejük volt megnézegetni a nagyszerű festményeket, a japán vértanuk canonisatióját, s egy kolostoromlást, a hol a pápa és az egész szent collegium épen menekül meg a leszakadó falak közül.

Egy órával korábban jöttek.

És azután hallották az utánuk érekzők neveit a kamarás által bekiáltva; mind hatalmas, nagy nevezetességű nevek: külföldi főpapok, nagykövetek, fejedelmek, a kiket a terembe lépő major domus most már elkezdett rangjuk szerint sorakoztatni; valamennyit a mi ismerőseink csoportja elé. Aggódva lesték, vajjon jön-e egyszer olyan név is, a mi utánuk soroztatik; de csak nem jött. Egyenruhás katonák, apáczafejedelemnők, spanyol, franczia marquisk. Mind éjjük soroztattak. Azután zarándokok, remeték, fapapucsban, kötéllel derekukon. Még azok is. Azután kívánesi angol touristák, kiket csak a curiositás hozott ide, büszke lenéző myladyk tolták ismerőseinket mindig hátrább, úgy, hogy ők, a kik a leghamarább jöttek, az óra beteltéig csaknem az ajtóig lettek szorítva, a melyen bejöttek.

Kellemetlen érzés azt látni, hogy mindenki előttünk van, s utánunk nem következik senki: mi vagyunk a legutolsók, a legkisebbek.

Gábor úrnak kezdett a nyakába melegdni a

nyusztprémes kaczagány, s attól az ő vastag nyaka még keményebb lett. Bántotta a boszúság, a hátratétel érzete s most már magában igen kicsiny kis térdhajtást igért az elfogadó egyházfejedelemnek.

Ekkor, midőn már csaknem tele volt a trónterem, belép az oldalajtón egy kamarás, aranynyal hímzett fekete egyenruhában s a terem végén várakozó csapatokhoz siet.

„Serenissima principissa de Cagliari! Nobilis domina vidua de Dormand! Egregius dominus de Zimand."

A megnevezés után int nekik, hogy kövessék.

Ez azt jelenti, hogy magánkihallgatásban fognak részesülni.

Az egész hosszú termen végig kell haladniok: nyolczszáz magas úr és asszonyság sorfala között, a kik mind bámulva kisérik őket tekintetükkel, úgy, hogy e három alaknak éreznie kell a mindenünnen feléjük irányzott szemsugarakat, melyek körülfogják őket, mint egy igéz tes pókháló.

Az emberek közül néhányan ráismernek a szép herczegnőre, s a suttogás előtte, utána zizeg, mint szél a száraz falevelek között: „ah la beata!"

Gábor úr azonban e nem várt fordulat alatt úgy elfelejtette az egész latin orácziójá, hogy a megszólítás se jutott belőle eszébe, s úgy tetszett neki, mintha harminczhárom kard volna az oldalán, s az mind keresztül akarna akadni a lábai előtt.

Az út nem olyan rövid odáig, a hová ismerőseinket vezették.

A római pápa magánkihallgatási szobája nem nyílik mindjárt az összegyülési teremből, a hogy más e földi uralkodónál szokott.

Terem terem után, folyosó folyosó után tárul a meghívottak elé és minden terem és folyosó tele van királyinál felségesebb pompával. — Az arany maga a legszegényebb kincs abban. — Remekei a lángésznek, miknek alkotója is király és messiás volt a művészet országában, képezik a római egyházfejedelem termeinek díszét. Kincsek, a miknek oly magas az ára, hogy azokat megvenni nem, csak meghódítani lehet, vagy királyi lelkek mennybeli üdvéért cserébe hódolati díjul adományozni. Római császárok, világ urai, országalapitó hősök előszobáznak az ő csarnokaiban, hosszú sorokban egymás mellé állítva, s örökké nyitott szemeikkel egymásra meredve; fenkölt istenszobrok, a classicus hitrege bálványai állnak ajtaja bejáratainál; istenek, a kik nem mondhatják magukról, hogy „voltak, vannak és lesznek"— ők csak „voltak"! A mi túlélte istenségüket, az az emberalak: „örökké való emberek" lettek.

Blanka reszketett az elfogulástól, láza volt, szép arcza égett; mentől előbbre hatolt ez ihletésteljes lakosztályokon, a mik egyetlen egy embernek a lakása — és az egész világnak otthona. E palotaóriáshoz háromezer évnek van joga a múltból s megannyinak a jövőből! — Tévedtünk — még új folyosók nyílnak meg előttünk hosszú perspectiváikkal; azokban már a háromezer évet is megelőzött korszakok népe sorakozott, a nem számlált idők koronás tanui: balzsamozott királyi mumiák, az örök pyramidok örök halottjai. A hogy a hosz-

szú korridorok múltja eltűnik az időtlen időkbe, úgy távozik azoknak a jövője is a végtelenbe.

A nagyszerűség képe meghatja azt is, a ki érez, azt is, a ki gondolkozik.

S még mindig nem állapodunk meg: egy újabb folyosó nyílik elénk: egyik oldala mythoszi szobrokkal és domborművekkel rakva, de ezek iránt már mostoha lesz a figyelem, az átelleni falon erős versenytársuk akadt: egy rácsajtó, melyen át a Vatikán kertjébe lehet látni. A tekintet elfordul a kőmosolygású Canephorától, s gyönyörrel szívja fel a boscareccio bűvös látványát. A természet és az emberi művészet együtt pazarolnak. A fák a tavasz első pompájában, százados törzsek, lilaszínű virágokból szött aureolával koronáik körül: nyíló bokrok, mintha rózsából rakott oltárok volnának; a fal egy oldala arany almákkal látszik megrakva, az egy csodálatos édes naspolya gyümölcse, mely itt április elején érik, ennek tavasszal van az ősz. És közöttük az örökzöld délvirágok, a ragyogó levelű pálmák, miknek hímporos virágfürtei most törnek elő lombkoronáik alól; kipattanó bimbóiknak sporája, mint arany köd szállong a napsugárban. Szintelt ligetek virágzó narancsfákból, a Gecsemane-kert olajfáival összeborulva, mik közül magasra tör fel, mint egy élő münstertorony, a századokat számláló sötétzöld cziprus. A déli meleg szellő a nyitott üvegtáblákon át belopózik s ezernyi virág illatával tölti meg a Faraók hullacsarnokát s a kőistenek szobor-karzatait.

Itt, a kertre nyíló csarnokok egyikében, IV. Pius pápa casinójában szokta fogadni a pápa azokat, a

kiknek magánkihallgatást engedélyezett, ha hölgyek is vannak az esedezők között.

A szögletből nyiló ajtónál két svájczi testőr áll: ismerőseink czélnál vannak.

Ott állnak a lelkek nagy fejedelme előtt, a kinek birodalmát nem korlátozza a láthatár, a ki ura az ő alattvalóinak nemcsak ezen a földön, hanem a túlvilágon is, a kinek egy szavától a halott szentté lesz s az élő ember halottá, a rettenetes, a félelmetes, az óriási nagy, szelid, mosolygó arczú emberalakba öltözve. Oh e mosolyra még emlékeznek sokan, hogy az való volt. Egy boldog ember mosolygása, a ki tudja magáról, hogy ő egy király, a kit szeretnek.

A szerencsétlen gyermek ott térdelt leborulva e fényes alak lábainál, s boldog volt, hogy könyeivel áztathatta azokat.

Talán joban hitt benne, mint az Istenben. Hisz az istenszobor, ha a kétségbeesve hozzáfolyamodó átölelheti térdeit, megnyugtatást, vigasztalást ad annak; de az imádkozó mégis aggódva gondolhatrá, hogy ez hideg kő, kemény fa; tán nem is érzi a csókot, tán nem is hallja a sirást; s a kinek képét viseli, az messze van talán, nagyon messze; ime ez pedig egy élő alak, a kinek szive van, a kinek szemében megjelenik a rokonszenvező köny, a ki megért, meglát s kezét kinyujthatja, hogy megáldjon.

Blanka a boldogságtól sirt.

A világ fejedelme lehajolt hozzá és felemelte őt kegyesen. Kezét fejére tette s vigasztaló szavakat rebegett hozzá. Biztatta.

Oh, mily szentségül zárta ő e szavakat szivébe.

— Kinek volna bátorsága kétkedni azokban? — Kétkedhetik a menyasszony vőlegénye szerelemesküjében az oltár előtt; — kétkedhetik valaki a napsugárban, hogy az meleg helyett lefagyasztja virágait, — kételkedhetik valaki az anyaföldben, hogy az az elvetett kenyérmagból bürkőt fog teremni, — kétkedhetik valaki szülői szeretetében, a bölcsek tudományában, — kétkedhetik a csillagászok mathematikai számításában, — kétkedhetik a saját józan eszében, őt érzékeinek helyes felfogásában: de e mosolygó ajk jóságos szavaiban kétkedni lehetetlen volt.

„Tu es petra!"

Ugy építette e kegyes szavakra, mint a sziklára, jövendője fényes várát a szegény asszony.

— — — — — — — — — — — —

Gábor úr nem tudott magának számot adni róla, mikor vége volt az elfogadtatásnak, hogy mi történt vele? vajjon csakugyan letérdepelt ő az egyházfejedelem előtt, s csakugyan megcsókolta annak a lábát? csakugyan belesült a dictiójába, s nem tudott tovább hatolni annál, hogy „beatissime pater"? vagy mindez álom volt? (Majd megmondja Dormándyné otthon.)

Annyi bizonyos, hogy védenceze könyörgő levelét kegyes kezek vették át és így minden czél el lett érve, s ez mégis az ő ügyvédi sikeres működésének az eredménye.

Csak Dormándyné tartotta meg mind végig az asszonyoknál annyira bámulatos és kiváltságos lélekjelenlétét, hogy még azt is el tudta mondani odahaza, hogy ő szentsége az alatt, a mig Gábor úr öszevissza hebegett valamit (de azt senki se

tudja, hogy zsidóul volt-e vagy görögül?), hátulsó zsebéből egy burnót-szelenczét vont elő, s abból mosolyogva kettőt szippantott; a burnótszelencze egyszerü tojásdad alaku teknőczhéj volt, zománczfestéssel a tetején, s azután ő szentsége ugyanazon zsebéből, a selyem és aranyhimzés közül, egy zsebkendőt vont elő, mely durva gyapotvászon volt, veres és kék koczkákkal, a minőket otthon a franczia-kánusok használnak.

Mindebből a herczegnő és az ügyvéd semmit sem láttak.

XIV.

Blanka herczegnő megtette Rómában a kötelességszerü látogatásokat, elment Rossiékhoz, megköszönni a ránézve jótéteménynyé magasult szivességet; meglátogatta ** grófnét, egy nagykövet nejét, kinek férje képviselte az osztrák és magyar alattvalók érdekeit, saját nagykövetük távollétében; hanem aztán Blanka nem folytatta tovább az ismeretséget.

Finom érzéke megsugta neki, hogy egy ifju nő a ki férjétől válik, valami hidegséget sugároz ki a női társaságban, a hol megjelenik. A míg itélete ki nincs mondva, addig vádlott, — és senki sem tudja, hogy mivel van vádolva.

Kellemetes különben sem volt rá nézve a társalgás. Mindenki politikáról beszélt előtte; mindenki azt akarta tőle megtudni, hogy mi történik Magyarországon? mekkora haderővel rendelkezik a kormány? mikor ül össze a parliament? van-e rá kilátás, hogy a magyar ezredeket visszahívják

Lombardiából? s több effélét, a mire Blanka mind nem tudott felelni. Nem tudott egyebet, mint hogy egy napon Bécs utczáin magyar «éljen»-kiáltásokat hallott s ablakai alatt görbe kardos és attila-dolmányos fiatalok csoportja vonult végig.

Azután nem is volt eszében, hogy Rómában letelepedjék, keresztül utazónak tekintette magát, kit ősrégi emlékek, a bűbájos természetpompa inkább hivogatnak a látogatásra, mint a magas körök. Nem is volt egyedül. Gábor urat és Dormándynét magukra hagyni hálátlanságnak tartotta volna. Jól esett mindennap hallgatni Gábor úr ömledezéseit azon kedvencz théma fölött, hogy milyen jó lett volna, ha ősünk Attila, akkor, mikor itt járt a maga hunnusaival, Rómát elfoglalta volna, mi most volnánk a rómaiak, hisz diákul úgy is jobban tudunk, mint a hajdani Latium lakói. Milyen nagy volt az öröme, mikor a Capitolium egyik folyosóján fölfedezte azt a kőemléket, a melyen egy valóságos czifra szűrös génius támaszkodik egy elvitázhatlan rézfokosra, s alairva a sok mondat között e csalhatlan szó «Hungariae.»

Blanka pedig abban találta gyermekes örömét, hogy a classicus helyekről, a miket bejártak, egy-egy kődarabkát, egy falevelet, falból kinőtt virágot hordott össze: egész ártatlan emlékgyüjteményt csinált belőle magának, s albumát telerajzolta vázlatokkal. — (Még akkor nem árultak úton-útfélen fényképeket.)

A mig az ügyvéd a történelmi emlékeket kutatta, s a herczegnő albumát megnépesité, teltek a napok és egyikünknek sem jutott eszébe, hogy az

ügyet, a miért idejöttek, siettetni kellene. Az ügyvéd szabadságidőt vett magának; otthon úgy is nagy törvényszünet volt. (Köztünk mondva: Gábor úr hírhedett népszónok és oraculum, akinek olyankor, a mikor keresik, nagyon czélszerű úgy intézni a dolgát, hogy ne találják.) A herczegnő pedig szentségtörésnek tartotta volna egy áldásnak, melyet fejére nyert, még a foganatját is sürgetni. Hogy „adja irásba" a benedictiót!

Egy napon aztán, mikor a herczegnő azt mondá, hogy ő maga délután a Colossaeumba akar elmenni, s annak a belsejét rajzolni le az albumába, Gábor úr kijelentette, hogy ő most ebben a mulatságban részt nem vehet; csak méltóztassanak az úrhölgyek magukban meglátogatni az Antoniusok circusát, neki fel kell sietni a Lateránba, s utána nézni a herczegnő ügyének. Nyugtalanító levelet kapott Manassétól.

— Ön elmondá ez úrnak, hogy bennünket mi ügy hozott ide?

— Haragszik érte a herczegnő?

— Nem. Nem. Helyesen tette. Mit ír önnek?

— Felolvasom. Szörnyű macskakarmolás irása van. „Táblabiró úr! A mig ön a katakombákban jár, a föld fölött is történik valami. Durandó ur már megkóstolta az osztrákokat Ferrarában, s úgy találta, hogy igen kemény héjuk van. Most haragjában keresztes háborút hirdet ellenök, s katonái mellére vörös kereszteket ragaszt s úgy indul neki a Pónak. Ő szentsége rossz kedvü. Nem szereti, hogy a római sereg keresztes háborút hirdet egy keresztyén állam ellen. Durandonak megtiltá a Pón átkelést. Ha mégis átmegy, akkor mindazok

az emberek, a kik az ön védenczének pártfogói voltak, halomra buknak. S ha még meg is találják verni a Pó mögött, a mi nem lehetetlen, akkor az ön védenczének minden ellensége felülkerül. Jó lesz a halottakkal való beszélgetést egy kicsit abbahagyni, s az élők után látni. Holnapután már csukva lehet ön előtt minden ajtó."

— De hát lehetséges volna az, hogy azért, mert a csatatéren valami baleset történik, engem büntessenek meg? kérdé a herczegnő.

— Hja. „Quid-quid delirant reges, plectuntur Achivi", mondá rá eltávoztában Gábor úr, s még csak meg sem magyarázta a herczegnőnek, hogy ez annyit tesz magyarul, hogy valahányszor a királyok dühbe jönnek, mindig a szegény embereket verik meg. Ezt még Achaiában így szokták.

A herczegnő tehát Dormándyné kiséretében egy abbét kérve fel ciceronenak (kapni azt minden lépten-nyomon) látogatá meg a Colossaeumot, s míg az abbé Dormándynénak magyarázta a circus históriai emlékeit, addig ő leült az arena közepén felállított kereszt talapjára és megkisérté lerajzolni az előtte feltáruló képet.

Sehogy sem sikerült.

Azon vette észre, hogy el sem tudja kezdeni. Háromszor is hozzáfogott s mindannyiszor félbe kellett hagynia az elrontott lapot. A Colossaeum nem engedi magát mindenkinek lerajzolni: azzal küzdeni kell.

Fenn a negyedik óriási karzat szédületes magaságban, a párkányra kiülve ül egy hangya, a ki fest. sában, a párkányra kiülve ül egy hangya, a ki fest. az, mint egy hangya a hegytetőn. Széles szalma-

kalap van a fején s mögötte nagy vörös esernyő kifeszítve a nap ellen: úgy dolgozik.

Blanka irigykedett erre az emberre. Az már meghódította a Colossaeumot. Legyőzte ezt. Belekényszerité rámája keretébe. Vajjon hogyan kezdhetett hozzá? Természetesen: felülkerült neki, felhágott a magasra, onnan tekintett le rá. Igy könnyebb volt az óriást legyőzni.

Föltette magában, hogy holnap korán reggel fog ismét idejönni, s akkor ő is onnan a magasból kisérti meg a vázlat fölvevését; azzal kitépte az albumából boszusan az elrontott lapokat s elhajította azokat a tarkalevelü bogács közé, a mi az emladékot körülnőtte.

Este volt már, visza kellett térni a hotelbe, s aztán készülni a szinházba.

A hôtelhez rendesen azon az utczán kellett végimenni, a melyen a Cagliari-palota állt. Blanka mindennap látta ezt a néma és vak épületet, s mindannyiszor az a nyomasztó gondolat lepte meg, hogyha ő neki e vastáblákkal elzárt ablakú termekben kellene lakni; e griffmadarakkal kérkedő kapun belül, a mi soha nyitva nincsen!

Ma este, midőn kocsija e palota előtt ismét elhajtatott, megdöbbenve látta, hogy a palota ablakain a vastáblák ki vannak nyitva, s az egész első emelet fényesen ki vannak világítva; a kapu is tárva van, s azon keresztül a kertté alakított udvarba látni.

Vajjon ki tette a kisértetek palotáját egyszerre lakottá?

Mikor a hôtelbe megérkezett, még több meglepetés is várt rá. A maitre d'hôtel egyébkor is

igen udvarias volt a herczegnő iránt, de azt még soha sem tette, hogy maga siessen a kocsija ajtaját kinyitni s őt a földre lesegíteni és azután felkisérje a szállására.

— Köszönöm, uram; ne fáradjon, kérlelé Blanka. Eltalálok a szobámhoz magam is.

— Cz, cz, cz! ohi! az lehetetlen!

S hogy bebizonytísa a herczegnőnek, mennyire lehetetlen neki saját helyismerete után eltalálni a már hetek óta lakott szobáiba, egy más lakosztály kettes szárnyajtaja elé érve, azt a hátával, két tenyerével és az egyik sarkával egyszerre ügyesen feltárta s kényszerité a hölgyeket belépni. Az pedig még csak egy előszoba volt, de már az is herczegi fényűzéssel butorozva; abból egy nyitott szárnyajtón keresztül egy választékos pompával diszített terembe lehetett látni, melynek falait művészi olajfestmények diszíték; s a nyitott erkélyajtó mellett jázminbokrok fogták fel a besütő holdvilágot, mely összevegyült a tejüveggel fedett lámpák fényével. A teremből jobbra-balra fénymázas és szőnyeges ajtók nyiltak, miket nagy hajlongások között egy vörösbe és aranyba öltözött bérszolga sietett a herczegnő előtt felnyitogatni.

— Távolléte alatt ide költöztettem át a herczegnőt, mondá lekötelező nyájassággal a maitre d'hôtel. Remélem, megnyeri tetszését.

— Nem, uram, ez a szállás nekem drágának látszik; maradok a régiben; csak hordassa vissza a holmimat. — Hát ez az úr mit keres itt? kérdé, a vörös-arany bérruhás emberre mutatva.

— Ez a mi saját bérszolgánk, a ki herczegséged livréejét viseli, mondá, kezét dörzsölve a vendég-

lős; s ezentul herczegséged szolgálatára fog egyedül állani, egy hasonlóul öltözött fehér parókás kocsis fog ezentul itt lenni a kapuban, födött hintóval herczegséged szolgálatára. Mindez magas rendelet következtében történik így. Egy excellenczias úr volt itt. Cz, cz, cz! nagyon haragudott, mikor megtudta, hogy herczegséged egész udvarával együtt csak négy szobát foglal el hôtelünkben! Cz, cz, cz! Rögtön intézkedett mindenről.

— Hol a látogatójegye, Beppo! — Ezüst tálczán hozd, Beppo.

De Blanka rá sem nézett a jegyre. Tudta, hogy kinek a neve van ráirva. Eltitkolta izgatottságát Az asszonyok bámulatos nyugalmával felelt (férfinak a szava elakadt volna a dühtől): „Kérem önt, rám vonatkozó intézkedéseket ne fogadjon ön el mástól, mint ügyvédemtől; különben rögtön kiköltözöm a hôtelből. Adassa vissza az eddigi szobáimat s ne tartson számomra külön bérszolgát."

A czifra bérszolga elámulva tartá kezében a tálczát a névjegygyel.

Számára is volt kategorikus utasítása a herczegnőnek.

— A ki utánam tudakozódik, utasítsa ön ügyvédemhez; az az úr meg fogja mondani a kérdezősködőnek, hogy lehet-e velem beszélni és mikor? — Mától fogva nem fogok a vendégasztalnál étkezni, hanem idefenn a szobámban.

Azzal felnyittatta a régi szobáit, visszahordatta a bőröndjét s félreérthetetlenül bezárta maga után az ajtót.

Dormándyné mind ebből nem értett semmit.

Sejtette, hogy valami nagy baj van s ilyenkor sietett viszavonulni, nehogy kénytelen legyen osztozni benne, mielőtt tudná, hogy mi az?

Blanka türelmetlenül várta az ügyvédet, a ki csak nagy későre érkezett haza.

Olyan bűntudatos arczczal került elő, mint mikor egy férj elkártyázta a pénzét, s aztán tudja jól, hogy azt hiába titkolja; az asszony le fogja olvasni az arczáról.

— Nos, hát mi hírt hoz ön ügyvéd úr? kérdé eléje sietve Blanka.

— Semmit, semmit, épen semmit. Egész álló nap lótottam-futottam. Vagy korán mentem, vagy későn jutottam oda. Megvárakoztattak mindenütt óraszámra. A kit kerestem, végre sem találtam, kiket már informáltam, azoknak a helyein már más emberek ültek, s azoknak fogalmuk sem volt arról, a mit nekik beszéltem; Pontiustól Pilátushoz küldöttek; de a folyamodásunknak semmi nyomára sem akadtam. Holnap elől kezdhetem. Már most a perokmányainkat nyomozom, azok majd útba vezetnek. — Csak én azokat a katakombákat ne jártam volna egy hétig! — Csak legalább azt tudnám, hogy hol lakik az az ördöngös Manassé!

(„Én tudom!" mondá magában a herczegnő. — De nem mondta senkinek.)

— No ha ön nem tud semmi hírt, akkor én tudok valamit, szólt Blanka; nézze meg azt a névjegyet azon a tálczán.

Gábor úr elővette a szemüvegét s belenézett.

„Vajdár!"

— Az van ráírva? Meg se néztem. Csak gyanítottam. Cagliari herczeg is itt van.

— Vajdár volt itt? Találkozott vele?

— Nem. De holnap el fog jönni. Előre is önhöz utasítottam. Nekem nincs vele semmi beszélni valóm.

— No hiszen csak az én kezem közé kerüljön, türközék neki Gábor úr. Hanem aztán fejcsóválva tette hozzá: „Bár csak tudnám, hogy hol lakik az az ördöngös Manassé!

(„Én tudom!")

Alig is várta, hogy egyedül maradjon Blanka. s előkeresse azt, a mit csak ő tud és senki más. Különös módon jutott ő ehhez.

Mikor Manassé kiséretében a Sixtina pompáját nézni ment, előbb a „Cortile di Damaso" irodájában egy nagy könyvbe be kellett mondatolni kinek-kinek, a ki engedélyt kapott, a nevét, a szállása czimével együtt. Itt hallotta meg azt Blanka. hogy Manassé hol fogadott szállást, s akkor azt hirtelen feljegyezte az albumának egy lapjára, a mit szüntelenül oldaltárczájában hordott. Az utczanevek és számok könnyen elvesznek az emlékezetből. A papir megőrizte azt.

Sietett elővenni az albumát.

Kereste. És nem találta meg.

Újra meg újra végigforgatott minden lapot. Manassé lakásának czime nem volt egyiken sem.

Ekkor jutott eszébe, hogy ő két-három lapot kitépett ez albumból, miken a Colossaeum rosszul sikerült vázlatai voltak, s azokat elhajította a lapu-bozót közé. Bizonyosan azok egyikének a hátára volt feljegyezve a keresett lakáscím.

Az pedig már most azon a helyen, a hol egyszer megtudta, véletlenül, még ha volna is bátor-

sága, hogy odamenjen azt kutatni, meg nem kapná, mert a nagyhéti iroda a jövő nagypéntekig nyitva nem lesz.

XV.

A herczegnőnek még aznap este levelet hoztak a herczegtől, melyben arra kéri, hogy rendjon neki egy órát, melyben meglátogathassa. Blanka válaszolta, hogy a herczeget, ha egyedül jön, holnap reggeli tizenöt órától kezdve délig elvárja szállásán. Más látogatója előbb az ügyvédéhez van utasítva.

A herczeg nem váratott magára. Az első negyedórájában az engedélyezett időnek már ott volt a sötét narancssziníre festett hintaja, a skarlát dolmányos kocsissal a hôtel előtt s a herczeg egy theafa-pálczára támaszkodva jött fel a lépcsőn. Csak a jobb lába fungált, a bal szolgálaton kívül volt helyezve, de ezt csak, ha lépcsőn járt, lehetett észrevenni; teremben, társalgás között e nehézséget elütötte urias applombbal.

A herczeg most is igen szép ember volt; csak a fehér haja árulta el az életkorát, de simára borotvált arcza piros volt és homloka ránczatlan, szemei ragyogók s sűrű metszésű ajkain örök mosoly. Egész magatartásában öntudatos büszkeséggel párosult lanyhaság, mely hölgyek közelében ellenálláshoz nem szokott bizalmassággal vegyül.

Az előtte szaladó főpinczér sietett őt a herczegnőnél bejelenteni, ki maga jött ki eléje az előszobába s kezét nyujtá.

A herczeg jobbjával Blanka kezét szorítva meg, a baljában tartott pálczát a pinczér előtt keresztbe tartá, oly formán, hogy annak vagy át kell ugorni, vagy foglyul adni meg magát.

— Még mindig ez a herczegnő szállása?

Az inquisitus nem birt semmit a védelmére fölhozni; azonban a herczegnő sietett őt kimenteni.

— Én magam óhajtottam itt maradni, herczeg.

Erre a vádlott a vizsgálati fogságból rögtön szabadon bocsáttatott, s a herczeg be hagyta magát vezettetni Blanka szobájába, mely elég díszes és kényelmes volt, ha nem is pompás.

— Igen sajnálom, kedves Blanka, hogy ön nem fogadta el gondoskodásomat. Ez nem az ön rangjához méltó ellátás.

— Én az egyszerűséget szeretem.

— Azt tudom. De ön Cagliari herczegnő; s nevének fényét, ha teher is, viselni tartozik. Aztán ön abban a helyzetben van, hogy ide s tova előkelő látogatókat kell elfogadnia, s nincs egy bérszolgája, a ki azokat bejelentse, nincs egy elfogadási terme, a hol azokat leültesse, ha ön történetesen még akkor a hajdíszét rendezteti.

— Már korán reggel fel vagyok öltözve, herczeg, s kész látogatóimat elfogadni.

— De nemcsak látogatók jöhetnek önhöz, hanem kalandorok, tolakodók, kéregetők.

— Nem vagyok egyedül: van védnőm (garde des dames), van ügyvédem.

— Azokat is másként választhatta volna ön, kedves Blanka; ha azon szomorú emlékű napon, melyen ön házamat elhagyta, valamelyik nagynénjéhez költözött volna, az maga eljött volna

önnel Rómába, jelölt volna ki az ön számára oly ügyvédet, a ki grata persona a befolyásos helyeken. A helyett ön egy leánykori zárdabeli ismeretségéhez kö között, a ki, megengedem, hogy igen distingvált úrhölgy, s az ügyvéd is, a kit ő ajánlott önnek, lehet igen derék tabuláris fiscális; de a ki, megbocsásson ön a hasonlatért, úgy találja fel itt magát Rómában, mint a peleskei nótárius Budapesten. S azonfelül egy protestáns ügyvédnek a választása az ön részéről egészen azt a színt adta a dolognak, hogy ön teljes atrocitással akar ellenemben eljárni.

— És azt tettem-e? kérdé Blanka nemes szemrehányással.

— Nem. Nem azt tette ön. És ez bizonyosan nem az ügyvédének a tanácsa volt. Ez az ön saját nemes szivének a sugallata volt. Ön nem használta fel azt az időközt, melyben nekem személyesen Rómába jönnöm erkölcsi lehetetenség volt; meghatalmazottam pedig tettleg akadályozva volt a megjelenésben; a curia irányadó helyein mind politikai ellenfeleim ültek: ha ez idő alatt ön sürgette volna, hogy legyen harcz, — az ellenem dölt volna el. Ön nem azt tette; ön a kegyelem útjához folyamodott, s most nem mint két harczoló fél állunk egymással szemben, hanem mint két osztályos atyafi, a kik kölcsönösen föltették magukban, hogy visszaadják egymásnak azt, a mi nem az övék. Cagliari herczeg most nem a feleségét jött reklamálni, — hanem a leányát. — Elfogad-e ön atyjának?

Blanka közel volt hozzá, hogy még azt is elfigyje. Szerencséjére, sokkal több fájdalmat oko-

zott neki ez az ember, mint hogy ezt egy szinpadi jelenettel helyre lehessen hozni. — Mozdulatlanul maradt.

A herczeg pedig nagyon meg szokta figyelni a beszéde hatását.

— Gondolja meg, kedves Blanka, hogy most a helyzet kulcsa az én kezemben van. A nagy világ mozgató eseményekben oly fordulatok álltak be, melyek engemet a Vatikánban nagyon szivesen látott alakká tesznek, s az utczahősök uralkodását is egyúttal megszüntetik. Önnek a pártolói útra készülnek.

— Nekem csak egy pártfogóm van; az nem készül útra. Én nem kértem igazságtételt: én csak kegyelmet kértem és áldást. Az igazság lehet alávetve a változásnak, de a kegyelem és az áldás soha.

— Ki tudja? Sokszor következett már az áldásra anathema; — ugyanarra a fejre, ugyanattól a kéztől. Egy megszorult földi ember sok változandóságra képes; hát még egy megszorult földi Isten? Azonban maradjunk annál, hogy békét és kegyelmet óhajtunk mind a ketten. — Ennek az első föltétele az, hogy fogadja el az én intézkedéseimet, a mikkel önről atyailag gondoskodom itt tartózkodása alatt. Ha békével akarjuk megoldani ügyünket, az ellenségeskedésnek minden látszatát el kell távolítanunk magunktól. Az pedig ellenséges tüntetés, ha Cagliari herczegnő egy számozott bérkocsin járja végig Rómát (a hol a bakon a fiakker mellett ül annak a kis kutyája), s harmad magával egy négy szobás szállást foglal el; a míg Cagliari herczegnek egy palotája van a szomszéd

utczában, melyet mindenki ismer. Ez által ön engemet sújt, mert magát, mint áldozatot tünteti fel. Nekem legalább is az lett volna kötelességem önnek felajánlani, hogy szálljon be a Cagliari-palotába; az két külön lakosztályt képez, két külön kapubejárattal, külön lépcsővel, még a kert is két osztályra van rekesztve. Nem én vagyok az első Cagliari herczeg, a ki úgy lakik egy házban a feleségével, hogy egymást soha se lássák. Ön ez ajánlatot, tudom, hogy visszautasította volna.

— Vissza.

— Tehát nem maradt más választásom, mint itt ebben a hôtelben rendelni meg az ön számára azon lakosztályt, melyet külföldi uralkodó herczegek szoktak elfoglalni; ez tőlem nem ajándék; ha békében szétválunk, tartozásom kiegyenlítésénél be fogom ezt önnek számítani.

— Köszönöm, herczeg. Magamnak is van vagyonom. Ha ezzel önről kellemetlenséget háríthatok el, meghozom ez áldozatot.

Blanka, kinek kedélye nagyon is hajlandó volt a bizalomra, tartott magának olyan embereket is, a kiknek ne higyjen. Ez megengedhető fényűzés egy asszonynak, a ki már ily fiatal korában annyi szenvedésen ment keresztül.

E ritka emberek közé tartozott — maga a férje. Megtanulta már, hogy ennek egy szavát se kell úgy venni, a hogy az adva van.

A szálláskérdés valami olyan hiábavalóság, hogy azon bámulatos dolog volt annyi szót elvesztegetni. Tehát legyen úgy, a hogy a herczeg akarja.

— Hanem annak a háta mögött kell lenni valami egyébnek.

— Annak tehát nagyon örülök, kedves Blanka, hogy ön ezen óhajtásomnak engedett. A szállása berendezését tehát bizzuk a vendéglősre. Az önnek a házunk bérköntösét viselő szolgát is fog szerezni, hányat kiván? kettőt?

— Elég lesz egy.

— Ha nem fog önnek tetszeni, bocsássa el s fogadjon mást. Ne legyen az a gyanúja, mintha kémet akarnék ön körül tartani cselédalakban.

— Nem volna semmi feljegyezni valója körülöttem.

— Kedves Blanka! Az ember soha se látja a saját arczát tükör nélkül; más pedig mindig látja.

— Lehet önnek valami kifogása ellenem?

— Nekem nincs, én ismerem önnek szilárd elveit. Én önt most nem azon a sárga üvegen keresztül nézem, a mit a féltékeny férjek fordítanak feleségeik felé, hanem a rózsaszínün át, melyet kegyes atyák alkalmaznak leányaik ellenében. Én nem vádolója, hanem védője vagyok önnek, a ki azt mondom: „eh, balgaság! ha együtt utazott ön valakivel, az lehetett egész véletlen; ha hirtelen utat vesztettek együtt, az történhetett jól értesült óvatosságból, a veszélyes útvonal kikerülése végett. Ha Rómában ismét összetalálkoztak, az igen természetes kötelezettsége egy, a helyi viszonyokkal ismerős honfitársnak járatlan szülötteföldiei irányában; ha karöltve jártak együtt, az a sokaság közötti tolongás miatt történt, a mikor egy nő fel van jogosítva a legelső férfinak a karjába kapaszkodni s tőle oltalmat követelni, a kit maga mellett talál.“

Blanka idegeit zsibbadás állta el. Hát ebből már fegyvert kovácsoltak ellene!

— De lássa ön, én védem önt, egészen atyai módon. Azt mondom: ez semmiség. Ha nekem nincs közöm hozzá, másnak ne legyen. Csak arra kérem, hogy jövőre legyen óvatosabb! Mert ellenségei vannak; nem is tudja, hogy hol? Érdekből mindenki árulóvé lesz, — kivált itt! S azok a semmiből tudnak előteremteni egy alvilágot. De legyen ön meggyőződve felőle, hogy én vagyok az, a ki önt minden rágalom ellen védeni fogom. — Mit akartok? — Én ennek a hölgynek atyja vagyok — s akarom, hogy ő boldog legyen.

Blanka nem hitte volna, hogy jöhessen elő valaha olyan helyzet, a melyben ő Cagliari herczeg jóakaratára legyen utalva.

El kellett hallgatnia. Égő arcza meghazudtolta volna, hogy mindez merő rágalom. S lehetetlen elmondani, hogy valóban napokig kisérte őt, mint az árnyéka, egy boldog ábránd fantomja; hogy álmodott, hogy sóhajtott róla titokban, de imáinak, könyhullatásainak sikerült leküzdeni a varázslatot s ime eltünt az és nem maradt fenn belőle semmi? Semmi, csak az emlékezet fehér silhouettje; körrajzai egy betöltetlen ürnek. — Inkább hallgatott és tűrt.

— N'en parlons plus! mondá a herczeg, észrevéve diadalát. Cagliari herczegről senki se mondhassa azt, hogy őt nagylelküségben felülmulta — még a saját neje se. A mit ön éreztetett velem, azt fogom én éreztetni önnel. A hogy ön leborult kegyelemért esdve, úgy fogok én is leborulni közös atyánk szent lábaihoz. A mit ön írt folyamo-

dásában, azt aláírom én is: „mi nem vagyunk férj és feleség: mi atya és leány vagyunk". S ön tapasztalni fogja, hogy ez több, mint üres szójárás. Én nem tépem el, csak fölcserélem a köteléket közöttünk.

És ez mind oly édes hangon, oly belső indulatkifejezéssel volt mondva, hogy könyekre kellett volna fakadnia annak, a ki a herczeget úgy nem ismerte, mint a legravaszabb tettetőt s a legkitanúltabb színjátszót. Blanka ismerte már őt jól. — Lehetetlen, hogy ebben a szívben egy őszinte nemes gondolat támadhasson valaha. Ez megcsókolgatja az áldozatát, mikor a méregpoharat készíti számára, ez képes kegyelmet kérni annak, a kit az ő árulása juttat a vérpadra; ez képes fegyverrel védni egy áldozatának a becsületét, a mit alattomban maga tett tönkre.

Cagliari Jeromostól akkor kell félni, a mikor nemeslelkű.

A herczeg győztes fölényének teljes öntudatában kelt föl a kerevetről, s mintha a legközönyösebb dolgot mondaná Blankának, veté oda:

— Délután elküldöm önhöz titkáromat.

— Hozzám? kérdé Blanka megdöbbenve.

— Egyedül önhöz. Azt igen természetesnek fogja ön találni, hogy nem az ügyvédéhez küldöm. Ügyünk a kegyelet, a kegyelem, az áldás útjára tért; ide prókátorokat nem eresztünk be. El kell közöttünk intézni a mellékügyeket, miket csak a leggyöngédebb kéz érinthet, mik nem türnek prózai jogfeszegetést.

— Nem bánom, küldjön ön hozzám akárkit, szakítá félbe türelmetlenül a herczegnő, egy köz-

jegyzőt, egy idegen jogtudóst, egy írnokot, egy szolgát, elfogadom tőle az ön utasításait; de ettől az embertől soha!

— S miért nem?

— Mert gyűlölöm.

— Akkor azt gyűlöli ön, a ki önnek legjobb barátja a földön. Még nálamnál is jobb! Csak egy nemes lelket ismertem férfiban e világon, s ez az. Ha arra kérhetném az eget, hogy ajándékozzon meg egy fiúval, őt választanám ki. Én szeretem, tisztelem ezt az ifjút. Érti ön? tisztelem!

— Ha tudná a herczeg, mondá Blanka reszketve az okot, a miért én az ellenkezőt érzem iránta.

— Jusson önnek eszébe, mielőtt bevádolná, hogy nem férje, hanem atyja előtt beszél.

Blankát ez a válasz zavarba hozta. Ha a herczeg maga úgy fogja fel a dolgot, hogy egy válni készülő asszony egyúttal férjhez menendő leány. hisz akkor a mi szentségtörő vakmerőség volt tegnap, holnap már csak vágyterhes hódolat lesz; és ezt szabad észre nem venni hideg közönyből; szabad elutasítani ellenszenvből; de nem szabad megboszulni haragból, sértett szeméremérzetből.

— S ne felejtse ön el szavamat. Én önt nem csak szabaddá, de bologgá is akarom tenni. Délután huszonkét órakor Vajdár Benjámin úr meg fogja önt látogatni, hogy ügyünkben egyértelmű eljárást hozzon létre. Fogadja őt. mint teljhatalmazottamat, kiben hatalmam összpontosul. S kérem, hogy ügyvédjét ne avassa bele. Ha megengedi, látogatásomat ismételni fogom.

A herczeg kezet csókolt Blankának és búcsút

vett. Alig húzta ki a lábát, midőn jött Gábor úr, megtudni, hogy miben járt itt ő kegyelmessége? Blanka igéretéhez híven, titokban tartá beszélgetésük lényegét, s azzal elégíté ki Gábor urat, hogy felkérte rendeztetné be a tegnap ajánlott nagyobb és pompásabb szállást a számára. Ezt a változást meg kell tenni a herczeg jóindulatáért, melyet — a jelen körülmények között — megtartani maga Gábor úr sem tartá fölöslegesnek.

XVI.

Alig távozott el a herczeg, midőn egy levelet hoztak Blankának. Az aláírás nélküli levélben ez volt:

„Herczegnő! Legyen ön óvatos. C. herczegnek pokoli terve van ön ellen. Ő is meg akarja semmisíttetni önnel kötött házasságát, de ugyanakkor kegyenczéhez akarja önt adni nőül. Ez pedig olyan ember, a ki képes eladni a feleségét. Eddig ön a herczeg felesége, Caldariva marquisnő pedig a szeretője. C. herczeg meg akarja fordítani a viszonyt s akkor a marquisné lesz a felesége, ön pedig a szeretője. Vigyázzon ön. Ez a Borgiák szülőfölde."

Blanka felháborodott a levél olvastára. Bármily szörnyeteg volt is ez eszme, mihelyt e két emberrel jött kapcsolatba, már magán hordta a hitelesség szinét. Megerősítették a gyanút a herczeg saját nyilatkozatai, tettetett jósága: igéretei, hogy Blankáról mint atyja fog ezentúl gondoskodni, hogy a kötelék nem lesz széttépve, csak fölcserélve; a szokatlan hév, melylyel Vajdárt pátfogásába vette; a

kényszerítés, hogy Blanka személyesen értekezzék vele. Megerősíték ezt a múlt rémséges jelenetei, mikre a visszaemlékezés is öngyilkossági őrjöngésre vezet. A kéjencz és a boszúálló agyrémei nem vonhatók emberi mérték alá: azok daemonok testére vannak szabva.

De hátha ez a levél maga is egy kelepcze!

Kitől jöhet ez? Ki van az ő legmélyebb titkaiba így beavatva, itt az idegen földön, a hol még arról is keveset tudnak, hogy létezik egy Cagliari herczegnő? Kivel közölje a rettegését? Kitől kérjen itt tanácsot?

Önkénytelenül elővette ismét az albumát. Végig lapozta újra. Hasztalan; a lakáscím nem volt benne. Az a kitépett lapok valamelyikén ott hever valahol a tarkalevelű acanthusok között.

Blanka azt mondta Dormándynénak, hogy miután délelőtt semmi teendőjük nincsen, visszatérhetnének ismét a Colossaeumba; ő meg akarja még egyszer kisérteni a tegnap nem sikerült művészi merényletet, a világ csodájának egy albumlapba bekényszerítését. Ez indítványnak pedig mind a ketten nagy pártolói lettek: Gábor úr is, meg Dormándyné is. Gábor úrnak ma nagy szaladásai voltak a városban, a herczegnő ügyében; aztán meg azt is meg kellett tudni, hogy mi készül odakinn a világban? Egész Róma lázas forrongásban volt a Pó mellől érkezett izgalmas hírekre; Dormándyné pedig a tegnapi abbétól azt hallotta, hogy mára egy német utazó társaság igérkezett a Colossaeumot megtekinteni. Azok a rejtélyes épületszörnyeteg földalatti rejtekeit is meg akarják tekinteni fáklyavilágítás mellett; azokhoz nagyon

kívánatos lesz nekik is csatlakozni. És így a herczegnő indítványa elfogadtatott; Gábor urat hagyták futni, a két úrhölgy pedig felült a rájuk várakozó hintóba, mely a Cagliari czímert viselte az ajtaján s háromszögkalapú kocsist a bakon. Hajtottak a Colossaeumhoz.

Még nagyon korán érkeztek; — senki sem volt rajtuk kívül az óriási terjedelmű arenán.

Blanka azt mondá társnéjának, hogy tegnap egy jegyzetet elvesztett albumából itt a feszület körüli akántbozótban, azt mindenekelőtt meg akarja keresni.

Jól emlékezett rá, hol hajította el a kitépett lapokat a tarka tövis közé; egyenesen odatarthatott.

Hanem az eldobott lapokat mindkettőjük egyesített törekvésének sem sikerült felfedezni. Azok már nem voltak ott.

Vajjon kinek lehetett kedve széttépett papirrongyokat a gaz közül kiszedegetni és magával vinni? foszlányokat, a miknek semmiféle értéke nincsen?

Ittlétük alatt tegnap senki sem volt az amphitheatrum romjai között. Csak egy művész festegetett vörös napernyő alatt odafenn a legmagasabb karzaton. Ki jöhetett ide az ártatlan papirdarabkákért, kit érdekelhettek az azokra rótt érthetetlen karczolatok?

Ezalatt megérkezett a német utazótársaság az abbé vezetése mellett. Az ismerkedés gyorsan megesett. A németek (gründlich nép) mindjárt a földalatti helyiségek megszemlélésén akarták kezdeni; a fáklyák, viasztekercsek meggyujtattak; a her-

czegnő kimentette magát, hogy neki szédülést okoz, ha sötét üregbe megy, s inkább künn maradt egyedül, saját sorsa mély örvényeibe nézni: — az nem okoz szédülést. Bátran egyedül maradhatott. A Colossaeumban nincsenek se rablók, se vadállatok, s a kapuban őrök állanak.

Leült ismét a kereszt alá; nem rajzolni, arra nem gondolt most. Gyermekjátékot játszott. A bujján tenyésztő oroszlánfog (Leontodon) üres virágszáraiból csinált lánczot s azt nyakába akasztá. S a mig azt csinálta, arra gondolt, hogy mindazon martyrok között, kiket e helyen, hol ő most ül, a szent kereszténység hitéért vadállatokkal széjjeltépettek, oly rémületet egy sem állt ki, midőn a carcerek tigriseit és hienáit magára rohanni látta, mint a minőt ő áll ki most, midőn a maga szörnyetegeit közeledni látja, a kik széttépetésére küldettek.

Milyen boldog ember az a festő odafenn a karzaton! Most is ott ül a kép rámája előtt és dolgozik. A festő az egyedüli boldog ember a világon. Az nem féli a hontalanságot: neki minden föld hazája; az nem félti a nemzete nyelvét, az ő gondolatait minden nép megérti. Az nem fél az ütközettől, nem is vesz részt benne, lefesti azt. Égi háború, tengeri vihar rá nézve nem vész, csak modell; — a néplázadás csak tanulmányfők csoportozata. Egész Róma a piaczon van és kiabál; ez pedig ül ernyője alatt és fest. Ha a római sereg diadallal fog hazavonulni, ő azt le fogja festeni s igen szép kép lesz; s ha az ellenség ostromolni fogja Rómát, ő azt is le fogja festeni s az még nagyobb hatású kép lesz. A festő hidegvérű

ember; — lefesti Vénust s nem lesz szerelmes; s lefesti a Madonnát s nem lesz bigott. Lefesti az Istent és az ördögöt s egyiknek sem hizelkedik.

S milyen függetlenség érzetével kell annak járni a földön! Alkotásához nem kell neki senki segítsége; nem kell rá a papnak se esőt, se napfényt imádkozni; az ő rangját nem kell helybenhagyni, kinevezni, meghitelesíteni se királynak, se miniszternek, se doctorum collegiumnak; — ahhoz nem kell se kegyelem, se szabadalom, — se bevett vallás. Ha lángesze van, — világot hódít vele!

Mennyivel jobban gondoskodott a sors arról, a kit a művész-genius szent Elms-lángjával homlokán engedett születni, mint a kinek világrajöttekor egy herczegkoronát adott!

S ez a művészet, a mi a nőt is egyenrangúvá teszi a férfival!

A festőnő nem fele egy másik embernek, ő maga egy egész ember! Az nem könyörög vagyont az irgalmas világtól, nevet a férfitól, áldást az oltártól; odamegy és elveszi azt.

Hogyan lehetne ezt megtanulni? Hisz a tehetség és a lángoló vágy az asszony ujjaiban, agyában, szivében is megvan hozzá.

Blankát valami ellenállhatlan tudásvágy ösztönözte, hogy fölmenjen oda a karzatra, megnézni, hogy hajtja végre egy művész azt a föladatot, — a mit ő el sem tud kezdeni?

Hisz egy művészt, mikor dolgozik, az idegennek megbámulni nemcsak nemzetközi jog, sőt a művészet iránti hódolat önkénytes adója.

Blanka neki indult egyedül a karzatokra felvezető lépcsőknek.

Mehetett bátran. Nem jöttek rá szemközt. Heliogabalus rózsa-koszorúzott szabadonczai, nem piríták meg arczát a lenge öltönyű hataerák; a lázadó római vazallok kézijasai sem leskelődnek már az ablakmélyedésekben; a széles lépcsőkön, miket a populus romanus sandaltalpai homorúra koptattak, nem találkozik mással, mint a kőfalakra felrótt neveivel az előtte ott járt látogatóknak.

Aztán, hogy félne embertől, állattól, vagy kisértettől egy gyermek, a kinek a nyakában egy láncz csügg pimpimpáré virágszárakból: — s maga se tud róla?

XVII

A Colossaeum egy fölséges álomkép, a mit csak két álmodó tudna elmondani egymásnak: azt egyszerre látni és érezni kell. Leirásához hiányoznak a szavak, a fogalmak.

Mikor Blanka a legfelső karzatra fölért s ott a sötét folyosóüreg alul a boltozatcsarnok párkányára kilépett, az előtte feltáruló látványban egyszerre elfeledé szivének minden fájdalmát, az egész külvilágot. Valami édes szédülés állta el idegeit, mámor, gyönyörérzet és halálvágy egyesülten. Az egyszerüen nagy rettentő magassága előtt eltörpül minden gondolat. Az ember nem érzi magát különb lénynek azoknál a virágoknál, a mik e falakon meghonosultak. (A Colosseum romjainak saját flórája van, mint a tordai „hasadéknak“, mint a tátrafüredi „virágos kert-

nek", — növények, mik másutt nem jönnek elő, mint a gigászok alkotta körönd romjai közt.) Az épen álló boltcsarnokokról keresztül látni az átellenni rombadüledező részen, s ott a hajdani királyok Rómája, a palatinhegy tavaszvirágtól ragyogó ligetei mosolyognak a napfényben; míg a közvetlen közelben levő amphitheatrum öble opált játszó ködbe van burkolva, mintha ez volna a távol; s ez örök ködfátyol megtöri a verőfényt és az éles árnyékokat s még szédülettesebbé teszi a mélységet.

Blanka elábrándulva bámult alá e dicsőséggel teljes ürbe, s elhallgatózott az isteni némaságban. Ki volna oly vakmerő, lefesteni azt, a mit az ürben látott és elmondani azt, a mit a némaságban hallott!

Pedig ilyen vakmerő ember mégis találkozik. Ott fest egy a párkányon, a ledőlt kőkoczkát használva zsámolyul s a kőmellvédhez támasztva kifeszített vásznát, mintha az festőállványul volna neki oda rendelve.

A művész nem ügyel arra, hogy méh jár-e körülötte, vagy szép asszony, mikor fest?

Egyszerű vitorlavászon zeke van rajta, néhol olajfoltos az is; a fején széles karimáju szalmakalap, az is lyukas.

A háta mögé kerülő hölgy legelőször is nem a művészt látja meg, hanem a művet s perczekig elnézi, hogy emelkednek ki az ecsetvonások nyomán a ködhomály-alapból az élesen megvilágított travertin sziklatömbök. A festő birja a képet! A colossust meghódította tehetségével: a mű egyetemes hatást igér.

A művész egészen elmerülve látszik; ecsetét gyakran a szájába fogja keresztben, hogy gyorsabban cserélhesse meg. Annyi udvariasságot mégis ismer, hogy a mint a háta mögött hölgyruha-suttogást hall, a kalapot leveszi a fejéről s ledobja maga mellé.

„Manassé!"

Az ijedtség, az öröm kiszabadítá ezt a szót az ajkról, mielőtt a megfontoló ész tilalmat vethetett volna rá.

Most a férfi is föltekintett.

— Herczegnő! hol jár ön itt?

— Nem önt kerestem!

Hivatlan mentség! Épen az ellenkezőjét árulja el vele, hogy őt kereste; hogy örül a lelke, a szive a véletlennek, mely őt ide vezette; hogy ujjmutatást, gondviselést vélt feltalálni az ösztönszerű vonzódásban, mely őt idehozta.

Manassé mosolygott.

— Nem engem, hanem azt a festőt, a ki a Colossaeummal küzd itt a magasban. Láttam önt tegnap herczegnő, a mint odalenn a keresztnél küzdött e feladattal.

— Ön rám ismert? Ily nagy távolból?

— Igen jó látásom van. Azt is megláttam, hogy a herczegnő nem lehetett megelégedve a vázlatával, mert kitépte a lapokat albumából és elhajította.

— S ön találta meg a lapokat?

— Én kerestem meg herczegnő.

— Igen kérem önt: adja vissza.

— Itt vannak.

Egy bankár nem gyakorol különb nagylelküsé-

get, mikor megszorult adósának visszaajándékozza a váltót, mint mikor Manassé odaadta a kitépett papirfoszlányokat a herczegnőnek. Blanka félénken rejté azokat vissza albumába; a keresett lakásczím csakugyan azok egyikére volt följegyezve. Ha azt Manassé meglátta, vajjon mit gondolhatott, miért van ott?

— A herczegnő nagyon megszerette Rómát, mondá Manassé, festményét folytatva. (Az ocker és a sárkányvér gyorsan szárad: sietni kell vele.)

— Hogy olyan sokáig itt időzöm, nemde? — Mondhatnám, hogy igen, de nem mondom, mert nem igaz. Kénytelen vagyok itt lenni.

S azzal leült a mellvédet képező kőpárkányra, háttal az arénának, s szemközt Manassénak, a mi által annak a művészi perspektiváját nagyon megrontotta.

A nap egyenesen az arczába sütött a herczegnőnek s ő nem hozott magával napernyőt, a kocsiban feledte, lenn az arénában árnyék volt.

Manassé aztán odább tolta háromlábú napernyőjét, hogy annak árnyéka a herczegnőt fedezze; a piros vásznon keresztül aztán valami oly hűvös hajnalpír ömlött a hölgyre, mely az olympi hórák alakjainak egyikét várázsolta elő, ahogy a napisten kocsija előtt lejtenek; öltönyük, arczuk, még lehelletük is bibor és rózsa.

Adorján Manassénak minden kedve elment a köveket és az árnyékaikat mázolni vászonra.

— Nagyon szeretem, hogy a véletlen összehozott önnel; kezdé a herczegnő. A társaság, melylyel idejöttem, odaalant jár s a cunaei, a podium, a vomitorium régészeti titkait magyaráztatja ma-

gának, a mik engemet mind nem érdekelnek. Én azalatt ráérek önnel egy gondolat fölött vitatkozni, a mit ön vetett fel, s a mi fölött én azóta sokat töprengtem. Ön azt mondá egyszer, hogy a honnan ön jön, ott a boszúállást nem ismerik. Hogy önnek is van olyan fájdalma, a mit meg nem gyógyít semmi, és van eszköze a fájdalomért azon, a ki ezt okozta, teljes boszút állni. És még sem teszi azt. — Nekem is van. Az hozott ide Rómába. És én gondolkoztam azon, a mit ön mondott. Letettem a visszatorlás eszközét, mikor kezemben volt. — Föloldoztam az üldözőm kezét, mikor az meg volt kötözve. — Jól cselekedtem-e?

— Jól.

— Nem jól cselekedtem. Boszút kellett volna állanom. A boszúállás emberi jog!

— A boszúállás istenek bűne, állatok erénye. A megtörtént rosszat jóvá nem teszi. Ez különít el engem és maroknyi híveimet az egész világtól. A háború: boszúállás. A párbaj: boszúállás. A halálitélet: boszúállás. A forradalom: boszúállás. — A kik azt állítják magukról, hogy Jézus követői: nem emlékeznek arra, hogy ő a keresztfán azt mondá gyilkosaira: „bocsáss meg nekik atyám; mert nem tudják, mit cselekszenek!“

— Ezt Jézus mondta, az ember; de Jézus az Isten „fölméne mennyekbe s onnan leszen eljövendő itélni eleveneket és halottakat!“ s ez boszúállás.

— S ez az, a mit én megtagadok! A legdicsőbb emberből csináltak egy Istent, a ki folytassa azoknak a sorozatát, a kik lenyilazták Niobe ártatlan gyermekeit — boszúból! Rémítő gondolat! Itélni

a halottak fölött! A kiből már régen por lett; a porából élőfa lett, a fából hamu lett a hamuból üveg lett! s hogy ez üvegdarabon egykor boszút áiljon valaki azért, a mit emberalakban vétkezett!

Blanka összeborzadt az ifjú kitörésén. Az egyistenvallók ha kényszerítve vannak, fanatikusok.

Vajjon ennek a hitbuzgóságnak nincsen-e valami próbaköve?

Blanka oly hátra ült a mellvéden, hogy Manassénak figyelmeztetni kelle őt, hogy le ne essék.

— Vannak az Úrnak őrangyalai a kik vigyáznak rám.

És meg akarta tudni, hogy vajjon közel van-e „egy"?

— Én ma egy névtelen levelet kaptam, s miután oly tényeket tartalmaz, a miket csak ön tudhat: a legelső gondolatom az volt, hogy ezt ön irta.

— Bizonyára nem irtam a herczegnőnek levelet soha.

— Olvassa el kérem.

És azzal odanyujtá Manassénak a reggel kapott levelet.

Ah, hogy gyuladt ki az egykedvű arcz a levél olvasása alatt! Hogy támadtak fel az égő lángfoltok a homlokon, hogy vonaglott át arczának minden vonásain az az indulat, a mi az istenek bűne s az állatok erénye!

A martyrok megbocsátották azt, a mit önmaguk szenvedtek; de ha szerettek valakit, megbocsáthattak-e azért, a mit az szenvedett?

Manassé ujjai között összegyűrődött az a levél, mintha mindazok benne volnának, a kiknek terve

oda van irva, oly tekintetet vetett Blankára, mintha kedve volna őt megragadni és vele együtt e százötven lábnyi magasból alázuhanni.

Azonban hát, mi joga van neki boszút állni Blankáért ugyanazon emberen, a kin nem állt boszút — Annáért?

Anna: testvér; tehát szeretett nő! — Egész élete meg lett mérgezve azon ember által — és Manassé mégis azt mondhatta: „mi nem szoktunk boszút állni!“ holott annyira módjában van az, hogy arczának felé fordításával elűzheti ez embert a helyéről. S mi neki Blanka? Egy álomkép! — És az álomkép mégis jobban uralkodik rajta, mint a családi bú?

Jobban!

De azért az alapgondolat mégis ingatlan marad. Ha tiltva is a boszú, de a védelem kötelesség azok iránt, a kik azt nálunk keresik.

Manassé visszanyujtá a levelet a herczegnőnek.

— Kitelik tőlük; dörmögé mély hangon.

— Cagliari herczeg már itt van.

— Tudom. Találkoztam vele. Megszólított és megköszönte, hogy nejét pártul fogtam a nagyheti ünnepélyek tolongásai közt.

Blankának nagyon jó volt a veres napernyő verőfényében lenni: nem látszott meg, hogy arczába szökik a vér.

— Ma reggel meglátogatott; mondá Blanka. Nagyon kegyes volt. — Megköszönte, hogy nem használtam fel kényszerített távollétét pörömnek eldöntésére s igérte, hogy ő is kegyelemért fog folyamodni a legmagasabb helyre, s úgy tekint, mint atya leányát. — Pedig az ő helyzete most

erősebb. A curia ügyeit oly kezek vezetik, a mik ő neki kedveznek.

— Ezt is tudom.

— Kitől?

— Oh nekem vannak széles összeköttetéseim. A házi gazdám csizmadia. „Messere Scalcagnati“ egész nap a piaczon ácsorog, s annálfogva be van avatva a magas politikába s engem minden este informál a nagy változásokról a Vatikánban.

A herczegnő felkaczagott. Mint valami égi zene hangzott e csengő asszonynevetés e komor romtömeg között. Egy nő, a ki elneveti magát, a míg a szédületes mélységbe és még szédítőbb balsorsába alátekint. Hanem hát ha a szív húrjai művészükre akadtak, az úgy játszik rajtuk, a hogy akar. Most nevetni kellett azon, hogy Manassé leghitelesebb diplomatiai tudósításait a csizmasarkak nagy mesterétől szerzi be. Aztán egy kis öröm is vegyült belé: Blanka megtudta e névből, hogy Manassé még mindig ott lakik azon a szálláson, a mi nála föl van jegyezve.

Azután nagyot sóhajtott s összetette kezeit ölében.

— De hát Istenem! én nem viselek senkivel háborút. Én kegyelmet kértem s biztatva lettem vele.

— Herczegnő! A hajósok elutaznak az éjszaki passat-széllel s aztán megvárják a déli momsunszelet, azzal meg visszautaznak. Pedig a szél az Isten lehellete.

— Tehát az emberi szó sem más, mint lehellet? Az oltár előtt adott eskü csak lehellet? A trónról lehangzó kegy, a nép üdvkiáltása, mind, mind,

csak lehellet a légben? Ah, ne mondja ön! Ne akarjon e hitemtől megfosztani. Ha ön azt mondaná valakinek: én tégedet megvédelek! mikor az hivatkoznék rá: „váltsd be hát szavadat!“ nem felelné azt neki: „csak hangos lélekzetroham volt!“

Manassé reszketett; pedig verőfényes hőség volt körül.

— Herczegnő, szólt halk, szakgatott szóval, én nem állhatok ön és ellenségei közé; mert akkor az árnyékom önre esnék s az ön alakját nem szabad árnyéknak elhomályositani! — De kezébe adhatok önnek egy eszközt, a mivel önmaga megvédheti magát az ellen, a mivel fenyegetve van.

— Azt még jobban szeretem.

— Ha el akarja ön azt érni, hogy azon ember a kitől fél, a ki önt üldözi, úgy el legyen öntől taszítva, hogy soha ne is közelíthessen többet, akkor várja be, a míg az elmondja azt az ajánlatot, a mitől ön retteg, akkor felelje neki ezt: „köztem és ön között canoni akadály van, házasságsemmisitő, melyet a titkos instructió tizennegyedik szakasza meghatároz“.

— Mi az a 14. §?

— Azt ő nagyon jól fogja tudni, mint a hogy tudom én. Folytatása nem lesz a párbeszédnek. — A mint ön e szót kimondta előtte, el fog tünni az ön közeléből úgy, hogy soha nem fogja többé azt a helyet keresni, a hol ön jár.

— Ah, hisz ez varázslat lesz! — Ez csodatétel!

— A siker okát talán soha sem fogja megtudni a herczegnő; se a seb mélységét, a mit e szóval ütött valakin, nem a megaláztatás fokát, a melybe őt le-

taszitá. Hanem azontúl aztán kegyelemre ne számitson ön többé: — kérjen itéletet s legyen rá készen, — hogy az nagyon terhes lesz.

— Köszönöm! mondá Blanka, egész forró kezét nyujtva Manassénak, kinek keze oly hideg volt most, mint a jég. „N'en parlons plus!“ (utánzá a herczeg mondását) s azzal, mintha csak ezért jött volna, könnyedén odatelepedett a kőre, — mely elébb Manasénak szolgált ülőhelyül s elővéve albumát, — elkezde az előtte levő kész képről lemásolni a Colossaeum vázlatát, nem is kérdve elébb, hogy szabad-e oly flagrans jogsértést elkövetni a művészi tulajdonon? — A kész rajz után lemásolni már természetesen könyebben ment, mint az élő természetről, mely „fut“ a dilettans festő szeme elől.

Manassé odaállt a háta mögé s nézte — talán nem is a képet. Egy helyen valami hibát ejtett Blanka s kérte Manassét, hogy igazitsa ki.

Az ifju kezébe vette az iralt; — de úgy reszketett a keze, hogy csak fürész-vonalakat tudott vele csinálni a papiron.

— Ecsethez vagyok szokva, az iral nem áll a kezemben, menté magát.

A herczegnőnek tehát a maga erejéből kellett elkészülni a vázlatával, a mi sokkal több időt vett igénybe, mint ha segitett volna neki más, úgy, hogy ez alatt az ősrégészeti társaságnak teljes ideje volt minden földalatti rejtekét összejárni a Colossaeumnak s ismét napfényre kerülni. — A herczegnő csak akkor riadt fel, mikor már odalent zajosan kezdték keresni az eltüntet. — Szeren-

cséje, hogy épen azon az oldalon bukkantak föl, a hol rajzolt, onnan nem láthattak föl rá.

— Sietek! Azt hiszik, hogy elvesztem. — Ah, haha! szólt galambnevetésre fakadva, a mint észrevette a nyakába akasztott oroszlánfog-kocsánfüzért. Majd szépen kinevetnének, ha ezzel a nyaklánczczal mennék eléjük.

S azzal levette a nyakából a pimpimpáré-lánczot s letette arra a helyre, — a hol ült.

Aztán egy búcsú-üdvözlet után futott vissza a sötét boltozatok alá, mik a karzatokat a lépcsőkkel összekötik.

Manassé utána nézett, míg alakját tündökölni látta maga előtt. Minden karzatnál újra előtünt az, — mindig kisebb volt; — mire leért az arenára, már csak akkorának látszott, mint a mesebeli másvilág parányi lakói.

Minek legyen az ember szerelmes egy másik világ tündér lakójába?

Hanem azért Manassé mégis összerakta az ott hagyott virágláncz karikáit s eltette a keblébe.

A társasághoz visszatért herczegnő pedig közszemlére bocsátá az albumába fölvett vázlatot, melyért aztán sok magasztalást kellett eltűrnie.

Még Dormándyné maga sem vette észre a nagy kedélyváltozást a herczegnőn, — az idejövetel és az eltávozás időköze alatt.

XVIII.

Blanka úgy volt most, mint mikor egy gyermeknek, a ki félt egyedül maradni otthon a háznál, az apja átadta bátorság-élesztőül a töltött

fegyverét. Az most maga kivánja, hogy bárcsak jönne hát az a rettegett rabló, hogy fegyverét kilőhetné rá. Semmi kétsége felőle, hogy az a fegyver okvetlenül megöl egy óriást is s bizonyosan czélba talál. Nem fél az már az egyedülléttől, a sötét szobától, az éjjeli titokteljes hangoktól. Jöjjön. a kinek kedve van kisérteni. Itt a fegyver.

Egész kedélyhangulata megváltozott a túlbizakodottságban. Dévaj, jókedvű lett.

Már a hotel kapujánál elkezdte az enyelgést a vendéglős irányában, ki eléje sietett azzal az örvendetes hírrel, hogy itt volt ő excellentiája a „conte".

Miféle gróf?

A kapus előadta a látogatási jegyet. Vajdár Benőé volt.

Blanka nem ránczolta össze szemöldeit; elmosolyodott.

— Hisz ez nem gróf.

— Engedelmet, szólt a maitre d'hôtel. Az udvariasság előtt minden ember gróf, addig, míg be nem bizonyítják, hogy nem az.

Blanka nevetett.

— Mint ahogy a törvény előtt minden ember becsületes ember addig, a míg be nem bizonyítják róla az ellenkezőt. No hát csak küldjék fel hozzám azt az urat, ha ismét eljő.

Fölvezették aztán a pompásabbik szállására. Nagyon meg volt elégedve. Az előszobájában egy kövér, jól kiberetvált bérszolga „bertáfolt", aranyosveres egyenruhában, ahhoz is volt egy tréfás szava,

— Önt én nemezetőr ruhában láttam husvétkor. Azt gonloltam, elment a csatatérre.

— Herczegnő, felelt a tréfakész olasz, itthon is kell valakinek maradni, a ki az osztrákok kabátját kiporolja.

Ez nyilván Gábor úrra czélzott, a ki a herczegnőt fogadta, legalább az magára vette az élczet s nem késett a megoldással.

— Cospetto! Porolják biz a tieteket azok az osztrákok a Pó mellett.

A herczegnő azután rendeletet adott a bérszolgának .hogy hozassa föl számára a villásreggelijét: theát, vajat, osztrigát, tengeri rákot és ludmájpástétomot és sherryt hozzá.

— Nem tart ön velem? kérdé hamisan Gábor úrtól.

Az visszarettent.

— Herczegnő! kész vagyok önért a Vezuv torkába lemenni, ágyú kereszttűzbe rohanni; de egy asztalt, mely azokkal az ételekkel van megrakva, a miket a herczegnő elősorolt, meg nem ostromlok, ha hátulról belém kartácsolnak is.

— Jól van, hát fölmentem önt a mai napra s elereszlem a „Falcone"-hoz gulyáshúst enni. Ugyan vigye el a szegény Dormándynét is egyszer magával.

A szőke szépség készen volt rá.

— Tudja ön, légyottom van, mely nem kíván tanúkat, súgá ravasz mosolylyal Blanka, mire Gábor úr visszahőkölt. Akkor aztán megmutatá neki a tenyerében öszegöngyölitett névjegyet és csalfán kuncogott.

— Vagy úgy? mondá Gábor úr egészen meg-

nyugtatva s aztán karját nyujtá Dormándynénak, hogy elvezesse Falconehoz, a hová sietni kell, mert különben nem kap az ember jó helyet.

— Kit vár a herczegnő? tudakolá tőle, a mint az ajtón kiléptek, a szőke szépség.

— Hát csak azt a Vajdárt.

Ezt várhatja. Ez csak ellenség. S a pártfogók, gyámok és gondviselők nem azért vannak a világon, hogy az embert az ellenségeitől megvédelmezzék; elég, ha a jó barátaitól megvédelmezik.

A herczegnő, a mig a reggelit felhozzák, a fodrásznőért küldött, azután a komornát hivatta: újra öltözött. Szép akart lenni. Azaz, hogy másformán szép, mint eddig.

S valóban, a mint készen volt a toilettjével s magának is feltünt e változás. Karcsú alakja a csipőn alól érő derék miatt sokkal magasabbnak látszott; emelte azt még a feltüzött büszke hajfonadék is. Arczvonásait máskor a folytonos csüggetegség, félelem lankadtakká tette, most az elbizakodottság egy kis erőteljes gömbölyüséget kölcsönzött nekik s maga az arczszine is más volt, mint tegnap. A délolaszországi napnak elég volt egy délelőtt az arczára sütni ellenőrzetlenül, hogy azt valami egészséges aranyozással futtassa be.

És a miről legkevésbbé ismert magára, ez a szemeiben ragyogó tüz. Honnan vette ő mindezt kölcsön?

Attól a fegyvertől, a minek birtokába jutott.

„Az instructiók 14-ik kacsesa!"

Mit bánta ő, mit kérdezte ő, hogy mi lehet a tartalma ennek a kacsesnak? Elég volt neki azt

tudni, hogy ilyen van. „Ő“ mondta, hogy ilyen van, tehát van. — Mit bánta ő, hogy mi lesz a következése annak, hogy erre hivatkozni fog? Harag, perpatvar, vagyonvesztés, elitéltetés. Elég volt azt tudnia, hogy van egy érczbevésett sor, egy letörülhetlen sor, mely azt parancsolja, hogy az az ember, a ki őt szenvedélylyel üldözi, a kit ő gyülöl, — őt nőül ne vehesse. — Hogy ez a parancs benne van abban a §-ban, az bizonyos. „Ő“ mondta, hogy ott van, tehát ott van. Ez megvigasztalta egészen. — Köröskörül betakarva érezte magát általa s elbizakodott lett. — Alig várta, hogy jöjjön már az az ember.

A komornyikká öltözött férfi jelenté, hogy az étszobában fel van adva a reggeli.

Blanka máskor annyit szokott enni, mint egy betegnek készülő gyermek; most olyan étvágya volt, mint egy betegségből felgyógyult gyermeknek, a ki siet helyrepótolni azt, a mit elmulasztott. Rendkivül izlettek neki az inyenczségek.

Mikor javában szedegeti ki az ezüst villácskával az osztrigákat természetes csészéikből, jelenti a komornyik, hogy itt van az az úr, a ki mindaddig gróf, a míg ki nem sül, hogy nem az.

— Hadd jöjjön be!

Azért Blanka nem zavartatta magát az étkezésben.

A „szép“ ifju belépett.

A helyzet, a melyben a herczegnőt lelte, úgy látszott, hogy nem talált bele a tervébe. Reggelizö asztal mellett; körüle sürgölödő egyenruhás inassal. — Ez leront minden páthoszt.

— Ugyan kérem, adjon egy széket ez úrnak!

mondá Blanka a bérszolgának — s mintha szórakozottságból tenné — magyarul, mire az nagyot bámult. — Ah! most elfeledtem, hogy az olaszok nem tudnak magyarul. — Grazie! — (Kedves zavartan mosolygott.) Üljön le, uram. Megengedi, hogy reggelizésemet végezzem? Az alatt értekezhetünk. Ez az úr egy szavunkat sem érti; olyan, mintha négy szem között beszélnénk.

Ez metaphysice áll, de physice nem. Az olasz a magyar szöveget ugyan nem érti meg, de a melodiát fel tudja fogni; a párbeszéd mimikai része pedig egészen elesik, ha néző van jelen.

Vajdár hamisan fogta el a helyzetet. Azt hitte, a herczegnő fél tőle, hogy a régi iszonyat hatása alatt áll, ha őt látja; azért tartja maga körül a bérszolgát s ez még táplálta rossz indulatait. A kitől félnek, az hatalmat gyakorol. Pedig csalódott.

Megnyugtató szóval akarta kezdeni.

— Olajfa-levéllel jövök önhöz, herczegnő.

Erre a herczegnő hátrahajolt az inashoz.

—Igen! Beppo. A pinczér elfelejtett olajfabogyókat feladni, a mit nagyon kedvelek. — Azután látogatójához fordult: „figyelek, uram".

Vajdár megütközött a hangon és beszéden. A herczegnőnek az ő olajfa-levélről nem annak metaphoria értelme, a békekötés jut eszébe, hanem a becsinált olajbogyók?

Már maga a helyzet, hogy egy hölgy eszik az alatt, a míg egy férfi beszél hozzá, nagyon egyenlőtlenné teszi a küzdelmet. Minden tányér egy redoute. A beszéd versenytársra talál a csemegében. A jó izű falat paralyzálja a hatásra szánt rhetori phrasist. A hölgy fogai alatt ropog valami

s ez bizonyitja a közönyt a beszéd iránt. S ez nem gátolja abban, hogy minden váltott tányért és pohár vizet kegyteljes leereszkedéssel köszönjön meg annak a bérruhás szolgának, a ki a napi zsoldért vette fel háza cselédjelmezét. Mig a ház benső mindenese az előkelő felsemvevés egész hideg sulyát érezheti.

Vajdár leült az odatolt székre s közelebb huzta azt.

— A herczeg, igérete szerint, követni kivánja a herczegnőt a kegy útjára. Elküldte általam a legmagasabb helyen átadandó folyamodást, hogy ismertessem azt meg.

— Úgy hiszem, latinul van, s azt én nem érteném meg.

— A magyar szövegét felolvashatom.

— Fölösleges. A mily bizonyos vagyok a felől, hogy a magyar szöveg hű fordítása az eredetinek, oly bizonyosan hiszem azt, hogy az eredeti rám nézve a legelőnyösebb. Vegyük felolvasottnak.

XIX.

Vajdár gondolta magában: a herczegnő rövidíteni akarja az értekezletet s hosszabbitani a reggelit, hogy a kettő egymást kitöltse. Csalódik. Mert nem fogja kifutni. — Az okmányt letette a herczegnő asztalára.

— A herczeg úgy akar elválni hitvesétől, mint atya leányától.

— Ezt magától is hallottam.

— Jó indulatával akarja környezni továbbra is a herczegnőt.

— A mire hálás szívvel gondolok.

— A békés megegyezésnek néhány prózai pontja is fordul elő.

— Azokhoz én keveset értek.

Vajdár más iratcsomót vont elő oldalzsebéből.

— A herczegnő móringleveléről van szó. A herczeg nejének a házasságkötéskor egy millió ezüst forintot móringolt.

— Nem tudom. Bátyáim készítették a házassági szerződést. Én csak aláírtam; azt sem tudom, mi van benne?

— A válóperben ez is lényeges kérdést képez. Ha a nőnek kedvez az itélet, akkor az egész móringot megkapja, ha ellenére szól, akkor az egészet elveszti. A herczeg ebben is kiegyezést ajánl. A móring nem fizettetnék ki, hanem a herczeg azon összegtől járó hatos kamatot holtig tartó évi járadékul rendelné a herczegnőnek. — Megelégli-e ezt herczegnő?

— Nagyon soknak találom.

— A herczeg büszkeségét keresi abban, hogy elvált neje az őt megillető fényben tündököljék a világ előtt. Még többet is ajánl. A herczegnőnek átengedi palotáját felét, hogy abban lakjék.

— Hogyan?

Vajdár kapott rajta, hogy végre mégis adhatott fel egy olyan thémát, melyet a herczegnő nem ért meg rögtön, nem mondja rá, hogy jól van! Ebből lehet hosszas értekezést szőni.

Hanem a herczegnő étvágyának sem akart vége szakadni. Már meg azokat az apró kis piros retkecskéket kivánta meg, a miket „római szentelt retek" czim alatt hordanak szét a hivő világba s a

mikből egy csomóval, ha egyenkint meg akarja az ember mind hámozni, igen szép időközt be lehet tölteni.

Vajdár egész építész lett; hogy szemléletileg felfoghatóvá tegye a dolgot, közelebb kellett huzódnia a herczegnőhöz s a kezében tartott okiratok gyakorlati segélyével megmutatni az asztalon, hogyan képez a Cagliari szögletpalota egy kettős szárnyú görög Π betű alakú építményt, melynek két külön kapubejárata, külön lépcsőzete van. Az egész egyenlő két részre van osztva, a mik közt az összeköttetést egy, az udvarán keresztül épített fedett karzat képezi, melynek a nő lakosztályához vezető ajtaja azonban be van falazva. Maga a palotához tartozó kert is kőfallal és a fölött vasrácscsal kétfelé van osztva, két külön kertész gondja alatt. Épen így el vannak választva az istállók és az udvarok; úgy, hogy a kívülről egynek látszó palota tulajdonképen két egészen különálló épület, melynek összekötő csarnokát a bennlakó férj és feleség, a mikor tetszett, kinyittatta, a mikor nem tetszett, befalaztatta. A herczegnő utoljára azt mondta rá, hogy azt sem bánja.

— Tehát, mikor Rómában fogok időzni, akkor a Cagliari-palotába szállok; de remélem, ez nem tesz annyit, hogy örök időkre Rómában kell laknom.

— Azt hiszem, hogy most egyelőre huzamosb ideig fogja azt tenni a herczegnő, a nélkül, hogy valaki kényszerítené, vagy csak rábeszélné is erre.

— Pedig haza akarok menni Magyarországba. Azt tudja ön, hogy nekem saját birtokom is van.

— Azaz, hogy családi hitbizomány.

— Az nem tesz különbséget; püspök nagybátyám végrendelete nem köt hozzá más feltételt, mint hogy római katholikus maradjak. Én szándékozom a nyarat a bánáti uradalmamban tölteni.

— Azt nem teheti a herczegnő; azon egyszerű okból, mert a kastélyát leégették a ráczok.

— Leégették? Erről nekem tiszttartóm nem irt semmit.

— A mire megint igen jó oka volt neki, miután őt magát meg a saját háza küszöbére fektették s ott vágták le a fejét.

Még ez sem rontotta el a herczegnő étvágyát. Nagyon jónak találta a sardiniákat. Vajdár azt olvashatta az arczáról, hogy nem hisz el tőle a herczegnő semmit, akár jót, akár rosszat beszéljen.

— Lángba készül borulni az egész világ, herczegnő; s higyje el nekem, hogy ez az utolsó sziget, a hová azok menekülhetnek, a kik nem akarják a hajukat elperzseltetni. Egyedül Róma a béke szent helye.

— A miről tanuskodnak a Cagliari-palota ablakaira felrakott vastáblák. És mit gondol ön: szabadságomban állna nekem akkor saját magamnak választani meg új környezetemet?

— Minden bizonynyal. Azonban a herczegnőnek saját érdekében fog állani, hogy olyanokkal vegye magát körül, a kik ez ország nyelvét értik s szokásait ismerik.

— S e szerint, ha mostani házasságunk feloldatnék, s ha nekem ismét kedvem jönne férjhez menni, rajtam függne-e, hogy izlésem szerinti férjet válaszszak?

Ez már sok volt! Ez annyi, mintha a kalitkába zárt tigris előtt valaki nyers húst szeletel.

— Kétségtelenül, herczegnő; dörmögé fogai közül Vajdár, dühös pillantásokat vetve a herczegnő széke mögött álló inasra.

Most a herczegnő egyszerre megváltoztatta a harczmodorát. Meg akarta mutatni ellenfelének, hogy ki mer lépni sánczai közül s őt a nyilt síkon szembe várni.

— Caro Beppo. Hordja ön el az asztalt s aztán, kérem, maradjon künn, míg hivom s addig ne jelentsen be senkit.

Most tehát egyedül maradtak. Nem gátolta Vajdárt semmi, hogy beszélje el, mit tud még? S Blanka oly merész volt, hogy egy perczre felállt a tükör előtt, megnézte magát deli módon, ha elég szép-e?

S aztán még ő előzte meg a támadást.

— És mind e kedvező fordulatot önnek köszönhetem, nemde?

— Nem dicsekedés tőlem, ha azt mondom, hogy «igen». Ön ismeri a herczeget. Neki több szeszélye van, mint Caligulának. Őt tanulmányozni kell. Vannak rossz órái, a mikor egy angyalt képes belefojtani a sárba; máskor meg az ellenségeit keresi föl, hogy titokban jót tegyen velük. Ön ellen majd határtalan dühöt árult el, majd meg a vezeklésig menő bánatot; majd gyilkolásra, majd meg öngyilkosságra volt ösztöne. Majd az az ötlete volt, hogy önnek pokolgépeket, mérgezett bokrétákat küldjön, majd meg az, hogy felmenjen a velenczei campaniléra, vagy a bécsi István-toronyba s onnan levesse magát. Némelykor aztán voltak olyan

tiszta időközei, a mikor saját magáé volt: az igazi, nemes, lovagias, keresztyéni nagy lélek. Az ilyen drága napokat ellesni, azokat a herczegnő érdekében felhasználni volt az én feladatom. Hogyan teljesítettem, azt mondják meg ezen iratok. Csekélység volt-e e feladat: Cagliari herczeget rávenni, hogy felejtse el haragját, nevetségessé tételét, sértett büszkeségét, férfiui megaláztatását, hogy idejöjjön, leküzdve ideges iszonyatát a lázongó csőcselék ellen, a ki orgyilokkal fenyegeti s petárdákat hajigál az udvarára s menjen térden azon fejedelem elé, ki hónapok előtt ajtót zárt előtte, — önért, az elváló nőért könyörögni? azt itélje meg a herczegnő maga, ki ismeri jól a herczeget.

— Nem tagadom, hogy ez nehéz feladat volt; szólt a herczegnő, annyival is inkább, minthogy önnek még azzal a nehézséggel is kellett küzdenie, hogy legutóbbi találkozásunk óta huzamosb ideig a rablók által foglyul volt letartóztava.

Vajdár az ajkába harapott. Ez úgy hangzik, mintha irónia volna. Ezzel tán azt akarja mondani a herczegnő, hogy neki azt a feladatot teljesíteni természeti lehetetlenség volt.

De nem! Hol venné magát az irónia ez együgyü gyermekszivben? Ez ártatlan arczvonások között nincs helye a gúnynak.

Blanka sietett a rossz hatást jóvá tenni rögtön.

— És azt a fogságot is én miattam szenvedte ön?

A hangban részvét volt átérezhető.

Vajdár azt hitte, hogy lehet merni valamit.

— Ah! ez az én szenvedéseim legkisebbike.

A herczegnő mondá:

— Nem fogok önhöz háládatlan lenni.

A hangban hév volt és bensőség.

— Hallgasson rám, uram. Ha ez az én fájdalmas ügyem akként lesz megoldva, a hogy ön azt nekem előadta, s a mi nagy részben az ön műve volt, én mindazon javadalmakat, az egész évdíjat, a mit a herczeg számomra szánt: hű fáradozásaiért önnek engedem át: magamnak nem tartok meg mást, mint arany szabadságomat.

Vajdár arcza kigyulladt. Jó színész volt! el is tudott pirulni, mikor arra került a sor.

— A herczegnő megtartotta a régi megvetés hangját egy nyomorult iránt, ki szemeit az elérhetlenek után meri fölemelni. Ez bűnöm és egyuttal erényem is. Ha a herczegnő minden vagyonát nekem adná s még azon felül ezt az egész világot: még akkor sem adna nekem semmit. Mindezt nem fogadnám el cserébe egy nyájas, jó szava helyett. Vakmerőség tőlem, a mi után törekszem, de a szenvedély mindenre jogot ád. Ön ismeri a gigászok regéjét, kik hegyeket hegyekre raktak, hogy az istenek közé feljussanak. Én képes vagyok hasonlót tenni.

A herczegnő kiváncsi volt megismerni azt a Peliont, Ossát, a mik az Olympot ekként megközelíték s Vajdár kiolvasta kérdő tekintetéből ezt a kiváncsiságot.

— A herczegnő nem nézne le engem, ha rangjabeli volnék. Az fogok lenni.

— Szerencsét fogok kivánni hozzá.

— A herczeg azt igérte önnek, hogy ha megszünik férje lenni, egyezség, kibékülés szerint: akkor atyja fog lenni. Nekem is azt igérte.

— Hogy önt fiává fogadja?
— Hogy engem fiává fogad
— S ugyan mi oka lehet rá?

Vajdár eltakarta félkezével arczát. Szemérem-érzetével küzdött.

— Ne kivánja a herczegnő, hogy szegény jó anyám szégyenét bevalljam s helyette piruljak. Ő szerencsétlen volt. Balsorsának szülötte én vagyok. S kinek e balsorsot jóvá tenni kötelessége, — az a herczeg.

Blanka egymásba csapta tiz ujjait. a mi azt is fejezhette ki, hogy fölöttébb meg van lepve e fölfedezés által; de ilyenformát is fejezhetett ki, hogy „oh te országos gazember! Képes vagy az édes anyád tiszteletreméltó hamvait meggyalázni, hogy becsületes származásod helyett egy herczegi korcsnak hazudhasd magadat!"

— Ez valóban érdekes és meglepő fordulat ebben a mi regényünkben! mondá a herczegnő csaknem pajkos kedvcsapongással. És én ezt annyival inkább valószínűnek tartom, mert már láttam négy vagy öt drámát, a minek ugyanez a kifejlődése. „Nincs a kis ujjad kitörve a ballábadon?" — „Igen!" — „Ugy az én fiam vagy!" — „Nincs a nyakadon hátul egy nagy anyajegy?" — „De van!" — „Hozd ide; te az én fiam vagy!" — „Hol kaptad ezt a kettétört érem egyik felét?" — Haldokló anyámtól." — „Keblemre, fiam!"

A herczegnő tapsolt a kis kezeivel.

— Ez nagyon derék! Nagyon derék! Ezért mondta a herczeg, hogy ha elválunk, csak változni fog a viszony közöttünk, nem megszakadni. Ezért ajánlotta hát fel jövendő lakásomul palo-

tája felét. És így nekem még a Cagliari-czímről sem kellene lemondanom. Mily meglepetés ez!

Vajdár csakugyan elhitte, hogy egy könnyenhívő gyermekkel van dolga, a ki meg hagyja magát fogni együgyű mesékkel.

— És már most érteni fogja a herczegnő, honnan vette az én lelkem kölcsön azt a vakmerőséget, hogy elinduljak üldözni a holdvilágot s lessem azt a láthatáron, hogy elfoghassam, mikor feljön?

A szép holdvilág azonban még nem volt elfogva.

Mikor már minden meg volt neki magyarázva, akkor elővette oldalzsebéből azt a ma reggeli névtelen levelet, a mit előbb ki kellett simítania a térdére fektetve; mert bizonyos kézben nagyon összegyűrődött, sőt egy olajfestékes hüvelykujjnak az önlenyomata is ott maradt rajta.

—Ugyan kérem, olvassa el ön ezt a levelet és magyarázza meg még ezt is.

Vajdár, a mint elolvasta azt a levelet, akkor vette csak észre, hogy ő a színleg hátráló ellenség által egy valóságos tűzakna fölé engedte csalni magát s most mindjárt a levegőbe röpítik. — Itt teljes hadi készülettel vártak rá!

Vakmerősége még most sem hagyta el. Tökéletes gonosztevő volt. Arcza sápadt az ijedségtől és boszúságtól; hanem azért nyugodt maradt.

— Ügyetlen bohózat az egész! szólt, az asztalra vetve a levelet.

— De kinek lehetne érdekében — az én rovásomra — ilyen bohózatot kigondolni?

— Azt is megmondhatom. Én ismerem e kézvonásokat. Ezt a levelet Caldariva marquisnő irta.

— Caldariva marquisnő? Hát ő itt van?

— Természetesen. A herczeg nem utazik sehova nála nélkül.

— Mit bánom azt! — De ugyan mi oka lehetne Caldariva marquisnőnek rágalmazni saját magát? És azután megakadályozni azt, hogy a herczeg felesége lehessen. Erre igen nagy okának kellene lenni.

— S az ok elég nagy. — A féltékenység.

— A féltékenység? kiáltá fel bámulva a herczegnő s egy tekintet az előtte álló arczára, megmagyarázta neki a többit.

Ez a szépsége tudatában elbizakodott, diadalmosolygó férfi-arcz haragra gyújtá vérének minden cseppjét. Eszébe jutott, hogy ez az ember, a ki egy pillanatban elég vakmerő az ő ura feleségének kérőjeként megjelenni, ugyanabban a pillanatban be meri vallani azt, hogy ő az ő ura szeretőjére nézve féltékenység tárgya. S még mosolyog hozzá!

Ezért a mosolyért képes lett volna őt összezúzni!

Össze is zúzta.

Hol az a halálos fegyver? A „14-ik §.!"

Már felhúzta a sárkányát: már rajta tartá az ujját a ravaszán.

— Uram! Én nagyon megtisztelve érzem magamat önnek ragaszkodása által. De hazudni nem tudok. Oktalan reményeket táplálni nem akarok. E tárgyról ma beszéltünk utoljára.

— S ha ez volna az egyenes föltétele a herczeg beleegyezésének az egyértelmű eljárásba?

— Én a kegyelem útjához folyamodtam, s nem

hiszem, hogy ahhoz a herczeg beleegyezése kívántatnék.

— Tapasztalni fogja a herczegnő az ellenkezőt!

— És akármit fogok tapasztalni, én igéretemet le nem köthetem önnek, miután jól tudom, hogy egy kettőnk között kötendő házasság a római egyházjog cánonai szerint eleve semmis lenne.

— Ah, a herczegnő tanulmányozta az egyházjogot? Ez épen olyan hiba, mint mikor a beteg orvosi könyvet olvas. A herczegnő bizonyosan a 10-ik §-ra emlékezik, mely megtiltja a fiunak az apjától elvált nőt feleségül venni; de nem olvasta tovább, a hol az instructiók végén az mondatik, hogy a mely házasság kegyelem útján semmisnek lőn nyilatkoztatva, az, mint soha nem létezett, akadályt nem képez.

Most azután egyenesen a mellének szegezte a fegyvert a herczegnő, oda a hetedik és nyolczadik borda közé, a hol a szív dobog.

— Én nem a 10. §-ra czéloztam. A mi közöttünk akadályt jelöl meg, mely a házasságot semmissé, lehetetlenné teszi, — az az instructiók tizennegyedik paragraphusa.

Eldördült! — odatalált!

Mint a halálra sebzett tigris, ugrott fel helyéből a férfi, s kezével széke támlájára támaszkodott.

A vad düh, a rémület e kifejezésétől a herczegnő megrettent.

Mi volt ebben a fegyverben, hogy oly halálosan talált?

A szép, mosolygó férfi-arcz, hogy átváltozott egyszerre!

Mint mikor a pusztában lakó szent a hetaera képében csábító sátánnak arczához vágta a feszületet s arra az egyszerre visszakapta ördögi arczulatát. Ez egy tetten kapott gyilkos torzképe volt! e hátraszegett ajkakra, az összeharapott fogakra, a kigyóvá tekerült szemöldökre, a fehérüket felülről megmutató szemekre, e galvanicus mosolygásra sok álmában vissza fog emlékezni, a ki azt maga elé idézte.

— Ki tanította önt erre? kérdé vaczogó fogakkal Vajdár, s ajkán megjelent az a kis fehér nyulós csepp, a mi az őrültek és dühödtek, a megrémültek beszéde közben szokott feltünni, s vándorol a felső ajakról az alsóra s megint vissza.

A herczegnő rémülten lépett vissza előle.

— Ezt csak egy ember mondhatta önnek! — Tudom, ki az! — Boszút fogok állni önön is. — De annak, a ki önt erre megtanította, — üldözője leszek a földön és a sírban!

S azzal fölkapta az asztalról a békeokmányokat s kettéhasítá valamennyit.

Aztán még egyszer megmutatta a herczegnőnek ijesztő arczulatát s elrohant.

Beppo sietve jött utána a terembe s úgy látszik, nagy volt a csalódása, hogy a herczegnőt nem találja vérében heverve, kilencz tördöféssel keresztül szúrva.

— No, ezzel az urral, akárki volt, nem szeretnék egy szűk utczában egyedül találkozni!

Blanka azt mondta Bepponak, hogy az eltávozott úr számára soha sem fog többé idehaza lenni, s azzal kiküldte azt, hogy egyedül maradjon.

Elgondolkozott azon, a mi most itt történt.

Hogy egy férfi, egy kevély, büszke alak egyetlen egy szótól így megrettenjen. Hogy egy szó elég legyen azt a láthatár széléig elhajtani!

Tehát igaz volt, csalhatatlan volt, a mit az a másik férfi mondott neki; — soha többet nem fogja őt e szó kimondása után szerelmével üldözni, hanem csak gyülöletével. Így van az jól.

De az eltaszított azzal fenyegetőzött, hogy azon fog boszút állni nemcsak a földön, de még alvó porában is, a ki őt erre megtanította. Ime egy ember, a ki kész üldözni még üveggé átlényegült alakjában is azt, a kit emberalakban meggyülölt!

Értesíteni kellene Manassét arról, a mi megtörtént; figyelmeztetni, hogy veszély fenyegeti. Rómában „most" az orgyilok nagyon olcsó. Nem rég egy lapszerkesztőt szúrtak le íróasztala mellett. Itt ez az ellenbirálat.

De hogyan lehessen őt figyelmeztetni? Hátha minden ember kém, a ki csak körülötte van; maga Beppo is? Hogyan tudhatná különben a herczeg még azt is, hogy merre utazott a neje Manassé kíséretében? A Colossaeumban találkozásáról még ma nem tud senki; holnap már azt is megtudhatják. Kiben lehet bízni a szent városban, a hol mindent meg lehet kapni — borravalóért? s a hol a hűség nem tart tovább, mint a meddig a borravaló tartott.

Legelőbb azt kellett megtudni, hogy mi volt a veleje annak a végzetes szónak?

Alig várhatta, hogy Zimándy hazajőjjön. Pedig ez is sietett. Kíváncsi volt megtudni a találka eredményét.

— Nos, hát? Mit végeztek, herczegnő? Volt első szava.

— Én nem kötöttem békét.

— S miért nem?

— Azért, mert a béke drágább lett volna, mint a háború.

— Akkor jól tette a herczegnő. És így félbeszakadt minden egyezkedés?

— Egészen elszakadt. — Nézze ön ezt a levelet. Blanka a ma reggel kapott névtelen levelet odanyújtá az ügyvédnek.

Az elszörnyedt rajta. Dormándynénak is odaadták, hogy olvassa el. Az el akart ájulni.

— Pokoli gondolat! S én képesnek hiszem erre mind a hármat. Ezt a levelet szeme elé tartotta a herczegnő Vajdár uramnak?

— Bizonyosan.

— Azért rohant hát el innen olyan furibundusan.

— Ön már ezt is tudja?

— Még a kapus is arról beszél. Úgy rohant el, hogy csaknem megfogták a cselédek.

— Dehogy fogták, az ő zsoldjában vannak. — Holnap kiköltözöm ebből a hotelból. Kerestessen ön nekem egy magánlakást.

— Már van is. Rossi grófék kiköltöznek a követségi palotából s egy házat fogadtak ki. Nekem izentek, hogy ha a herczegnő meg akarná azt velük osztani, megférnének benne.

— Oh annak nagyon örülök.

Pedig nem örvendetes dolog ez; mert Rossi kegyvesztett lett s vele együtt az egész mérsékelt szabadelvű párt elvesztette befolyását a Vatikán-

ban; most aztán csak a két szélsőség huzakodik egymással: a reactió és a circolók.

Mit tudta a herczegnő, mi az a reactió, meg azok a circolók? Ő csak arra gondolt, hogy meg fog menekülni kémeitől és üldözőitől s a baráti háznál még Manasséval is találkozhatik.

— Most már kérni fogom önt, siettesse perünk eldőlését.

— Hiszen épen abban járok!

— Engedjen egy kiváncsi kérdést tennem. Ön a házassági titkos instructiókat könyvnélkül tudja, nemde?

— Akár a miatyánkot.

— Emlékezni fog ön rá, hogy mit tartalmaz a 14-ik §?

— 14-ik §? — Azzal hála Istennek nekünk semmi bajunk.

— Miért „hála Istennek" e miatt?

— Azért, mert a 14-ik §. azt mondja, hogy semmis a házasság, ha az egyik házasságra lépő fél valamely oly büntettet követett el, a minek több esztendei fogság a büntetése.

Most már mindent megértett Blanka.

Manassé oly bizonyítékot tart a kezében, melyet, ha föl akarna használni, boszúja tárgyát letaszíthatná vele az aljas gonosztevők sorába, a honnan nics fölemelkedés. A pokolból vissza lehet még jönni, de az emberek megvetéséből soha. Az egy olyan börtön, a minek nincs ajtaja. Az egy olyan halál, a miből nics feltámadás.

És Manassé nem akarja e rettentő boszút végrehajtani halálos ellenségén. Engedi őt azzal a láthatatlan koporsóval, melylyel körül van zárva,

járni a világban, csak egyszer-egyszer koczczint egyet a koporsó födelén, figyelmeztetve, hogy a ki halott, az járjon Istennel.

Ezért a daemoni düh a megszégyenített arczán.

Azt nem tudja, mennyit bir a herczegnő az ő veszedelmes titkából? De azt bizonyosan kitalálhatja, hogy a mit bir belőle, azt Manassétól kapta kölcsön.

Blanka, a mily mértékben tanulta rettegni az egyik férfialakot oly mértékben érezte a másik varázshatalmát növekedni lelke fölött.

XX.

Eddig Blanka csak vendég volt a sors asztalánál, a kinek szabadságában áll lamentálni a fölött, hogy hogyan tudja a szakács így elrontani az ételeket? A mint azonban a magánházhoz átköltözött, alkalma lett a tűzhelyhez is közel jutni s megérteni, hogyan készülnek azok a keserű falatok, a miket az universalis szakács, a kit majd kormánynak, majd gondviselésnek, majd reactiónak, majd népképviseletnek, majd önuralkodónak, majd forradalomnak, majd diplomatiának neveznek, a szegény spártaiak közasztalára feltálal? — Rossiékkal itt mindennap érintkezett, kiktől csak egy corridor választotta el, s azoktól sokat megtudott, a mi a világban történik.

Gábor úr nem költözött el a vendéglőből a herczegnő magánszállására; bár hely lett volna ott a számára is elég. Mondhatta volna őszintén, hogy „megvallom az igazat: én tisztelem, becsü-

löm azt a derék urat, Rossit, de hiába, a korcsma csak korcsma!" az ember azt nem találja fel sehol, a mit itt talál, azért maradok a vendéglőben, a hol mindent megkapok, a miért megfizetek. E helyett azonban azt mondta a herczegnőnek:

— Megvallom az „igazat". Én ugyan már torkig vagyok a római vendéglő-lakással, — de nem állhatom ki Rossi grófot, a kit mindennap kellene látnom s a ki nem az én contentumomra való ember. Elismerem, hogy okos, felvilágosodott fő; tiszta, feddhetlen jellem, példátlan családapa. Ha elvtársam volna, büszke lennék rá; ha ellenfelem volna, örömest együtt laknám vele; de egyik sem. Ő mindig békíteni akarja a küzdő ellentéteket; ő mikor már a két tábor egymással meg akar ütközni, egyiktől a másikhoz jár, hogy kibeszélje kezükből a fegyvert. Ha az egyikkel beszél, azt csitítja, ha a másikkal jön össze, azt capacitálja. Szuntelen alkuszik, békéltet, transigál. Az ilyenek a legkiállhatatlanabb emberek. Szakasztott mása Adorján Manassénak!

Ha tudta volna, hogy milyen nagyon felverte a Lecsót azzal mind a kettőnek Blanka előtt!

— Én tehát a herczegnő kegyes engedelmével továbbra is itt maradok, a levelem is ide vannak már utasítva. Hanem mindennap teszem tiszteletemet és referálok az ügyünk mibenállásáról.

A herczegnő aztán, a mint közelebbről megtanulta ismerni a diplomatát, kinek családja oly régi pártfogója volt: csakugyan rájött, hogy az ilyen ember nem ennek a világnak, s különösen nem „ennek" a Rómának való.

Ott már akkor nem volt más a küzdtéren, csak a két „vak óriás“: a reactió és a forradalom. Csak azt lehetett kérdeni, hogy vaktában melyik találja fébe a másikat? s ha a másikat nem, kit üt le vaktában? Bizonyosan azt, a ki kettőjük közé áll.

E küzdelem képezte az ő ügyének mérlegét is. A mérsékelt szabadelvűek befolyása megszünt a Vatikánban, azóta e kettő közül az egyik várt a herczegnőre: ha a feketék győznek, akkor őt becsukják egy kolostorba, holtig tartó vezeklésre, ha pedig a vörösek győznek, azok agyonverik Cagliari herczeget is, meg a válni akaró feleséget is, — azért, mert aristokraták.

A külesemények hol az egyik hatalmat keritik felül, hol a másikat. Néha egymáson henteregnek, hogy nem tudni, melyik van fölül, melyik alul?

A herczegnőnek gyakran meg kellett látogatni ** grófnét is, azon nagyhatalom követének feleségét, mely az osztrák nagykövet távollétében a Rómában levő osztrák és magyar alattvalók ügyeire védnöki befolyást gyakorolt. Ez úton kapta a herczegnő a hazájából érkezett tudósításokat és pénzösszegeket.

** grófnénál gyakran találkozott azokkal a nevezetességekkel, a kik a politikai reactió szálait szőtték-fonták. A követ nejének termei voltak az ő jól ismert fészkük. S a rómainak az asszonyok számára is van tőre, ha útjában állnak. ** grófnéról kényes természetű kalandokat hireszteltek el, a miknek nem volt ugyan semmi alapja, de a miket annál könnyebben elhittek, mert a grófné atyja színész volt s ő maga is leánykorában ünnepelt színésznő, s arra mindent rá lehet fogni. Kép-

zelhetni az olasz nő (mert olasznak született) boszúvágyát a nép ellen, mely ilyen tőrszúrásokkal akar megsemmisíteni egy asszonyt!

Blankához ** grófné igen szives volt s estélyeire meghivta, barátnőjével együtt, kinek szőke szépsége, vidám kedélye s tiszta német beszéde „ezen termekben" sok hódítást szerzett. Jellemzi a grófné estélyeit az, hogy ott az olaszok németül beszéltek; pedig a grófné maga egy szót sem értett ezen a nyelven.

Egyszer tréfából azt mondta Blanka a szép Dormándynénak:

— Te még meghódítasz valami szép ifjú olaszt s az elrabol tőlem s akkor szépen egyedül maradok a világban!

Mire a szőke szépség így felelt:

— Herczegnőm, lelkem. Ha minden olasz összetenné minden erényeit, s aztán minden hibáit a tengerbe vetné, így kinálna meg magával, még sem hagynálak el tégedet érette.

A herczegnő nagyon meg volt hatva e ragaszkodás által. Egy hű szív hát mégis van, mely vele együtt érez.

A világ pedig egyre zűrzavarosabb lett.

Itt maradni a szép Rómában is kín volt már; hazamenni a jó Magyarországba is fájdalom volt már. — S az idő nagyon a nyárba haladt bele.

Egy napon nagy búsan állít be Blankához Gábor úr: sugárzott az arczáról a szerencsétlenség.

— Sehogy sem akar előre haladni az ügyünk. Nem jött még rá a herczegnő az okára?

A herczegnő ezerféle okot gondolt; de egyet se jelölt ki, mint bizonyosat.

— Én már rájöttem. — Az én személyiségem az oka, a miért a herczegnő ügye szenved. Ez csakugyan nem volt a herczegnő ezer gondolatai között.

— Ugy van. A gát, a melyen fel vagyunk akadva, az, hogy a herczegnő ügyvédje protestáns.

Ez bizony meglehet, hogy úgy van.

— Ezen most csak két mód van segíteni: — vagy a herczegnőnek más ügyvédet kell vallani, a ki a római egyházközséghez tartozik: ez a hosszabb út: — vagy pedig nekem kell rögtön áttérnem: ez a rövidebb.

A herczegnő eleinte azt hitte, hogy Gábor úr tréfál s elkezdett nevetni.

Zimándy azonban megtartá ünnepélyes komolyságát, s mint a ki meg van győződve áldozata nagyságáról, ünnepélyes lemondás hangján folytatá:

— Igen, herczegnő, én képes vagyok lemondani atyáim hitéről, túrni az „egész világ" gúnyahotáját azért, hogy a herczegnő ügyét diadalra segítsem. Még ma megyek a bibornokhoz, a kin megfordul minden s felkérem, hogy legyen keresztapám.

Blanka most már látta, hogy ez egészen komoly állapot s kezdett elérzékenyülni.

— Ez lesz a döntő sakkhuzás az ön ellenségeinek cselszövényei ellen. Én ezt föltettem magamban — és végrehajtom.

— Uram, ez olyan adósság lesz rajtam, melyet soha sem leszek képes visszafizetni.

— Csak diadalra vezessen, s én megtalálom abban jutalmamat! mondá a derék férfiu nemes páthoszszal: a miért a herczegnő forrón megszorította a kezét, s még könyezett is.

Mégis vannak jó emberek a világon, a kik az ügyefogyottakért még áldozatra is képesek!

Mikor a herczegnő ezt elmondta Dormándynénak, az meglepetést tanusított arczkifejezésében s szavakban is igyekezett visszaadni azon nagyrabecsülést, mely az elhatározás folytán keblében Zimándy úr irányában keletkezett.

A jelzett áttérési tény csakugyan a maga szokott ünnepélyességével végbe is ment; még a lapok is nagy dolgot csináltak belőle, s senki sem kételkedett rajta, hogy a keresztapai ajándék a herczegnő perében hozandó kegyelmes itélet fog lenni.

Rá egy hét mulva meg is hozatott az itélet.

A házastársak elválasztattak; de úgy, hogy a herczegnőnek soha, Cagliari herczegnek pedig addig, a mig elvált neje él, új házasságra kelni nem szabad.

A herczegnő fölött tehát be volt csapva a koporsó. De egyúttal oly módon, hogy a koporsó-födéllel Caldariva marquisnő menyasszony-köntösének a szegélye is oda lett csiptetve. Az sem siethet az oltárhoz, a mig a szegény élő-halott porrá nem omlik.

Ha volt valaki, a ki boszút akart állni mind a két asszonyon: czélját érte.

Az itélet többi része mellékes dolog. Hogy Cagliari herczeg köteleztetik tizenkétezer arany évdijt adni Zborói Blanka herczegnőnek (ki czímét megtartandja) s azonkívül a Cagliari-palotának a

Tiber felé néző osztályát örökös lakásul; hozományát és ékszereit kiszolgáltatni; ezen vivmányok már Zimándy úr diadalainak részei; mert hiszen jöhetett volna olyan itélet is, mely Blankától még az évdíjat és palotát is megtagadja, s ezt tekintve, még sem lehet mondani, hogy a hitváltoztatás már e földi árnyékvilágban is meg ne termette volna gyümölcseit.

Igaz ugyan, hogy egy sulyos fentartás volt kötve e világi jók élvezetéhez: nevezetesen az, hogy Zborói Blanka szüntelen Rómában tartozik maradni. Ez az itélet természetéből folyik. Miután a másodszori férjhezmenés meg lett tiltva neki, kellett gondoskodni a birónak arról, hogy az elitélt nő kellő felügyelet alatt maradjon. S ennek még leggyöngédebb módja volt az, hogy Rómában lakásra kötelezteteti; mert azt is tehették volna, hogy valami kolostorba utasitsák élethossziglan.

Azon idő óta, hogy a vendéglői szállást magánlakással váltotta fel a herczegnő, többé nem találkozott Manasséval. Ez bizonyosan került minden alkalmat az összejövetelre. Csak onnan sejtette, hogy még Rómában van, hogy egy napon Rossiéknál meglátta azt a festményt, melyet Adorján a Colossaeumban készitett, ott hallotta, hogy ezt most fejezte be a hajdani jó barát, s névnapi ajándékul küldte a grófnak, s hogy most egész lélekkel hozzáfogott festészeti tehetsége kifejtéséhez.

Az itélet kimondása után aztán Manassé meg volt a herczegnőre nézve halva. Halva volt már ő reá nézve az egész világ. Olyanná volt rá nézve átalakitva az egész föld, mintha ismeretlen planétába volna áthelyezve, melyben az ő fajához ha-

sonló faj nem létezik; a hol ő maga csak egy párjanélküli csodának lézeng megértetlenül.

Egy nő, a kinek meg van tiltva szeretni.

Tizenkilencz éves korában!

S milyen hosszú lehet még az élet!

És ezalatt soha sem szeretni! Nem álmodni, nem ábrándozni, nem reményleni.

Még ha bezérták volna egy kolostorba, könnyebben elviselhetővé teszik vala a sorsát. Ott zárt fal keriti el az emberiségtől, vasrácson keresztül látja csak a világot: körülvéve magához hasonló tört szivektől, azoknak a bánatában fölöszthatná a magáét. Csábító világi öröm nem kisérthetné többé. De meghagyták neki az egész világot, úgy a hogy áll, a hogy mozog, nő és fogy, csak épen a napot vették ki belőle. Járhat, a merre tetszik; beszélhet, a kivel akar; hanem mindenki tudja felőle: „oda van irva a két szemölde közé: „nem szabad szeretned".

Blanka meghajolt fővel fogadta a csapást. Isten akarja igy. Az egyháznak, a vallásnak érczbevésett törvényei vannak, a mik hatalmasabbak a természet törvényeinél. Meg kellett azok előtt hajolni. Ezek a birák csalhatatlanok s tőlük nincs feljebb hivatkozás sehová, senkihez.

Hiszen még ez az itélet is jótétemény. Csak egy örömtől foszt meg; de ezer szenvedéstől szabadit meg. Most már nem üldözheti senki. Legfeljebb kémkedhetnek utána. Az pedig sikertelen áhitozás lesz. Blanka üvegfalu házban lakhatik.

Az itélet kimondása után rögtön átköltözött a számára rendelt palota-osztályba s a nagy háztartásnak megfelelő cselédséget fogadott. Jöve-

delme saját vagyona után is volt annyi, mint a mennyi a herczeg részéről meg volt számára itélve, minden kényelmet megszerezhetett magának.

A palotával, melybe beköltözött, egészen meg lehetett elégedve. Az a nagy Cagliari-épitmény déli osztályából állt, melynek csak egy terme feküdt északnak, három ablakkal a piaczra. A piaczi homlokzat többi részét a herczeg lakta, s a herczegnő lakosztályának hossza a Tiber-parton nyúlt végig, a honnan az Angyalvárra és Vatikánra lehetett látni.

A herczeg lakosztályának kapuja a piaczra nyilt, a herczegnőé a Tiber-partra. — Azontúl egy hosszú fal következett, melynek párkányát kihajló olajfák lombja s kuszó rózsák átnőtt sátora takarta be, s e kertnek is volt egy külön vasajtaja, mely a herczegnő lakta palotához vezetett. A kert belül hosszában kétfelé volt osztva egy magas fal által. A herczeg palotájához tartozó kertbe egy lépcsőzetes fedett tornáczon át volt a bejárás a nyugoti szárnyból; a herczegnő a maga kertjéhez egyenesen az udvarból jutott, mely a másik udvartól egy keresztbe épitett karzattal volt elzárva. Ez a karzat, a π betű középvonása köté össze a két szárnyat. Lapos kőfedele tele volt rakva délvirágokkal ó-fayence edényekben.

E karzat bejárata el volt zárva; legalább a herczegnő lakosztálya felől határozottan el. A hajdani csarnokboltozat helyét nagyszerű márványkandalló foglalta el, kőfaragványain, bronzrácsozatán művészi kezek alkotásaival. Azt onnan házbontás nélkül eltávolitani nem lehetett. — A kandalló há-

tulsó tűzlapját vastag damaszkozott vaslemez képezte, melyre aranynyal kevert vörösrézből egy önmagát felgyújtó phoenix alakja volt beverve. E hálóteremnek az utczára nyíló ablakai nem voltak áttörve, azok kifelé fülkéket képeztek, egyikben volt egy kosarat vivő canephora, a másikban egy furulyázó satyr. — A helyett egyetlen nyilása volt a kert felé, mely egy kis gömbölyű kiálló donjonba vezetett, azon volt három ablak, befutva virágzó indákkal.

Ez a „remeteség" lett ezentúl Blanka menedéke, a hol napjait egyedül tölthető, — egészen egyedül.

Lelki barátnéja, a szép özvegy Dormándyné, az ítélet kimondása utáni napon azzal a vallomással lepé meg, hogy ő menyasszony. Zimándy úr megkérte a kezét s ő nem tagadhatta meg azt. — (Tehát nem volt szükség valamennyi olasznak collective összetenni az erényeit.) — Itt Rómában fognak megesküdni s azután — nagyon természetes — hogy haza fognak utazni Magyarországra. Zimándynak ott a hivatása s a nő tartozik követni az ő férjét. Ki vehetné nekik rossz néven? — Blanka lassankint aztán arra is rájött, hogy barátnéja és ügyvédje régen értették már egymást. Visszaemlékezett Manassénak egy-egy csipkedő czélzására, ki e jó egyetértést észrevette, a mikor Blanka még nem is álmodott felőle. Azt hitte, hogy őtet szeretik mind a ketten; pedig egymást szerették. De hát jól tették, igazuk volt.

Most már azt is kitalálhatta, ha kedve volt találgatni, hogy Zimándy úr miért határozta el magát arra a nagy áldozatra, hogy apái

hitét megtagadja? Azért, mert Rómában másként meg nem esküdhetik Dormándynéval. Az ő kedveért történt ez; nem a herczegnő peréért.

Vegyünk búcsút tőle s aztán hadd vigye magával a derék ember az áldást, a feleséget és a salláriumot.

Igy maradt tökéletesen egyedül a „gyermekasszony" az örök városban. És szeretett most már egyedül maradni és bezárva lenni. Örökké bezárva.

Megfogadta a parancsolatot, hogy szeretni többé nem szabad; olyan nagyon, hogy még nőt, jó barátot, de még egy házi állatot sem szeretett többé. — Cselédén kívül, a kit megfizetett, mást nem bocsátott magához közel. Látogatóba nem ment sehova; azt hitte, akármely társaságba belép, ott e csendes suttogás támad mögötte: „la condannata!" (az elitélt nő). Ő sem fogadott el látogatást. Nem bocsátott magához mást, mint a gyóntatóját, a ki hetenkint egyszer fölkereste annak azután volt mit meggyónnia a hét főbűnök közül: „kételkedés a gondviselésben", — „fellázadás az emberi igazság ellen", — „tilalmas álmok az ébrenlét alatt", — „irigylése a mások boldogságának", — „imádkozni nem tudás", — „gyülölet az élet iránt". — Vezeklésre méltó bünök.

Majd meg fogja magát javitani s megszokja lassankint, hogyan kell élni egy jó indulatu halottnak? Talál magának csendes szórakozást, mint annyian mások, a kik meghalt szívvel járnak a világban. Tökéletesiti magát valami művészetben: tudományokban, természetben, buvárkodik és ir könyveket. — Szerez magának különczségeket, mi-

ket szenvedélyévé alakít: ragályos betegeket fog ápolni, a kikhez nem mindenki mer közelíteni; vagy lesz szenvedélyes lovagló, a ki árkokat ugrat át, mikben más a nyakát törné; árva gyermekeket gyűjt össze, s levesiváshoz és ingviseléshez szoktatja a római árvákat; egyszer majd a salonjait is megnyitja, a hires művészeket és előkelő praelatusokat fogad el magánál. Lassankint aztán majd csak eltelnek az évek, s az emerek nem fognak kérdezősködni utána, hová lettek arczáról a rózsák s gyönyörködött-e bennük valaki? vagy csak lefonnyadtak maguktól. Aztán mind vénebb lesz. Nem fog kijönni a házból. Körülveszi magát kis kutyákkal, papagályokkal, hazug, rest, feledékeny cselédekkel, azokkal pörlekedik a mig élnek, megsiratja őket, ha meghaltak, és így szépen végigéli a hosszú életet, hogy végül megtakarított jövedelméből valamelyik római szentegyházban egy fogadalmi sírboltot emeltessen hamvainak. — Ugyan ki tudakozódnék a gazdagok könyhullatásai után? — A fény megaranyoz mindent!

Blanka lapokat sem járatott. Mit olvasson belőlük? A szépirodalmi lapokból szerelmes történeteket, a politikaiakból vérontást, háborút, forradalmakat? — Nem tudott a világról semmit.

Azok ott, a mellette való palotában másként élték világjukat. Gyakran előzte Blankát kertre néző donjonából a szomszéd kertből áthangzó mulatság zaja; aközt ismerős hangok, melyeket gyűlölt, tánczzene, robaj, szilaj sikongatások, pohárcsörgés, dévaj asszonyi hahota!

Olyankor futott a legutolsó termébe, melynek ablakai a piaczra nyiltak s onnan bámult ki a vi-

lágba, míg estére a kertben elkezdett orgia zaja átköltözött a mellékpalotába s most már a kőfalon keresztül hangzott át hozzája.

Azoknak is meg van tiltva, hogy szeressenek, de hogy az életben gyönyörködjenek: az nincsen.

S az ő gyönyöreik zaja kergeti Blankát palotája egyik szegletéből a másikba. Ez az egész változatossága napjainak.

Egy másik változatosságról gondoskodott a nyári malária. Blanka megkapta a váltólázt s azzal vesződött hat hétig. Ez is egy neme az időtöltésnek. Az ember minden harmadnap várja a hozzáesküdött kedvest: eljön-e? nem jön-e? Mikor már tizenhárom nap nem jött el, azt hiszi, hogy tán el is feledte. Dehogy feledte! Tizennegyedik nap megint itt van. — Nincs ilyen hű szerető több, mint a malária a világon.

Mikor aztán felüdült, az orvos azt tanácsolta neki, hogy jó volna levegőt változtatni. Azt tudta, hogy a herczegnőnek Rómát elhagyni nem szabad, azért nem is küldte őt a Svájczba, hanem csak a Tivoliba, vagy a Monte Mariora. De ezt is meg kellett előbb kérdeni a Vatikánban, hogy szabad-e? Megengedtetett, hogy a gyógyuló beteg a Monte Marion töltse a nappalt; de éjszakára vissza kell térnie a palotájába. Igy kivánja a jó erkölcs és a törvény.

Azonban ez is jót tett a herczegnőnek. A hegyi lég, a pompás olaszországi őszi napok alatt s a naponkinti kocsizás helyreállítá egészségét. S ime ez is az élet örömei közé tartozik.

Az elvesztett egészségért folytatott küzdelem elfeledteti az emberrel az élet minden egyéb har-

czait: legyen ezeknek neve szerelem, vagy vérontás. Ez a viaszképű, szederhajú, önszemű udvarló nem tűr semmi versenytársat; a kit ő szeret, annak nem szabad másról gondolkozni, csak ő róla.

Ez alatt háromszor is megváltozott a politikai világ arczulata Rómában; Blanka mit bánta azt? Neki még a hazát sem lehetett szeretni. Mi volt rá nézve a korszak nagy jelszava: „szabadság?“ Elnyeli-e azt a tenger s elalszik végkép? vagy kihányja a Vezuv s felgyujtja vele a földet? Mikor az egész világon minden szabad lesz, ő neki akkor se lesz szabad szeretni.

XXI.

Egy napon nagy dolognak kellett történnie a herczegnővel, mert ** grófnénál tett látogatást, még pedig szokatlan kora reggeli órában.

A grófné már akkor visszajött a reggeli miséről, a mit egy nap sem szokott elmulasztani.

Blanka arczán szokatlan izgatottság látszott, a mire betegség után különben is fogékonyság marad fönn. A grófné boudoirjában négy tagból álló hölgy-társaságot talált, kik a házi asszonynyal egy elmés alkotásu ruhatartó-bábot álltak körül, melyre egy új női ruha volt felakasztva. Ez öltözetváz mintája volt azon jelmezbáboknak, a mikkel később a császári trónra hivatott Montijo grófnő egész termeket megtöltött.

Mikor az ember fel van indulva, olyankor a mellékkörülmények, a miket egészen közönyös tárgyak képeznek, leginkább megragadnak a lelké-

ben. Blankának emlékében maradt az, hogy a szemlére kitett öltöny narancssziu sárga moir, zöld és liliszin szegély-himzéssel.

— Panaszom van önre, előzi meg a házi asszszony a belépőt. Az, hogy engem nem látogat meg, még csak hagyján, de a templomban sem látni önt soha.

Blankának, ha nyugodt kedélyállapotban lett volna, az leendett a válasza, hogy hosszas ideig beteg volt, feküdt, recidivázott, orvosi tilalom alatt állt, s ezt teljes értékű mentségnek fogadta volna mindenki.

E helyett nagy keserűen ezt találta felelni:

— Nekem nincs leimádkozni való bűnöm; mindennapi kenyérrel és börtönnel pedig olyan jól el vagyok látva holtomig, hogy nem kell érte könyörögnöm.

— Ah, a kis pogány! Neki nincs leimádkozni való bűne. Ez a szó maga oly bűn, hogy vezeklésül egy hétig kell önnek velem eljárni az „oltáregyesület" számára kéregetni.

Blanka azután észrevette, hogy az egész társaságot megsértette, a mi nem volt szándéka s sietett mentségét elmondani.

— Bocsásson meg a grófnő, de egészen magamon kívül vagyok az izgatottságtól és rémülettől. Épen azért siettem ide, hogy védelmet, vagy elégtételt, vagy nem tudom mit keressek önnél, minthogy a gróf, a nagykövet, most nekünk is pártfogónk, magyaroknak. Ekkor aztán körülfogták, leültették s kérték, hogy beszéljen, mi történt vele?

A herczegnő elmondá azt nehány szóval. Ma reggel, mikor a Campo Vaccino mellett mellett ko-

csijával el akart hajtani, egy nagy népcsoport útját állta, köztük egyenruhás alakok, a kik a többieket izgatni látszottak.

— Ah, azok a „reduci"-k.

Mit tudta azt Blanka, hogy mik azok a reducik? (Megtanulta később!)

Azután az történt, hogy a lovait megállították, kocsiját minden oldalról megrohanták, fenyegető kiáltozások közt, a felemelt öklökben kések villogtak; egy marczona alak felszakította a hintó ajtaját erőszakkal, a hágcsóra fellépve, fogai közt éles kést tartott. Blanka azt várta, hogy meg fogják ölni. Hanem, a mint a hintó hágcsóján álló ember őt meglátta: egyszerre elmult arczáról a düh kifejezése, a kést visszadugta az övé mellé s kezével inte a népnek s e szókat mondá: „Lasciate; la condannata!" Erre rögtön félre állták a kocsija elől; utat nyitottak a számára s engedték még tovább menni. Még most is reszket az ijedtségtől. Senki se csodálkozott az elbeszélt eseten. A vendéghölgyek összesúgtak.

— Bizonyosan Cagliari herczeg előfogatának nézték az önét, herczegnő, a kocsis bérruhájáról s a hintó színéről. Nagyon jó lesz, ha ön rögtön más egyenruhát ad a cselédjeinek s hintaját elcseréli, mert még többször is összetéveszthetik.

— No, és ha Cagliari herczeg ült volna a kocsiban? kérdé Blanka.

— Akkor a római martyrok száma egygyel több volna ma, szólt a grófné hidegen. A herczeg azonban okosabb ember, mint hogy ilyen malapropost meg hagyjon történni magán. — A mint a Lateránból ma hazafelé jött s neszét vette az őt fenyegető

bajnak, elhagyta a kocsiját, titkárjával együtt bérkocsiba ült, s azóta Civita Vecchia felé jár, a hol a nép dühe utól nem éri.

— S nem fordulhat-e a feldühödött nép a palotája ellen, ha őt magát az utczán meg nem kaphatja? Én egy nőnemet is hallottam szidalmaztatni a néptömegtől.

(Nem akarja a száján kiejteni a „Szép Cyrene" gúnynevét.)

— Bizony az könnyen megeshetik, szólt a grófnő, a ruhabában helyreigazítva az öltönyredőket; de már az nem lesz baj. Azon esetben a rendőrség közbe fog lépni és szétveri a csőcseléket.

— Istenem! vér fog folyni!

— Csak hadd folyjon. Az olasz szeret érvágással gyógyítani.

— De hát miért kell ennek így lenni?

— Olvas a herczegnő hirlapokat?

— Nem én.

— Hát vitessen fel magának egyet. Nem egyet, de kettőt: a két szélsőségből, a melyiknek a nevét legjobban kiabálják az utcán; azokból mindent meg fog érteni. Az utczára néző ablakain azonban hagyja csukva a vastáblákat ezentúl.

— Boldogságos szűz!

— No ugy-e, hogy van még miért imádkozni a világon? Az ember semmi vétket sem hisz elkövetni, mégis beüt a házba a villám, vagy a petárda. A mi Angliában a kérvényi jog, az Rómában a petárda-elsütés joga. Meg kell azt szoknunk. Holnap jöjjön el herczegnő a szent Ágota templomba reggeli misére. Most pedig mondja meg a véleményét erről az új öltözetről. Mi nevezeteset talál rajta?

Blanka kissé különösnek találta, hogy ily nagy és nehéz ügyeknek egy új selyemruha birálatával kell bevégződniök.

— Úgy találom, hogy ez az öltöny még a grófnő délczeg termetére is nagyon hosszú lesz.

— No és nem veszi észre, hogy négy gomb van a szoknya négy himzett betétén, ezeknek négy zsinór felel meg, a mikkel az uszályt körül fel lehet akasztani. Ezt a divatot én hoztam be. A neve „à la Atalante". — Holnaptól kezdve az úrhölgyek mind ilyet fognak viselni. — Hát a derekát nem találja ön különösnek? Ez a „ceinture protée". Egy általam feltalált fűzőkészülékkel ez a derék a legkarcsúbb és a legköpczösebb termetre egyaránt alkalmazható.

— Ennek a hasznát valóban nem tudom megitélni.

A vendéghölgyek egymásra néztek és mosolyogtak, ők mind férjes nők voltak.

— Ne közöljem önnel a divatszabóm czímét?

— Köszönöm! A fekete ruhához nem illik az Atalante divat.

— S ön mindig feketében fog járni?

— Legalább erről rám ismernek, hogy én vagyok a „la condannata".

— Tehát a viszontlátásig a szent Ágota templomban.

Blanka után alig csukódott be az ajtó, midőn hallhatá, hogy a hölgyek mind összenevetnek odabenn.

Talán ő rajta nevetnek.

Hiszen bizony kaczagni való tréfa is az, mikor a nép meg akar gyilkolni egy asszonyt azért, mert

az elvált férje s annak a kedvese ellen van feldühítve, de azt nem kaphatja meg, s aztán az asszony kétségbe van esve, meg van ijedve, s mikor az illetékes helyre panaszkodni megy, ott azt mondják neki, hogy így van az jól. Ha a fölséges nép őt par hazard meg találná gyilkolni, ebből milyen szép politikai kapitálist lehetne majd kiverni — a nép ellen!

Blankának legelső gondja volt, a mint haza érkezett, beszerezni az annyira szükséges hirlapokat. Megvétetett nem egyet, nem kettőt, hanem valamennyit, a minek csak az utczán kiabálták a nevét; pedig volt sok. Azután közéjük ült s elolvasta valamennyit.

Azok közül pedig egy is elég volt arra, hogy valakinek a fejét megzavarja, hát még mindannyi együtt! Ugyanazon helyzeteket, eseményeket, szemközt álló, ellentétes szempontokból megitélő szózatok, a mik csak egymás elleni keserűség, szitok és kiméletlenség dolgában összehangoznak csodamódon s együttesen oly kétségbeesettnek, oly rohadtnak, oly felfordultnak festik az egész világ helyzetét, hogy az olvasó lemond a reményről ennek más megoldást találhatni, mint az itéletnapi világégést.

Hát még egy olyon olvasó, a ki a politikai eseményekről nem is gondolkozott, a kinek ez a mámorító méregital még egészen új, a ki mindenik ellenmondásnál azt hiszi, hogy a legutolsónak van igaza, s a sok igazság közt nem tudja, hogy melyikért haljon meg? — Mert mindegyik leader azt követeli, hogy az olvasó az ő igazságáért tudjon meghalni. Olcsóbban nem adja. Vagy ha meghalni

nem akar, akkor menjen ölni. Csak az hiányzik, hogy nincs kitéve az előfizetési dijak közé, hogy „egyes szám ára két soldi vagy egy emberfej!"

Most aztán megtudott Blanka olyan dolgokat is, a mikről eddig nem álmodott.

Nincs már a nép szeretetétől hordozott pápa! Nincs már a népszabadságot hirdető Vatikán! Nincsenek már békés reformokat tervező tekintélyes nagy hazafiak. A három összetéve volt a mythologiai chimaera. A feje oroszlán volt, a farka kigyó, a közepe bak. — A chimaera szétbomlott alkatrészeire s most az oroszlán és a kigyó marakodnak egymással, s a szegény közbeszorult „bünbak" bir ugyan szarvakkal, de azok nem öklelésre valók. Őtet az a másik kettő megeszi.

Blanka mentül tovább haladt e rettentő olvasmányokban, annál jobban képzelé annak a tehetetlen vergődőnek a gyötrelmét, a ki a tengerparti futóhomokba belesülyedett, s aztán érzi, hogy nyeli el lassankint a föld és nem tud kiszabadulni az iszap halálos öleléséből. Látta a szent és magasztos alakokat megtépve, a sárba leránczigálva, fényes öltözeteikből kivetköztetve; tisztességes nőket pellengére állitva, karrikaturáknak festve, megseprézve, kihirdetve, hogy reggel apáczák, este hetaerák. Az egyik azt mondta a másikról, hogy tábori papi talárba öltözött gyilkosok képezik, kik megmérgezik a szentelt vizet s az áldozati ostyát; a másik fél meg elmondta a szabadsághősökről, hogy azok egy bandita-csoport marodeurjei, kik hetekig uralkodtak Bolognában s raboltak, fertőztettek, akasztottak, míg maga a polgárság s az olasz vezérek szét nem verték őket,

most Rómába menekültek mind. No aztán Cagliari herczegről és annak környezetéről is olvasott eleget, a mi nem volt csupa merő hízelgés. Azok a ma délelőtt felemelt kések ezeknek a czikkeknek a commentárját képezték.

A Cagliari-palota volt kikáltva az osztrák reactió fészkéül. Mert Róma abban a szerencsés helyzetben volt akkor, hogy a benszülött tőzsgyökeres reactión kívül még volt osztrák, bajor, nápolyi, franczia és angol reactiója is, a mik mindnyájan igyekeztek egymásnak a sarkára taposni a Vatikán küszöbén s azon versenyeztek, hogy — melyik tegye le a remeket?

Mikor végig olvasta Blanka valamennyi hirlapot, akkor meg kellett neki abban nyugodnia, hogy a ki Rómában jelenleg nem jezsuita és méregkeverő: az mind rabló és gyujtogató.

És neki nem szabad elhagyni Rómát.

Ebben is meg kellett nyugodnia.

Azokkal, a miket megtudott, szerzett magának még egy új szenvedést.

S bár legalább tartoznék vagy az egyik, vagy a másik táborhoz, hogy kívánhatná valamelyiknek a győzelmét s a másiknak a porrá töretését.

De ő nem kivánt semmit, csak békességet.

Ott is volt másnap reggel a szent gota templomban ** grófnő láthatta őt igen buzgón imádkozni.

Tehát nem áll az, hogy mikor valaki mindent elvesztett, vagy mindent megkapott, akkor már nincs miért imádkoznia.

Nagyon jó értelme van annak a köszöntő párbeszédnek, a mit magyar emberek szoktak egymás közt kicserélni:

„Adjon Isten, a mi nicsen!“ mond az egyik.
„S vegye el, a mi van!“ mond rá a másik.

Blanka azért imádkozott, hogy vegye el az Isten azt a feje fölött függő vihart, azt a lába alatt morgó földindulást, arról a helyről, a mit az ő örök lakhelyéül elrendelt.

És ime az imának milyen jó sikere van!

A mint reggelizés után ismét felhozatta magának a napi lapokat, valamennyinek az elején egy vastag betükkel nyomtatott ujdonság kapta meg a figyelmét.

„A pápa Rossit hívta meg a kormányra!“

A derék, az okos, a tiszta jellemü hazafit; a kire sem azt nem mondhatják, hogy méregkeverő, sem azt, hogy bandita. A ki sem az oltárt nem rontja le, sem a szabadságot el nem árulja. A ki nem akar se ölni, se gyujtogatni, hanem kibékiteni, felvilágositani, jólétet, munkakedvet, nemes erényeket népe közt meghonositani. A ki nem tartozik sem a tizféle reactióhoz, sem a húszféle radikál párthoz, s ezért haragszik rá mind a harmincz.

És a ki a herczegnőnek is oly jóakaró pártfogója!

Milyen nagy örömet okozott szegény asszonynak ez a hir!

S talán csak egyedül ő neki az egész nagy városban.

Nem kellett már akkor a kibékülés senkinek, nem hitt benne senki.

Egyedül a szegény condannata gondolt arra, hogy vajha megerősödnék a hatalma e nemes férfinak. Akkor ez a hatalom talán az ő sorsán is tudna könnyiteni!

XXII.

Az is a véletlen satyrái közé tartozik, hogy ugyanazon palota, mely az örök ascetai visszavonulásra ítélt herczegnő holtig való lakául volt rendelve, valamikor egy gyönyörben kifáradhatlan hölgy kedveért lett a szerelem tündér-tanyájául berendezve. A termek frescofestményeiben istenek szerelmi kalandjait örökité meg a müvészi teremtő álom. Mindenütt, a hová a szem tekint, csábító ledérség, eszményi gyönyör ábrái: képek, a mik a benlakót ingerlik és gúnyolják.

Blanka, ha ura volna e palotának, mind papirszőnyeget ragasztott volna reájok (a hogy tett egy osztrák főherczegnő a világ legemlékezetesebb palotájával). Igy tűrnie kell a halhatatlanok incselkedéseit mindennap.

Hálótermében a remek faragványú kandalló két ölnyi magas homlokpárkánya fölött van egy gyönyörü basrelief, a melyről azt állítják, hogy Rafael müve. Igenis, Rafaelé, mert ez nem faragvány, hanem festmény! de oly csalódásig hü utánzata a márványnak, hogy közvetlen közelből is úgy tűnik fel, mintha szobormű volna. A szobrász és festő összebeszéltek: a kandalló felső pákányzata úgy tünik fel, mintha talapzata volna a rajta nyugvó szobornak. Egy fekvő Sappho az, egészen meztelen alak, egyik kezét a kilencz húrú lyrára nyugtatva. S a lyra húrjai aranyból és ezüstből vannak s a lyra közepén az a gömbölyü hangfogó ür, mintha valódi üresség volna, melyen valódi érczhúrok vonulnak át.

Ezt a szerelmi vágyaitól lankadó alakot kell látnia Blankának, mikor fekszik és kel, mert épen szemben van az ágyával, melynek függönyeit leskelődő amourettek tartják szétvonva.

S ha még csak látni kellene; de a Sappho-szobor még másképen is észre tudja vétetni magát. Néha elkezdi a lyra hangjait pengetni. Mint valami távolról jövő zeneábránd reszket elő a festett hangszerből valami rejtélyes szellemdal. Mintha tenger fenekéről, mintha a katakombákból jönne. Néha csak egyes accordok; de sokszor egész románcztöredékek, a miknek dallamát oly világosan hallja a magános virrasztó az éji csöndben, hogy képes volna azokat utána dalolni. — Vagy tán csak képzeli hallani?

Máskor meg danázni kezd a festett basrelief. A szókat nem, de a dallamot szintén ki lehet venni, a mit énekel. Több perczig tart az az enyészetes ének, valami meleg, forró syren-dal, tengerfenék kristálygrottájából: testnélküli lényeknek röpülő izenete egy láthatlan más világból.

Ezt Blanka hallja nem egyszer, de csaknem minden este. És nem meri azt senkinek említeni. Azt hiszi, hogy hallucinatio. Érzékei tévednek. Fél tőle, hogy ha valakinek elmondja, hogy ő hangokat hall, miket egy festett kép énekel és penget: azt fogják róla mondani, hogy megőrült, s még ennél is rosszabb fogságba zárják. De maga meg volt felőle győződve, hogy ez a mindennapi csalódás az elmehábor előjele.

Egyszer meg azt tette a Sappho-kép, hogy mikor Blanka épen feküdni készült s egy perczre megállt tükre előtt, szomorúan tekintve végig halálra

ítélt ifju bájain, akkor ő elkaczagta magát. Ez a kaczaj is valahonnan a felhők közül jött, vagy az orcus földalatti lejtőin át, de oly világosan hallá azt Blanka, hogy ijedtében elejté a kezében tartott gyertyát, s még azután is hallani vélte, hogy Sapho nevet, a midőn a porczellánernyővel eltakarta az éji lámpát. — Bebújt az ágyba s aztán onnan dugta ki félve a fejét a függönyök közül, feltekintve az éji lámpától megvilágított festményre.

— S erre a Sappho újra elnevette magát. Az elébbeni nevetés dévaj, csintalankodó volt; ez utóbbi biztató, hízelkedő. Hanem az is végtelen távolból hangzott.

Álom volt-e ez is?

Ha él ez a kép, miért nem él nappal is, miért csak este későn, éjfél tájon?

Minden reggel igyekezett magával elhitetni Blanka, hogy álom volt az, a mit hallott, hanem este aztán alig várta, hogy hálószobájába vonulhasson; felgyujtotta a kandalló tüzét és leste Sapphot.

Az idő novemberben járt már, az esős időszak beállt s ez Rómában is zord és kellemetlen.

Blankának fel kellett hagynia több nap óta megszokott sétáival a Monte Pincion, vagy a Tivoliban. Reggel elment szorgalmasan a templomba, onnan az oltáregyesületnek pénzt gyüjteni. Kegyessége visszatért már; otthon pedig olvasta a rettenetes hírlapokat.

Kezdette megérteni, hogy miért üldözik egymást halálra az emberek, s megtanulta, hogy miben különböznek a piemontiak, a majlandiak, a velenczeiek, a rómaiak, a nápolyiak, a szabadelvüek, a

radikálok, a köztársaságiak czéljai egymástól? Tanulmányozta Canino herczeg parlamenti beszédjeit és Welden tábornok proklamáczióit. Annyira vitte a politikai fölfogásban, hogy pártfogóját, Rossit, kezdte félteni. Úgy képzelte, mintha az most egy gőzhajó gépkamarájába szállna le, a melyben minden kerék, koronghenger, pörgettyü fölmondta egymásnak az összeműködést s mindegyik a maga esze szerint dolgozik. Jaj a gépmesternek, a ki közéjük nyul!

Nem is látogatta meg jó barátjai házát e napokban. Azok most nagyon el lehetnek foglalva igen nagy dolgokkal. Minek szaporitsa a gondjukat még a maga apró bajaival is. Ráér vele még!

A novemberi ködös, esős idő egész nap nem engedte a szobájából kijönni; alig várta, hogy jöjjön már az éj. Ott ült a kandallója előtt, a hátlapon ragyogó phönixet bámulva, mely maga is az érczkovács-művészet remeke volt. Finiguerra műhelyéből került, ki először használta a kalapácsot véső helyett. A lángoló madár tollai zománczozott aczélból, vörös és sárga rézből, korinthi érczből, ezüsttel kevert aranyból voltak tarka színekben kiverve; különösen gyönyörü volt a mythoszi madár feje, lángoló vörös körfénynyel arany tündöklésü szeme körül. Ez a szem a pattogó hasábok lobogványa mellett úgy ragyogott, hogy szinte nézni látszott.

Miért nem tud az ember is így önmagától megégni s aztán hamvaiból megint más emberré születni?

Egyszer csak eltünt a phönix ragyogó szeme a

lángvörös fej közepéből s a herczegnő annak a helyén egy fekete űrt látott.

Ez is érzékcsalódás, mint a másik, gondolá magában. A hallérzék hallucinatiói után következnek a látérzék mimelései.

De még azzal nem érte be a phönixmadár, hogy megvakult: egy percz mulva el is repült. Olyan dörgéssel, mintha fogaskerék zörögne, fölemelkedett a kandalló kürtőjébe. A kandalló tele volt parázszsal és égő fahasábokkal. Azok egy pillanat alatt serczegve kialudtak, a zsarátnok helyén a holt szén feketült. Csak a márványasztalra tett kristálygömbfedelü lámpa világítá meg a szobát.

S abból a sötétségből, mely a kandalló üregében támadt, egy hölgyalak lépett elő, a ki megszólalt:

— „Én vagyok Caldariva marquisnő!"

Blankának háromszoros oka volt az elbámulásra: a titokszerű megjelenés, a kimondott név és a megjelenő alak; a csodálkozás vegyült az ijedtséggel és haraggal.

A nőalak, kit a kandallóüreg sötétje előtt állva, a szoba mélyéből a lámpa tejfénye s egy kezében tartott viasztekercs lángja világított meg, magas, sugár termetü volt, testéhez tapadó lágy nyers selyemből készült öltönyében az antik istennőszobrokra emlékeztető; tömött, sárga haja, gond nélkül csavart tekercsben fejére tüzve. Arcza lilomfehér, a testszínnek alig észrevehető árnyalatával; de azért e fehér arcz mégis eleven: valami kaczér, elbizott pajzán mosolygás, életfényt s sugárzó gömbölyüséget ád neki: s a kék szemei teli tüzzel villognak; kicsattanó ajkainak koráll-

pirosága növeli a bűvös ellentétet. Minden mozdulata varázs; nyakának előrehajlása, vállainak felvonása, keblének emelkedése, csipőinek ringása, érzékmámorító bájt ad termetének.

A mint nevét kimondta, elnevette magát. — Ismerős kaczagás! Ez Sapho nevetése volt.

Blanka csak nézett rá merően. Gondolta, a mit most lát, hall, az mind csak káprázat. Agya meg van már háborodva. Ébren álmodik. A képzelet teremtménye ez is, mint a többi.

— Haha! Eredeti módja ez a látogatásnak, ugy-e bár herczegnő? Bejelentés nélkül, a falon keresztül, a kandalló közepéből. Csak úgy, a hogy otthonnak vagyok öltözve, pongyolában, még harisnya sincs a lábamon. S azzal ruháját féltérdig emelve, megemelve, megmutatta Aphroditéhoz méltó lábszárait. Lábain csak piros sandalok voltak, gemmákkal kigombozva.

— De hát ha ön nem jön hozzám, nekem kell önhöz jönnöm. Bár etiquette szerint az elsőbbség mindig az utóbb érkezőt illeti. Ez itt a legkényelmesebb bejárás kettőnk lakosztálya között. Önnek nem volt róla tudomása, ugy-e? A kandalló hátlapja egy csapóajtó. Ha a zöld márványlapra itt a kandalló előtt balról egy lábbal ránehezedünk, a phönix felvonul a magasba, s ha a márványlapot jobb felől nyomjuk meg a lábunkkal, akkor ismét visszaereszkedik helyére. Tekintsen ide.

A hölgy lába hegyének egy ujjával nyomta meg a márványlapot s a phönix ismét a helyén volt és arany szeme kiragyogott a sötétből.

A hölgy, vagy fantom, az álomkép, — folytatá: — Túl felől a karzaton hasonló gépezet van,

hogy kivülről is fel lehessen nyitni s ismét bezárni a csapó-ajtót. De ez csak úgy lehetséges, ha a zárja előbb ki van nyitva. A csapóajtónak kettős vaslapja van s a között van egy mesterséges zár, a mit csak a saját kulcsával lehet kinyitni. A phönix szeme félretolható s az alatt van a kulcslyuk. Az ajtó a fedett karzatba vezet; ennek a tulsó végén megint hasonló csapó-ajtó van, hasonló gépezettel, mely az én hálószobám kandallólapját nyitja fel. Hogy a herczegnő ezt nem tudta, onnan gyanítom, mert mind a két kulcsot ott találtam magamnál. Ez nem igazság, az egyik önt illeti. Osztozzunk meg igazságosan. — Aztán meg másért is. Ha ön nincs a saját rejtekajtaja kulcsának birtokában, önhöz akárki bejöhet észrevétlenül, meglepheti önt. Ez alávalóság. — Én elhoztam önnek az önt megillető kulcsot. —Legyen önnél. — Mikor egyedül van ön s nem akarja, hogy valaki e rejteken át behatoljon, akkor ezt a kulcsot a zárba tolja, s ez által lehetetlenné teszi annak kinyitását kivülről.

Az egyik hölgy átnyujtá a másiknak az aranyozott kulcsot, s a másik azt gondolta magában, hogy milyen különös az, hogy az ember álmában oly tisztán vél látni valamit. Még azt is le tudná rajzolni, milyen volt annak a kulcsnak a fogantyúja? Két ülő griff, oroszlán-farkaik egymásba tekeredve, 8-as alakban. A kulcs belső üregébe rovátkok vésve. Az átadott kulcs még meleg a hölgy keblétől, a hova el volt rejtve. Hát a fantomok keble meleg?

— Ezzel ön épen úgy átjöhet hozzám, mint én önhöz; folytatá az álomalak. Hanem még egy szükséges hozzá. A kandallóban rendesen tüz szo-

kott égni, s nem minden nő szen' Frusina, hogy az égő parázson tudjon mezitláb sétálni. Itt van egy üvegcse, ennek a tartalma, a tűz közé loecsantva, elég azt rögtön elfojtani. Valami chymista arcanuma ez, egyenesen e czélra feltalálva. Az önt megillető részt ide teszem a kandalló padkájára.

A beszélő alak csakugyan oda tett egy üvegcsét.

— Ha pedig ezzel a másik üvegcse tartalmával meglocsoljuk a kialudt szenet, akkor az egyszerre ismét lángra lobbanható. Ez már nem valami titkos szer: egyszerű naphta. Jó lesz, ha megkisértjük. E szobában hideg van, s én rajtam nincs egyéb a selyem peplumnál. Fázom . . .

Hogy a kisértetek fáznak.

Egy pillanat mulva a naphtával meglocsolt szén a viasztekercs kanóczától lángra lobbant s a kandallóban ismét úgy égett, ropogott a megrakott máglya, mint azelőtt. — Blanka azt hitte, hogy fölébredt.

Hanem azért, ha fölébredt is, csak ott állt előtte az oda álmodott alak, most már a lobogó tűz fényétől megveresítve, elevenségének meleget sugárzó egész bűbájában. — Nem volt miért titkolni bájait egy másik asszony előtt.

Blanka egy kereveten hevert a kandalló előtt, a csábalak, a mint a tűz fellobogott, a másik átellenni kerevetre dőlt le, kényelmesen oda omolva s fázékony tenyereit a tűz fölé tartva.

Blanka önkénytelenül a Sappho-képre emelte fel a szemeit: az szállt-e alá?

Erre a hölgy ismét hallatá azt a másodszori nevetést, azt a biztatót.

— Ön a Sapphot nézi? — Megtörténik ugy-e

bár, hogy az a festett kép, a melyik messziről olyannak tetszik, mintha szobor volna, még többre is viszi a csalogatást: úgy tesz, mintha lantját pengetné, mintha dudolna. Talán kaczag is néha.

Blanka meg volt felőle győződve, hogy most álmodik. Nem is kisérté meg, hogy helyéből fölkeljen, hogy megszólaljon. Tudta jól, hogy az álmodók tagjai ólomból vannak.

— Ennek a titkát is jó lesz megtudni. Már csak a véletlenségek elkerülése végett is. Ezt az egész összekötő karzatot egy féltékeny férj készítette, a ki a feleségére leskelődött. Ön tudja a Dyonisios tyran fülének meséjét? Itt ez van létesítve. Egy öblös cső vezet az ön hálószobájából a folyosó másik végét elzáró szobáig; az az üresség, a mi a Sapphoképen a lyra hangfogójának látszik, valódi űr s a csőnek az egyik nyilása az ön, a másik az én hálószobámba van. Fül és száj mind a kettő. E Dyonisis-fülön keresztül hallgatá ki egykor egy szerelemféltő férj a neje szobájában mondottakat. Ezen keresztül kell önnek meghallani, mikor én a mandolint pengetem szobámban, mikor eszembe jut, hogy daloljak, mikor okom van rá, hogy kaczajra fakadjak; valamint, hogy én is hallok minden hangot, a mi az ön szobájában megszakitja a csendet; de azok szomorú hangok! Egy-egy keserű fölkiáltás előttem ismeretlen nyelven. Hangos sirás, huzamos zokogás. — És közbe semmi vigasztaló szó. Semmi. Senki se szól bele. — Három nappal ez előtt, éjfélben hat órakor elkezdett ön halkan énekelni. Azt már megértettem: „de profundis ad te clamavi Domine!"

Blanka összetapogatta a karjait s megtörli két kezével szemeit. Csoda ez mind.

— Ébren van ön, herczegnő! Higyje el! És valóban én vagyok az, a kit maga előtt lát és hall: Caldariva marquisnő, vagy a hogy jobban ismernek: „a szép Cyrene". Ma még betörő vagyok az ön házába; holnap már be fog ön bocsátani önkényt, s holnapután ön lesz az én vendégem. Egy távolról halló mandolinpengés, mit az áruló cső áthoz, a melyre a másik hang választ fog adni, tudatja majd, hogy egyedül vagyunk s nem várunk egymáson kívül senkit. — Mert mi egymást nagyon fogjuk szeretni.

Blanka félve húzta maga alá lábait s kezeit eldugta az öltönye bő ujjaiba; annyira megijedt a gondolattól, hogy ő és ez az asszony valaha egymást szeretni fogják.

— Én már eddig is nagyon szeretem önt. Egy hét óta mindennap találkozunk. — Egymás mellett szoktunk térdelni a templomban. Én is mindennap eljárok oda. Ön engem nem vett észre, mert nem szokott félrenézni az imakönyvéből, hogy megbirálja a szomszédnéja öltönyeit, hajdiszét és mórikálását; de én folyvást önt nézem, a míg imádkozom. Imádkozni nekem életszükség. Reggel azokért a büneimért, a miket már elkövettem, este azokért, a miket ezután fogok elkövetni. Azután van közöttünk valami közös szerencsétlenség, mely bennünket összefűzve tart. Mind a ketten özvegységre vagyunk itélve, mind a ketten gyűlöljük a világot, csakhogy ön gyászolva, én meg vigadva. Ha volna erőm úgy tenni, a hogy ön: én is úgy tennék. De csupa gyöngeség vagyok. Nem tudok

mámor nélkül élni. Öné az erő, enyém a gyöngeség. — Mind a kettő az Isten adománya. Szent Ágnes temploma alatt nem rég megtalálták Faustina templomát. Egymás fölé voltak építve. Amazt építették a szeplőtlen szüz tiszteletére; emezt az őrjöngő Venus imádására. S mind a kettőben áldoztak az emberek. Egyik így, másik úgy. A hogy ön le tudja sujtani az embereket: az nekem nagyon tetszik. Nem hiszi ön? Hiszen megmondták önnek, hogy azt a névtelen levelet, miben ön figyelmeztetve volt az ármányos cselszövényre: én irtam önhöz.

Blanka rábámult nagy szemeivel a beszélőre. Kezdett neki hinni.

— Az pedig való volt. Oh az a két ember nagy cselszövő! — Az egyik heves szemrehányásokat tett nekem azért, hogy az egész tervet összekuszáltam. Azt is elmondta, hogy ön mily kegyetlenül taszitá el magától. Az nagyszerű csapás lehetett. A 14-ik §. Ő megvallotta azt nekem, hogy miben áll a rejtély? Évek előtt váltókat hamisitott egy jó barátja nevére. Az a jó barátja ezeket kiváltotta s most magánál tartja. Ezeknek az erejével őt akármikor semmivé teheti, elitéltetheti szégyenteljes, hosszú fogságra.

Ezt a fölfedezést is e nőtől kellett megtudni Blankának!

— S e fegyver ellen nincs védelme a megtámadottnak. Ellenfele, a ki olyan hatalommal bir fölötte, most itt van Rómában: festő.

Blanka összehúzta keblén hálóköntöse fodrait. Attól félt, hogy ez az aszony képes a szivében olvasni.

— A rettegő gonosztevő minden áron meg akart szabadulni ez örökké feje fölött függő Damokleskardtól, s nekem e kettő között adott választást: vagy hálózzam be csábító bűvészettel ezt az ifjút, s azért a kegyért aztán, a miért az őrjöngők minden árt meg szoktak adni, csaljam ki tőle a veszedelmes hamisítványokat.

A szép Cyrene oly tekintetet vetett Blankára, mely azt hirdeté, hogy ő bir ezzel a varázszsal. Blanka szédült e tekintet előtt. S valami kínzó hálát érzett e nő iránt, azért a tudósításért, hogy Manassé még itt van.

— A másik eséły pedig az volt, folytatá a delnő, hogy ha szép szerével meg nem lehet tőle kapni a fenyegető eszközt, akkor meg kell öletni.

Blankának keblére kellet szorítania a kezeit, hogy ki ne törjön belőle valami áruló sikoltás.

— Az itt nagyon könnyen megy. Egy utczai csődület, melybe a kiszemelt férfi mintegy véletlenül belejut, egy megfizetett gazember, ki jól kezeli a kést s aztán ki tehet a megtörtént szerencsétlenségről? — Már készen volt a terv. A fiatal festőt, mikor a palatini romokat rajzolja, ki fogják kiáltani, hogy kém, ki a város erődítéseit rajzolja le az osztrákok számára, összeröffen egy csoport gyülevész s mielőtt valaki megakadályozhatná, ledobják őt a Cara calla hidjáról a mélységbe.

Blanka arcza elhalavánvodott a rémülettől. A szép Cyrene ne vette volna azt észre?

Olyan volt ez, mint mikor az álmodó sírni akar, de nem tud, csak a fulladozást érzi.

A szép Cyrene engedett magának időt: gyönyörködni a másik arczvonásainak elváltozásaiban s

egyik lábáról lehúzva piros maroquin sandálját, azzal a tenyerébe veregetett, míg meztelen hófehér lábát a kandalló küszöbére nyujtá ki melegedni.

— E két sors között volt választásom a fiatal festő számára. De én egyiket sem választottam. Az elsőt azért nem, mert tudom, hogy az a fiatal festő önt imádja. A másodikat pedig azért nem, mert tudom, hogy ön is imádja azt a fiatal utitársat.

Blanka felugrott a helyéből s a kandalló padkájára tett üveg után nyult, hogy eloltsa vele a tüzet, mely arczát megvilágítja.

A marquisnő észrevette e szándékát s kedélyesen ráütött a kis papucsával Blanka kezére, melylyel az az üveg után nyult, míg a másik kezét megfogta és nevetett.

— Ne tegye azt! Üljön le mellém és nevessen velem együtt. Én egyik targoediát sem választottam. Szeretem a comoediát, a hol nevetni lehet. Én a helyett mind a két bolondomat kidobtam Rómából. — Feleresztettem őket a levegőbe, mint a papiros-sárkányokat s aztán elvágtam a zsineget, hadd repüljenek a világba. — Kezébe játszottam ** grófnőnek Cagliari herczeg egy pár levelét, miket az „Giacomo"-hoz irt. Mi jó barátok vagyunk, hanem vetélytársak. A grófnő nem engedi oda a pálmát senki másnak. S az tudva van, hogy annál az ellenségnél, a ki velünk szemközt jön, sokkal gyülöltebb az, aki elénk hág. Azt a népeső dületet, a mitől ön a napokban úgy megijedt, szegény herczegnő! a mi közös barátnőnk ** grófnő rendeztette. Igaz, hogy én is segitettem benne neki, másfelől a nagy Ciceruacchio kezébe juttatva a her-

czegnek egy levelét az osztrák tábornokhoz. Ez az improvisált népzendülés a herczegnek volt szánva, meg a familiarisának; hanem azok megint idejekorán figyelmeztetve lettek az én révemen; megijedtek s úgy elfutottak Rómából, hogy ide már most csak a legközelebbi ostromlósereg háta mögött kerülhetnek vissza. Haha! Hát nem szépen kidobtam én őket Rómából? Ki a Cagliari-palotából! És most magunk maradtunk benne ketten s nevethetünk rajtuk ketten. Haha!

Blanka azon vette magát észre, hogy együtt kaczag ezzel a nővel!

Hogyne kaczagott volna, midőn azt tudta meg, hogy Manassé ki van ragadva a halálveszélyből? És olyan tréfás módon, hogy hatalmas ellenségeit felereszteték a levegőbe, mint a sárkányokat s aztán a ki játszott velük, mikor jó magasra felereszteté őket, akkor elvágta a zsineget s hagyta őket repülni a világba: a két nagyfejű papiros-sárkányt, ijedt szemekkel, nyitott szájakkal és kalimpázó fillentyükkel.

A szép Cyrene a feje fölé tette a kezét, úgy kaczagott; minden tagja résztvett a kaczagásban, még a hozzá tapadó selyem-öltöny is. A nevetés ragadós. Blanka nem állhatott neki ellent.

— És most miénk az egész ház! mondá pajzán kedvvel a delnő. — Egész a legközelebbi Rómáig-leégésig.

S azután lanyhán vonogatott a vállaival s szemeit kéjesen lehunyta félig és vágyteljesen ásított.

— Jó éjszakát, herczegnő. Mára elég volt a fecsegésből. Nem mondtam el mindent. Egyszerre elfogott az álom. Haza megyek. Különben itt alszom

el. Ha többet akar ön megtudni tőlem, szerezzen magának egy mandolint. Ha holnap Sappho lyráját zengeni hallja, már tudni fogja, hogy mi az? Ha a zengésre viszhang felel, az azt jelenti, hogy ön egyedül van és elfogad. Akkor talán beszélni is hallom önt. Még ma nem hallottam semmi szavát. Nem is kívánom. Egyszerre nem megy az. Mára elég volt az, hogy utánam nevetett ön. Jó éjszakát! Ne felejtse ön el a kulcsot éjszakára benne hagyni a zárban!

Azzal fölvette az égő viasztekercset, hirtelen a tűzre fecskendett az üvegből, a parázsra hulló cseppek helyén fekete holt szén támadt, mint gyaloghíd a tűzpatak fölött. Egy lábnyomással felszökteté a phönixes érczlapot s ugyanazon ruganyos mozdulattal, mint egy villi, mint egy bajadér, keresztül szökött a kandallóntúli üregbe. S aztán a phönix ismét a helyére hullt. Blanka a kulcsot beletolta a madár szemhelyén levő zárnyilásba.

Az egyedül maradt nő ágyához tántorgott s hálóköntösöstül beleveté magát és azután aludt sokáig és álmodott mindenről összevissza, a mit látott és hallott.

Mikor világos reggel fölébredt, azt hitte, hogy csupa álom volt mind az.

Kikelt az ágyából. Odalopózott a kandallóhoz. A kisértetek, az álomképek hagynak-e valami nyomot maguk után: valami tanujelét annak, hogy itt jártak?

A kandalló padkáján ott állt egy ismeretlen alaku üveg. Mellette piros viaszcseppek az égő viasztekercsről. A kereveten volt egy faragott gemma, mely a delnő papucsáról esett le. — És a

phönix érczpiros fejébe a szem helyén be volt dugva a kulcs, a két griffmadárral a fogantyúján.

Ezek ott maradtak a múlt éjjeli álomból.

XXIII.

Blanka igyekezett rendbeszedni a gondolatait.

Mi ez a nő? s mit akar ez ő vele?

Kedvese annak a férfinak, a kitől őt elválasztták, a kit ő utált, gyűlölt, a kitől irtózott. És talán még egy másiknak is? S talán az egész világnak? Egészen ellentéte annak, a mit ő magában egy erényes nő eszményképének kigondolt. — Ma játékszere annak, a ki vele vétkezik, s holnap ő maga veszi játékszernek vétke osztályosát, s minthogy ez neki mulatságot okoz, keresztül dobja őt a falon. De vajjon csakugyan vétek-e az? vagy csak olyan Isten adománya, mint az erény? Hisz szent Ágnes kápolnája s Faustina fánuma egymás fölé vannak épülve, s az emberek idvezültek itt is, ott is. A világ leánya maga elismeri, hogy ő csupa gyöngeség; egyetlen ösztöne nincs, mely az ellenállás erejét költené fel benne. Küldetése az, hogy legyőzessék. Nem tud hű lenni, mert az is erőbe kerül.

De azért lehet, hogy jó szive van, s tud szánalmat érezni az iránt, a kit üldöznek. Blankát egyszer figyelmeztette a saját veszélyére; most már eljött, tudatni vele azt a veszélyt, a miben egy férfi forog, a kiről sejti, hogy a szivéhez közel áll. Rá volt bizva, hogy tegyen úgy ez ifjuval, mint Delilah; csalja ki belőle édes csábbal sámsoni erejének titkát s aztán — vágja le a hosszú haját. A helyett

ő a filiszteusokat kergette el. Nem tartozik-e neki hálával ezért valaki?

Minden emberre van hatása az olyan ellentétes alaknak, a ki olyan tulajdonokkal bir, a mik nála hiányzanak.

Azt sem lehet eltagadni, hogy a marquisnő nagylelkűséget tanusított, a mikor a rejtekajtó titkát tudatta vele s a kulcsot elhozta neki, hogy alávaló meglepetés ellen védelmezhesse magát. Ha meg akarná őt rontani, inkább azt tette volna, hogy őt védtelenné tegye s elárulja.

Összeborzadt attól a gondolattól, hogy ő hónapokon keresztül nyitott ajtóknál aludt, egy házban olyan emberekkel, kiknél a düh és a szerelem a gonosztett korcsává kereszteződött s nem védte őt azalatt más, mint egy asszonynak a jól megőrzött titka.

A marquisnőnek egész modora, beszéde, megjelenése igézően hatott Blankára. Ez a naiv őszinteség, ez a bűbájjal párosult cynismus valami megkapóan új volt előtte. Meglepte ez a könnyed játszás halálos nagy dolgokkal, miknek alakjait ő csak úgy húzgálta előre-hátra a sakktáblán, mintha egy-egy „kiütött' nagy ember nem volna más, csak „ugró" és „futó", s mikor ** grófnőnek útjába tolja a nagy Ciceruacchiót, az nem volna más, mint „sakk a királynénak" egy „pionnal". A demokraták, azok a „parasztok" a sakktáblán.

Azután Blankára nézve ebben a rettenetes magányban, a mire félig a törvény, félig önmaga ítélte el magát, ez a megjelenés volt az első derült, változatos óra. Most nevetett hónapok óta először.

A titkolózás is emeli a varázst. Van valami rei-

tett gyönyörűség abban, hogy mikor mindenki elpihent a háznál, az ajtók minden oldalon bezárva, akkor egy senkitől sem gyanított úton a két ház asszonya egy szobában összejön — megszólni az egész háznépet, az egész várost, az egész világot. — Csitt! — Senki se hallja meg. Mindenki azt hiszi, hogy gyűlölik egymást.

És mégis! mégis, nagy kedve volt Blankának örökké benne hagyni ezt a kulcsot abban a rejtekajtóban, hogy soha azon keresztül a szép Cyrene ő hozzá be ne jöhesen, mert szűz tisztaságának gyöngéd érzete, szemérme azt súgta, hogy neki az ilyen lénytől, minél kedvesebb, megnyerőbb alakban lép eléje, annál jobban kell őriznie magát.

„Mi még nagyon szeretni fogjuk egymást!"

Isten oltalmazza meg őt attól!

Egy perczig az a gondolata is támad, hogy megváltoztatja egész lakrendszerét s hálószobának más helyet választ. Zengjen Sapho azután csak a falra festett nymphákna k! — Meg is tette volna, ha egy másik gondolatja útját nem állta volna: a szép Cyrene Manasséról is tud beszélni!

Ez nyitva tartotta számára a rejtekajtót.

— — — — — — — — — — — — — —

Még elég ideje lett volna Blankának, bár későn kelt ma, a templomba felkészülni; de még nagyon eleven volt emlékében az a mondat, hogy „egymás mellett szoktunk térdepelni; én imádkozom reggel azokért a bűnökért, a miket ezután fogok elkövetni!" Hátha az a másik mellette térdeplő is azt teszi?

Azt mondta a komornyikjának, hogy menjen el ** grófnőhöz és mentse ki, hogy ma nem mehet

vele együtt a templomba s onnan az oltáregyesületbe, valami változását érzi.

— Ne hivjam el az orvost? kérdé a komornyik, azt vélve, hogy úrnőjét a váltóláz kerülgeti ismét.

— Azt nem; hanem hozzon nekem a hangszerésztől — egy mandolint.

A komornyik nagyot bámult. Furcsa betegség az, a mit mandolinnal gyógyítanak.

Egész nap rút locspocs idő volt. Este a színházakban is, mintha valamennyi igazgató megbolondult volna, csupa merő puskaporfogyasztó darabokat adtak s Blanka a szinpadi lövöldözéstől is iszonyodott. Otthon maradt és már az Ave Mária harangszó után, a mi a nap huszonnegyedik óráját jelzi, felhozatta magának a theáját, a hozzá való hideg sültekkel, süteményekkel és czukorcsemegékkel együtt, s a cselédjeinek megengedte, hogy elmehetnek a színházba. Ma olyan darabot adnak, a hol az olaszok megverik az osztrákokat. Aztán bezárkózott s meggyújtotta a szamovár katlanát. A kandallót még nem. Az tisztára volt seperve. Hanem a mandolint vette kezébe s valami stanzát kezdett el rajta pengetni.

Abban a perczben felelt neki Sappho.

S néhány pillanat mulva már koczogtattak a kandalló érczlapján.

„Szabad."

A phönix utat engedett s az embermagasságú nyiláson belépett a szép Cyrene. Ezúttal látogatáshoz öltözve, angol fürtökbe leeresztett hajjal, csipke-mantillal rózsaszín selyem öltönye fölött, melynek elől rövid szoknyája alól kilátszottak magas-

sarku czipőkbe szorított lábacskái, s az alsó szoknya finom csipke-hímzete.

— Ön készült valahova? kérdé Blanka.

— Ide.

— Tudta, hogy várom?

— Azt megmondtam még tegnap, hogy ma már vendége leszek önnek. S hogy ebben az órában vár rám, azt kitaláltam abból, hogy a cseléd-jeit elereszteté a szinházba.

— Ön már azt is tudja?

— Tudom, mert az én cselédjeimet is magukkal vitték, az egész kettős palota felső emeletén kettőnkön kivül egy élő lélek sincs most.

Az a tudat, hogy ketten vannak egyedül egy üresen hagyott házban, a titokszerüség varázsával köt össze két asszonyt. — Van abba keverve valami borzongató félelem és valami csiklandó öröm.

Blanka elszedte vendégétől a mantillet és kalapot, s a míg felszitotta a kandallót, a marquisnő az alatt kezébe vette a mandolint s eldalolta Musset Alfrédnak délsugártól izzó egyik románczát.

Blanka meghívta őt a theaasztalhoz. S egyúttal megkérdezte tőle, hogy mi a keresztneve?

A marquisnő elnevette magát.

— Haha! Hiszen százszor hallotta ön! Hát „Cyrene".

— Nem! Az nem az igazi. Nem annak keresztelték önt.

— De én csak ez alatt ismerem magamat. A naptári nevemen csak a gyóntatóm szokott szólítani s ha azon hallom magamat hivatni, egyszeribe az üt hozzám, hogy tizenhárom Miatyánkot kell elmondanom vezeklésül. Aztán nem illik rám a nevem.

Rozinának kereszteltek; pedig olyan fehér vagyok, mint a holdvilág. Ez a név inkább illenék önre, a ki olyan szép piros. Én rám meg a Blanka név. Tudja mit? Cseréljünk! Aztán hívjon ön engem Blankának, én még önt Rozinának.

Blanka olyan furcsának találta ezt az inditványt! Csiklandozta az. Nevetett neki. S a nevető nő nem tud ellent állni.

— Fecseghetünk most minden bohóságot, marquisnő, senki sem hallgatózik, senki se árulkodik utánunk. S azt önnek jó lesz megtudni, „Rozina". Minden cseléde egy-egy fizetett kém. A kapusa és annak a felesége naplót visznek arról, hogy ki jár be a palotába? kit fogad el ön? Ki hagyja itt látogató-jegyeit? Az inasa értesíti a kapust, hová ment ön ki kocsin? hol szállt le? kivel beszélt? kit látogatott meg? A komornája olvassa önnek minden levelét, a mit küld és elfogad, kikutatja öltönyeinek a zsebeit, a kertész ellesi, hogy micsoda virágoknak ad elsőbbséget? mert a virágoknak is van nyelve. Nehogy papagályt szerezzen ön magának, mert még azt is kikémlelik!

— De hát ki vesztegeti rájuk a pénzt? kérdé elbámulva Blanka.

— Ön elfeledte már, hogy rokonai vannak, kik ön után egy milliót örökölnének, ha önt a katholikus egyházközségből meg lehet szöktetni, s hogy Cagliari herczeg évdíja is megszünik akkor! Vannak emberek, a kik nem rettennek pénzt adni ki azért, hogy a sziklában aranyat keressenek. Én csak figyelmeztetem a sziklakeblü hölgyet, hogy az aranyára ne engedjen rátalálni!

Blanka nem tudott rá mit mondani, úgy meg volt zavarodva.

— Aztán ezért el ne kergesse ön a cselédjeit, mert a kiket helyükbe fogad, épen ott fogják kezdeni, a hol ezek elhagyták.

— Oh, én rám leskelődhetnek, nekem nincsenek titkaim; szólt biztos önérzettel a herczegnő, vendége porczellán csészéjét megtöltve a gőzölgő szamovárból.

— No azt egy asszony soha sem mondhatja magáról. Köszönöm. Nem szokott ön szivarozni? Kár! Én nem tudok a nélkül theát inni. Szerencsére hoztam magammal. Ha megengedi. Ez ugyan meg fog érezni holnap reggel az ön szobájának a levegőjén, s lesz nagy lótásfutás, a komorna az inashoz, az inas a kapushoz. Ki járt itt? Ki volt a herczegnőnél az este? Hanem ez önt csak mulattatni fogja, azt tudva, hogy nem találhatják ki.

— De a tegnapi látogatás csaknem el lett árulva — ez által, ni.

Blanka átnyujtá a marquisnőnek az elvesztett gemmát.

— Ah! Hát itt hagytam ezt el? És én mennyi pofont kiosztottam ezért az otthoniak között! Nos, ez mind ingyenbe esett! vissza csak nem kérem. Köszönöm, szép Rozina! — Tehát a kulcsért már nem adósom ön többé. Újra kell kezdenem a kölcsönzést, hogy ki ne bocsássam az obligóból. — Ön azt mondta, nagy vállvonva: nekem nincsenek titkaim. Lássa ön, pedig már azt is tudják, hogy ön soha sem veti le a komornája előtt a vállfüző-

jét. Ott valamit rejt, a mit soha sem hagy el magától.

A herczegnő nemes, szűzies tekintetét nyugodtan emelé a marquisnő felé, homloka oly derült volt, mint egy üdvözülté. Nyugodtan fölbontá ruhája csipke-melldiszét, kifűzte a selyem vállfűzőt s kivont alóla — egy pálmalevelet.

— Ez az . . . .

A marquisnő mosolygott.

— Tehát ön azóta folyvást a keblén viseli ezt a pálmalevelet, szólt megforgatva az ujjai között. — Az arany betükkel rányomtatott áldás már régen lekopott róla; — hanem a kéz emléke, mely azt átnyujtá, még nem kopott le róla.

A herczegnő sietett azt ismét elrejteni. Ennek az asszonynak nem jó megmutatni valamit.

A szép Cyrene nagy füstgomolyt fútt maga elé az illatos szivarból, szánalomból felhőt támasztva maga és Blanka közé, mely annak arczpirulását elrejtse. S azután elkezdte a herczegnő csemegéit dicsérni. Ő nem győz betelni azzal, a mi édes. Valódi török kadina izlése van.

És közbe olyan ártatlan arczot mutatott, mintha semmi egyéb nem feküdnék a szivén, mint a herczegnő előtt felmagasztalni a szivarjait s rávenni, hogy szívja be csak a tenyerével felfogott füstjét: nincs-e abban ezerféle illatszer egyesülve?

Aztán egy pohár vizet töltött magának s megizlelé.

— Ah, be meleg ez a víz!

Blanka felugrott.

— Mindjárt hozok önnek jeget.

— Segitsek önnek keresni?

— Köszönöm. Rátalálok magam. Itt van nem messze az étteremben a jégtartó.

— Nem fél egyedül odáig menni?

— Lámpa ég minden szobában.

— De siessen visszajönni; mert én addig itt kutatni fogok.

— Lehet bátran.

S mire Blanka visszatért, egy velenczei üvegvederkében jeget hozva, addig csakugyan kikutatott valamit a vendégnő. Az albumasztalon azt a rajzgyüjteményt, melyben Blanka aquarelljei voltak.

— Ön gyönyörűen fest, Rozina!

— Ez az egyedüli gyönyörűségem.

— Ez a Colossaeum szakasztott másolata annak az olajfestménynek, a mit Rossi grófnénál láttam.

— Megeshetett véletlenül, hogy ugyanez a festő is épen arról a pontról találta felvenni a képet, a honnan én.

— Pedig az tulajdonképen nem is tájfestő. A minap meglátogattam az atelierjében. Nagyon dicsérték előttem egy művét. Remek egy mű. Egy ifjú nőalak, a Colossaeum karzatpárkányán ülve, a feje fölött kifeszített művész-napernyő vörös szövetén át a nap biborfényt vet az egész alakra, a mi azt valami megkapóan bűbájossá teszi, s e rózsaszín világításnak oly sajátszerű ellenmondása a mély melancholja, a gyászoló bánat az ifju nőnek arczán. Én igértem kétezer scudit a művésznek ezért a képért. Azt felelte rá, hogy „nem eladó!“

Blanka olyan tehetetlennek érezte magát ez asz-

szony előtt, mint a kis tengeri nyúl, melyet bevetnek az oroszlán kaliczkájába s a kit a nagy vérengző állat, a helyett, hogy egy harapással meg ölné, felvesz az irtóztató tenyerébe, s megnyalogatja a fejét. Meglehet, hogy nem is fogja megenni. Megtartja játszótársnak.

A szép Cyrene összecsapta az albumot s felkiáltott:

— Ezudar kutya-nép a férfi, Rozina! Úgy csinálja az egész világot, hogy ő legyen benne az úr, s a nő rabszolga. De minden rabnak első és örök gondolatja: a börtöne falát keresztül ásni.

Azzal, mintha hirtelen valami baj érte volna, kifutott a szobából a mellékterembe és nem tért vissza.

Blanka utána ment, megnézni, mi baja lett? S ott találta egy szögletben ülve.

— Ön sír?

— Ah, dehogy! csattant fel a szép Cyrene; inkább olyan kedvem van, mint még soha! — De még akkor is csillogott a két szemében valami vízcsepp.

Azzal oda veté magát a zongora elé s elkezdé rajta egész tűzzel játszani a „La Gitanát", a mit azokban az években a szép Cerito oly nevezetessé tett Európaszerte.

— Megvan önnek a „La Gitana" hangjegye? kérdé Blankától.

— Nincs; de tudom azt könyv nélkül.

— Játszsza el nekem, kérem!

Azzal helyet adott Blankának a zongoránál, ő maga pedig a zene után elkezdte előtte tánczolni a „La Gitanát".

Egy asszony egy asszonynak.

Azt a bűbájos tánczot, a minek minden mozdulatában ezer tündérré változott ördög incselkedik. Ezek a kéjsóvár félrehajlások, ezek a vakmerő szökések, ezek az odaadó, kihívó, büszkén eluasító s megint kaczérul visszacsalogató változatai a tökéletes asszonyi kecsnek, kisérve a legigézőbb szemek mindent kifejező sugárözönétől: hozzá egy termet, melynek minden tagjai összeegyező vonaglással vesz részt a tánczban lejtéseiben s egy arcz, melynek fehér alabastroma minden indulatot a tündéri kéjfokozatra tud emelni. Ha ezt egy férfi látja így!

Planka a bámulattól ügyetlenül játszott.

— Nagyobb tűzzel, sebesebben! mondá a tánczoló bajadere.

Blanka aztán egészen belesült a zenébe.

— Ah, ön nem tudja azt könyv nélkül.

— Nem tudok játszani, ha önt nézem.

Caldariva marquisnő meg volt arról győződve.

— Ön képes volna őrültté tenni egy férfit; suttogá Blanka.

— Ha ők kinoznak minket, nekünk is kell őket tudni megkínozni.

Azzal odaakasztá a kezét Blanka karjába s úgy tért vele vissza a másik terembe, karöltve járkáltak a süppedő szőnyegen.

— Jaj annak, a ki az én országom határát átlépi! Abban csak bolondok lakhatnak, s ha kiszabadulnak is, bolondoknak maradnak holtig. Akar ön velem fogadni, hogy bolondommá teszem egész Rómát? Mit törődöm én a világ mendemondájával? Mi az? Ön úgy él itthon, mint egy szent; az

ellenségei tehetnek róla tanúbizonyságot, mégis suttognak ön felől is! ** grófnő ájtatos lélek; mindennap templomba jár; nem beszél mással, mint papokkal s kegyes asszonyokkal, mégis tele van a város botrányos mendemondáival — felőle. Én kinyitom az ablakaimat, mikor vigasság van nálam, hogy az őrült zaj kihangzik az utczákra és senki se szól meg! s ha egyszer kedvem tartja eltánczolni az operaszinházban a „La Gitánát", a szabadságharcz sebesültjeinek javára, azt kihirdetem vörös betüs ölnyi plakárdokon, s az lesz belőle, hogy egész Róma belém bolondul, a nép koszorúkkal temet el, s a papok kanonizálni fognak!

— Fogad ön erre velem, Rozina?

— Nem fogadok, Blanka, mert elhiszem.

— Én pedig fogadni akarok önnel valamibe; mert nyerni akarok öntől valamit.

— Ha birtokomban volna az, a mit Blanka óhajt, azt fogadás nélkül is odaadom.

— Birtokában van, könnyen is odaadhatja Rozina; de még sem fogja odaadni, míg el nem veszti. Én azt az igéretet akarom öntől elnyerni, hogy — egyszer énnekem vendégem leend.

— „Önnek" — Blanka? szólt Blanka s ujja hegyével a marquisnő mellét érinté. — Akár holnap, ha szivesen lát.

A marquisnő elérté a nyomatékot, s elnevette magát.

— Nem úgy Rozina! Nem légyottot kértek egy ilyen tête-a-tête-re, mint a mostani, de ellenben nem is azt akarom, hogy a világ előtt büszkélkedjem önnek a látogatásával. A világ azt tudja rólunk, hogy mi egymás szerencsétlenségének okozói

vagyunk s égig érő botrány volna, ha mi emberek szemeláttára egymással egy ismerős pillantást váltanánk. Én nem azt akarom. Én a napokban álarczos estélyt adok a termeimben. Látott ön már ilyet valaha? Ne vegye ügyetlenségnek a kérdést. Önt egyenesen a zárdából vitték a — börtönbe.

— Azért mégis láttam; menyasszony koromban, mikor nagynénémmel Párisban jártunk, a kelengyét bevásárolni, elvitt az operaházi álarczos bálba.

— S önök azt egy páholyból nézték. S ön elálmosodott rajta. Tudom.

— Ön mindent tud.

— A tömeg látása engem is ellankaszt. Nálam egészen más az álarcz mögötti mulatság. Az valódi élvezet, nem csupán tarkabarka látvány, a minek még az ember az emlékét sem viszi hazáig. Képzeljen ön legfeljebb negyven tagból álló társaságot, mely Róma nevezetességeiből van összeszedve, a kik mind örömest látogatják az én álarczos estélyeimet s a kiknek én birom a titkaikat s a kiket álczáik daczára ismerek. Hogy mint jutok e tudományhoz? az nem bűvészet. Estélyemre csak meghivó-jegygyel lehet jönni s azt a terembe lépés előtt minden álarczban érkező vendég tartozik átadni az udvarmesterem szobájában. Ez elővigyázat nélkül megtörténhetnék, hogy hivatlan idegenek is tolakodnának álarcz alatt a termeimbe. — A mint a vendég elhagyja az udvarmesterem szobáját, az följegyzi a jelmez minőségét a meghivó-jegy hátára, s mikor együtt vannak, akkor áthozza a jegyeket hozzám s azokból aztán ón könyv nélkül tudom, hogy az a czigány-leány

abban a piros-fekete rövid ruhában a mi ájtatos herczegasszonyunk, a rózsakoszorú-egyesület alelnöknője, s a spanyol grand, a kinek karjába kapaszkodik, bálványozott tenoristánk az operaszinháztól. Az a brigandivezér, a papirospisztolyokkal az övében, nagynevű országgyülési képviselőnk, s az a herczegnő, kit karján vezet, bámulatot gerjesztő gyémánt-diademjával és rivieréjével: korlátlan fejedelemnője egy birodalomnak, melyről nem beszél a geographia, hanem a chornographia. Az a királyi alak pedig, a ki oly ráartóan jár biborpalástjában, nem más, mint leghíresebb népszónokunk, az utczák és piaczok Demosthenese. Mert itt minden nevezetesség jelen van: a mit csak a tribune, a turf, a színpad, az utcza, az armadia, a divat magáénak vall. — Köztünk mondva még a conclave is. — És titkommal soha vissza nem élek; senkit el nem árulok, vendégeimmel nem incselkedem, magamat legelébb megismertetem. Elég nekem a megoldott rejtélyekben messziről gyönyörködnöm.

— De vajjon önnek a vendégei nem jönnek rá arra az ötletre, hogy ők maguk is tudakozódjanak az ön udvarmesterénél, s nem árulja az el egyiket a másiknak?

— Nagyon természetes, hogy azt teszik s én nem látom át, hogy miért kellene egész Rómában épen az én udvarmesteremnek a megvesztegethetetlenség példányképeül modellt ülni? A ki akar valamit megtudni, az bizony megtudja azt, ha csak esetleg az elárultatás ellen valaki még nagyobb praemiummal nem biztosította magát, mert ez esetben aztán az udvarmesterem lelkiismeretes.

Blanka nevetett.

A marquisnő sietett a kedvező hangulatot felhasználni.

— Most már képzeljen ön negyven álarczos között egy negyvenegyediket: a ki nem jött se a kapun, se az udvarmesteri szobán keresztül, hogy a lovesija színét megjegyezhették, az inasát kikérdezhették volna, a kinek személyleirása nincs semmi rovat alatt, még meghivó jegye sincs átadva. Senki se látta bejönni. Az égből esett le. Alakjáról, mezdulatairól hasztalan találgatják, hogy kicsoda? Nem ismeri senki. Ő pedig ismer mindenkit. A háziasszonytól be van avatva mindenkinek a titkaiba, az egymást kereső párok cselszövényeibe. Azokat sorba veszi. Mindenkinek oda talál az elevenjére. A mellett elnéz, találékony s ő maga kitalálhatatlan. Minő forradalom, minő néplázadás támad akkor az álarczosok tömege között, a kik tarka csoportokban rajongnak körül egy ismeretlen tüneményt, a ki őket mind ismeri, a hogy a magasból, a mélységből jöttek elő, pegazusaikon, vagy vesszőparipáikon, pillangóktól, vagy szarvasbogaraktól húzott szekerekben! Nem volna e csoportozat méltó tárgy egy festő ecsetjének, ki a terem egyik zugából, a jazminbokrok közé rejtőzve, kartonjára sietne vetni egy olyan vázlatot, mely tán világhirét alapitaná meg, s a negyven ember közül egyedül neki dobbana nagyot a szive, kitalálva a nevét a felismerhetlennek?

Blanka arcza előbb a kiváncsiság gyermekmosolyával kisérte a marquisnő beszédét; az utolsó szavaknál a megérintett szemérem komolyságára változott az át. A marquisnő minden sza-

vának hatását megfigyelte. Olyan művésznő volt, a ki nem néz hangjegybe, hanem hallgatói arczára, mikor énekel. Visszatért az előbbeni allegróra.

— Hogy futna minden ember az udvarmestert ostromolni kérdéseivel, s hogy ejtené azt kétségbe; azután, hogy állítanának ki kémeket minden ajtóhoz, lépcsőhöz, tornáczhoz, kik az eltávozó ismeretlen nőt hintajáig, s azzal együtt házáig üldözzék; az pedig egy pillanatban úgy eltünnék közülök, a hogy jött és senki nyomára nem akadna. Minő fölséges tréfa volna ez!

De Blanka arczára már nem tért vissza a kiváncsi érdeklődés, megmaradt mélázónak. Az egész tarka vigalomból ő csak azt a jazmin-bosquetet látja, mely mögött egy festő ül és kartonjára tündérvilági képeket lop.

— Nos? eljön ez a tündérlak az én festőm tableaujához uralkodó képnek?

Blanka a felelet helyett azt kérdezé:

— Szabad az ön vendégeinek névjegyzékét látnom?

— Nagyon is jogosult kivánság; mondá a marquisnő, s átnyujtá a legyezőt Blankának. Olvassa ön Rozina. — A legyező lemezei elefántcsontból voltak, a marquisnő azokra jegyezte fel irallal meghivandó vendégei nevét.

— Ha valaki nem tetszik önnek közülök: azt kitörüljük.

Blanka végig olvasta. Csakugyan tarkabarka gyüjtemény volt az, a társaság minden osztályából válogatva; köztük sokan, a kiket „veszedelmes nevezetességeknek" szoktak mondani. A legutolsó név volt Adorjáné.

— Senki ellen nem találok kifogást; szólt visszanyujtva a legyezőt.

— Tehát eljön ön?

— Nem tudom, hogyan tartanám cselédeim előtt titokban az álarcz-jelmezt?

— Semmi sem könnyebb. Ön láthatta akárhányszor a szinházban, hogy a római asszonyokat nem korlátozza semmiféle divat. Némelykor olyan öltözékeket látunk a páholyokban, a mikkel bátran kiadhatja magát valaki keletindiai „begum"-nak. Itt már megszokták azt. Ha ön egy fekete csipkeöltönyt készittet, ezüst csillagokkal a fátyolszövet között, abban senki sem fog semmi különöset találni. Egy granát-diadémot is rendelhet ön meg magának minden botrány nélkül, s akkor az egészhez nem kell egyéb, mint egy bársony álarcz, a mit akkor tesz ön fel, mikor a komornáját elbocsátja s aztán kizárja a szobájából, s a következő perczben készen áll az „éj királynéja".

Blanka úgy találta, hogy ez a cselszövény lehetséges.

— Ekkor aztán csak az van hátra, hogy ön felkészülten itt vár a hálószobájában, mig a lantpengető Sappho jelt nem ád. Az akkor azt fogja jelenteni, hogy én is készen vagyok és senki sincs a cselédeim közül a szobámban. Szabad az út. Az ön rejtek-kulcsával az én csapóajtóm is kinyilik. Azt ne felejtse el magával hozni. Onnan aztán a női öltözőszobán keresztül a terembe juthat ön. Tőlem ezt a legyezőt fogja kapni ajándékba. Ennek a lemezére fel lesz irva minden álczának a neve, jelleme, viszonya, cselszövénye, a mit ön a la improvista felhasználhat. Csak egy szót kell eltalálni,

a többit a sziven talált maga elárulja. Mikor ön aztán el akar tünni, akkor engem szólit meg, csipkedően faggatni kezd; én arra üldözőbe veszem: ön menekül; többi üldözői erre elmaradnak, hogy utamban ne legyenek; a rejteken át ön elmenekül; én pedig őrzöm az ajtót s visszatérve, én fogok legjobban kérdezősködni, hogy ki látta a titokteljes stranierát?

Blanka ebben az egész tervben nem talált semmi gyanakoásra méltót.

— Tehát csak arról van még szó, hogy mely napra tegyem a meghívásokat? S ebben az ön akarata dönt. Vannak sokan, különösen nők, a kik szerencsétlen napokat tartanak. Ismerek olyat, a ki szombaton a legjobb barátját sem fogadja el. Mások meg a hónapok bizonyos napjait, a 7-diket, a 13-dikat tartják rosszjelű napoknak.

— Nekem minden nap egyformán — jó nap. (Szegény: azt akarta mondani, hogy „egyformán rossz".)

— Tehát teszszük mához egy hétre.

— Akkorra talán mégis ne. Az nap tartja Rossi a parlamentben programmbeszédjét.

— No és azon ott akar ön lenni? De hisz az délelőtt lesz.

— De meglehet, hogy a grifnő azt a napot szintén meg akarja ünnepelni, s valószinű, hogy engemet, mint háza mély tisztelőjét, szintén meghiv.

— Arra ne gondoljon ön; azon a napon az egész új kormány a Quirinálba lesz meghiva estélyre, hivatalos banquett lesz, s Rossi nem fog odahaza lehetni, hogy maga vendégeket fogadjon el.

— En mégis olyan baljóslatú napnak tartom azt.

— Ha babonaságból tartja annak, akkor nem vitatkozom. A babonaságnak oka van. Ez ok!

— Nem ez az okom. Egy más aggodalmam van. Olvassa ön ezeket a hirlapokat?

Blanka olvasóasztaláról egy csoport ujságot odavitt a marquisnőhöz.

— Némelyiket sugalmazom is. A mi nálunk annyit jelent, hogy „fizetés".

— Olvassa ön, hogy mik történnek most Rómában?

— Ah! Rozina! Mióta tanulmányozza ön a politikát?

— A mióta a kocsiablakomon keresztül kaptam meg belőle az első leczkét.

— Tehát ön autodidaxis útján akarja megtanulni a világ legnehezebb tudományát, a politikát? Mit tanult eddig belőle?

— Azt, hogy a néphangulat mostani ingerültsége mellett nem találom egészen nyugodalmas ötletnek, hogy a Cagliari-palotában álarczos bált tartsanak akkor, mikor az utczákon tolongó néptömeg elvesztett csatákról, árulásról, reactióról beszél. Sőt kissé fázom attól a gondolattól, hogy selyembe burkolt fényes alakok egy órában egyszerre járjanak az utczán kiéhezett s rongyaikban didergő embertömegekkel.

A szép Cyrene nevetett, gyönyörű felső fogsorán végigrántva a legyező elefántcsontját, mint egy zongora klaviaturáján.

— Ah, mi ujoncz ön ebben a játékban, kedves Rozina. Biz Isten a karpereczeit is el fogja veszíteni, ha velünk leül. Hisz azok a lármázó em-

berek mind a mi embereink, a kiket mi fizetünk azért, hogy kiabáljanak.

— Csakhogy a ki tűzzel játszik, ne felejtse el, hogy a szél nagy úr!

— Honnan tudja ön ezt?

— Tudományom az igaz, hogy nem messze terjed. Én csak a bolognai esetet tudom, a hol a polgárok addig hirdették, hogy „le az aristokratákkal, éljen a szabadság!“ míg egyszer előjöttek a brigantik, s azt mondták: „le a polgárokkal! éljünk mi!“ s a „viva noi“ mellett kiszabadították a börtönökből a gonosztevőket s aztán csináltak egy olyan szabadságot, hogy sírva fog rá visszaemlékezni Bologna. Vajjon azok az elemek, a miket Polognából nagy nehezen sikerült kiűzni, de megtörni nem: ide Rómába nem jöhetnek-e el? Azzal a néppel, mely az utczákon forrong, számítottak önök; de hát arra számítottak-e, mely az utczák alatt zsibong?

— A kik a kloakákban járnak, azok a patkányok.

— S ha mégis fölszínre találnak jönni. Ha majd a patkányok nem érik be a gazdagok asztalhulladékaival, hanem oda akarnak ülni magához az asztalhoz, s nem érik be a nagy szavakkal, hanem azokat gyakorlatba is kezdik venni.

— Csak a mi gyümölcseinket fogják megérlelni vele. Ha a népszabadság zászlója a rablók kezébe megy át: annál jobb, akkor a társadalom megmentői itt vannak s a rabló csordával együtt a zászlót is leverik s akkor mi tartjuk a „Te Deum laudamus“-t.

— És hát ha a társadalom megmentői: rend-

örök, carabinierik, mind hozzá találnak állni a népmczgalomhoz?

— Ah, haha! kedves Rozina! Önt a Hyperboraeckig ragadja a szárnyra kelt phantasia. Hogy a pápai elitesereg, a carabinieri, összeölelkezzék a római mobbal! Elébb egyesül a tüz a vízzel, a víz az olajjal.

— És én úgy tudom, hogy nagy tüzet kevés víz még élénkebbé tesz, s nagy vízzel, minő a tenger, az olaj kibékül.

— Ezek phisikai hypothesisek, kedves Rozina; legyen ön a felöl meggyőződve, hogy mikor mához egy hétre a Cagliari-palota csillárjai ki fognak ragyogni a piaczra, a kapum előtt ácsorgó néptömeg minden megérkező hintót üdvriadallal fog köszönteni, s mikor a czukrászom kiosztja a nép között azokat a papirosokat, a miken az édességeket sütötték s a miket az a torkoskodó nép szeret lenyalni, törni fogják magokat érte. S ez lesz az egyedüli forradalom. Tehát maradunk a mához egy hétnél. Jegyezze ön fel a naptárába. Most már sietek haza. A szinháznak vége lesz, s ha cselédeim zárva találják a szobámat, még valamit találnak gondolni.

S gúnyos szemérmetességgel rejté el arczát legyezője mögé.

A herczegnő eloltotta az „extincteur"-rel a kandallóban a tüzet, hogy a marquisnő eltávozhassék, s járdapadlóul tette keresztül a szénhalmazon a széles ezüst tálczák egyikét (ezüst hidat a visszavonuló ellenfélnek!). De eltávozta után nem gyujtá meg ismét a kandalló tüzét, hanem a forró szénre kiöntött egy egész üveg eau de Colognet; kifüstölte vele szobájából a szivarbüzt.

PH
3261
E35
1912
KOT.1
C.1
ROBA